

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

Юндіна Олена Вікторівна

УДК 81'255:355.1: [821.161.2/821.134.2]

**ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ЛЕКСИЧНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕМАТИКИ**
**(на матеріалі іспанських та українських
офіційно-ділових та художніх текстів)**

10.02.16 – перекладознавство

Дисертація

на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

Науковий керівник:

Калустова Ольга Михайлівна

канд.філол.наук, доцент

Київ – 2012

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. Теоретичні основи досліджень текстів різних стилів та жанрів	
1.1. Жанрові та стильові проблеми перекладу офіційно-ділового та художнього функціональних стилів.....	16
1.2. Значення методу порівняння для філологічних наук та перекладознавства.....	34
1.3. Тема як основа міжжанрових та міжстильових перекладознавчих порівнянь	43
1.4. Поняття “текст військової тематики”	52
1.5. Лексична організація текстів військової тематики	59
1.6. Типи ситуацій перекладу на основі чинника адресованості	66
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I.....	74
РОЗДІЛ II. Жанротворчі та стилетворчі чинники перекладу текстів військової тематики офіційно-ділового стилю	
2.1. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі вербальної ноти	79
2.2. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі інформаційної доповіді	98
2.3. Інтерпретація кількісних даних.....	109
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II.....	112
РОЗДІЛ III. Жанротворчі та стилетворчі чинники перекладу текстів військової тематики художнього стилю	
3.1. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі оповідання Артуро Услара Пьєтрі “Танок під барабан”.....	118

3.2. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі детективного роману Маріо Варгаса Льйоси “Хто вбив Паломіно Молеро?”.....	128
3.3. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі воєнного роману Юрія Яновського “Вершники”.....	139
3.4. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі драми Олександра Корнійчука “Загибель ескадри”.....	149
3.5.Інтерпретація та порівняння кількісних даних.....	159
ВИСНОВКИ ДО РОЗДЛУ ІІІ.....	163
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	173
ДОДАТОК 1.....	208
ДОДАТОК 2.....	228
ДОДАТОК 3.....	259

ВСТУП

Актуальність роботи. У сучасному українському перекладознавстві в межах стильових та жанрових теорій перекладу вивчаються всі функціональні стилі, хоча ступінь дослідженості їх різний. В межах художнього стилю спостерігається найбільший об'єм досліджень, проведених такими науковцями як С. Баснет, М. Бейкер, Л. Венуті, М.А. Венгренивська, В.В. Демецька, Л.В. Коломієць, В.Н. Комісаров, В.В. Коптілов, І. Левий, З.Д. Львовська, О.І. Макаренко, Т.Є. Некряч, М.О. Новікова, П. Рода Робертс, А.В. Федоров, О.І. Чередниченко. Набільш широко досліджується переклад невеликих за обсягом жанрових форм, таких як казка [26; 69], верлібр [56], народна балада, лімерик, епіграма, літературна пісня [80; 125; 178], сонет [86; 93; 102; 186].

В межах офіційно-ділового стилю перекладознавчі дослідження проводились у меншому обсязі такими дослідниками, як Г.Г. Верба, Г. Громова, О.І. Макаренко, М.О. Новікова, І.С. Орлова, І.Є Шаргай, О.І. Чередниченко на матеріалі таких жанрів, як діловий лист [214], міжнародна угода [156], міжнародний договір [53], заява, скарга та клопотання [28], патент [82; 125; 178]. Отже, розвиток стильових та жанрових теорій перекладу в Україні зумовлюють **актуальність** дисертаційного дослідження.

Логічним кроком у розвитку жанрових та стильових теорій перекладу можна вважати порівняння проблем перекладу текстів різних жанрів та стилів, тобто міжжанрові та міжстильові перекладознавчі порівняння. Це становить ще один чинник **актуальності** нашого дослідження. А.В. Федоров зазначав, що кожний різновид матеріалу, що перекладається, відрізняється своїми специфічними рисами, які висувають особливі вимоги до перекладу. Порівняння різновидів перекладу є корисним тому, що воно веде до виявлення різниці між ними. Побудування теорії перекладу неможливе без аналізу різновидів перекладу, без урахування їх внутрішніх особливостей та співвідношення одного з іншим [191, с. 272]. Те, що необхідність таких міжжанрових та міжстильових порівнянь вже назріла, об'єктивно засвідчується

науковими працями, в яких проводяться перекладознавчі порівняння на конкретному емпіричному матеріалі, що виходять за межі одного жанру чи стилю.

М.О. Павлов у роботі “Модель перцепції художнього тексту в перекладі творів епічного та драматичного жанрів”, порівнює епос та драму на основі чинника адресата [158]. Вплив зазначеного чинника на переклад визначається через лексичні трансформації. Порівняння, в свою чергу, наочно показує розбіжності між перекладом текстів різних родів літератури: епосу та драми. О.О. Мушніна порівнює художній та науковий стилі на основі граматичних трансформацій. Одним із висновків автора стало твердження про важливість перекладознавчого порівняння текстів різних стилів [144]. Граматичні конструкції присутні у текстах будь-якого стилю чи жанру, тому стає можливим порівняння основних прийомів та способів відтворення граматичних одиниць у перекладі науково-технічної та художньої літератури. Порівняння лексичних трансформацій у цьому випадку було ускладнене тим, за твердженням автора, що лексичне наповнення порівнюваних текстів є різним (на відміну від їх граматичного вираження).

В нашому дослідженні чинником **актуальності** є також перекладознавче порівняння саме лексичних трансформацій в текстах різних жанрів та стилів.

Порівняльне дослідження лексичних трансформацій в перекладі текстів різних жанрів та стилів стає можливим за умови наявності в них єдиної тематики. Прийом порівняння текстів різних стилів на основі функціонування в них лексики, що належить спільній тематиці, вже давно відомий у стилістиці (М.М. Кожина). В українському перекладознавстві тематична лексика також відмічається, як перспективний об'єкт дослідження (Л.І. Вергун, О.М. Калустова).

Основою для порівняння лексичних трансформацій може бути будь-яка тематика, що представлена в текстах різних жанрів та стилів. Достатньо повно вимогам репрезентативності відповідає військова тематика. З одного боку, життя збройних сил є невід'ємною частиною життя суспільства, як у мирний

час, так і під час війни, тому різні аспекти військової дійсності знаходять відображення у текстах найрізноманітніших жанрів та стилів. З іншого боку, виокремлення у теорії перекладу військового перекладу є визнанням його специфічної соціальної ролі і його своєрідності. Отже, тема дисертаційного дослідження має також відношення до теорії військового перекладу і є **актуальною**, оскільки остання знаходиться в стані активного розвитку (В.В. Балабін, А.А. Білас, Т.Р. Кияк, К.О. Кошарний, Л.Л. Нелюбін, Г.М. Стрелковський, С.Я. Янчук).

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі теорії та практики перекладу з романських мов імені М.Зерова Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка в межах наукової теми, що розробляється в Інституті філології за № 06 ВФ 044-01 “Європейські мови та культури в контексті глобалізації світових процесів”, затвердженої Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України.

Мета дослідження полягає в тому, щоб через аналіз трансформацій військової лексики виявити закономірності перекладу текстів військової тематики та їхню обумовленість жанровими та стильовими характеристиками текстів. Для досягнення зазначеної мети передбачено виконання таких **завдань**:

1. Обґрунтувати можливість використання тематичної лексики, як основи для порівняння лексичних трансформацій паралельних текстів, що належать до різних жанрів та стилів.
2. Охарактеризувати поняття «текст військової тематики» в контексті жанрових та стильових проблем перекладу.
3. Визначити семантичну організацію військової лексики і особливості її функціонування в текстах військової тематики офіційно-ділового та художнього стилів під кутом зору перекладу.
4. Проаналізувати трансформації військової лексики під кутом зору їхньої зумовленості стиле- та жанротворчими чинниками.

5. Дослідити трансформації військової лексики в перекладі текстів військової тематики офіційно–ділового та художнього стилів.

6. Порівняти зумовленість лексичних трансформацій в текстах військової тематики офіційно–ділового та художнього стилів.

Об'єктом дослідження є тексти військової тематики іспанською та українською мовами та їх переклади відповідними мовами, що належать до різних жанрів офіційно-ділового та художнього стилів.

Предметом дослідження є лексичні трансформації в текстах військової тематики офіційно-ділового та художнього стилів.

Методи дослідження. В роботі було застосовано порівняльно-перекладознавчий і контрастивно-перекладознавчий аналіз паралельних текстів для виявлення їх жанрових та стильових особливостей. Метод аналізу та синтезу використовувався для визначення поняття «текст військової тематики». Стилїстичний експеримент використовувався для пошуку можливих перекладацьких рішень у випадках, коли в перекладі вжито неадекватні/нееквівалентні відповідники. Структурний аналіз застосовувався для визначення структури текстів і лексико-семантичних полів. Метод моделювання використано для організації позамовних чинників ситуацій перекладу в дві комплексні ієрархізовані моделі. Компонентний аналіз застосовувався для виявлення основних елементів теоретичних положень науковців та виявлення семного складу слів. Метод зовнішньої інтерпретації полягав у виокремленні текстів військової тематики з-поміж текстів іншої тематики і відокремлення від текстів воєнної тематики. Метод внутрішньої інтерпретації полягав у внутрішній організації текстів військової тематики, як об'єкта дослідження за стильовими та жанровими ознаками та їх особливостями. При аналізі військової лексики та її організації у лексико-семантичні поля використовувались такі математичні методи, як кон'юнкція (виявленні збігу двох полів) та диз'юнкція (виявлення розбіжних частин двох полів). Проводились також кількісні підрахунки лексичних трансформацій.

Основним методом для формування емпіричного корпусу був метод суцільної вибірки.

Матеріалами дослідження є оригінальні іспаномовні та україномовні тексти офіційно-ділового (вербальна нота, інформаційна доповідь), художнього (оповідання, детективний роман, воєнний роман, драма) стилів та переклади українською та іспанською мовами. До матеріалу дослідження увійшли переклади, виконані не лише з іспанської на українську, а й з української на іспанську мови. Такий підхід до формування емпіричної бази пояснюється та виправдовується тим, що лексичні трансформації аналізуються під кутом зору їхньої зумовленості жанром та стилем, тобто у стилістичному аспекті, а не в плані виявлення лексичних відповідників. Тексти офіційно-ділового стилю, що включені в емпіричний матеріал дисертаційної роботи, були відібрані за період з 2000 до 2011 року. Оскільки листування у міжнародній військовій співпраці не призначене для публічного представлення, у роботі описуються лише ті вербальні ноти, які надруковані у додатках.

Загальна кількість проаналізованих повнозначних лексичних одиниць оригіналів та перекладів дорівнює 148 268.

Наукова новизна. В дисертаційному дослідженні вперше проведено міжжанровий та міжстильовий перекладознавчий порівняльний аналіз лексичних трансформацій у текстах військової тематики. В якості основи для проведення зазначеного аналізу, а також критерію формування емпіричного корпусу запропоновано використовувати тематику текстів, яка проявляється в них через лексичні одиниці. У роботі виявлені позамовні, комунікативні, чинники, що зумовлюють переклад, вся сукупність яких поєднана на основі чинника адресованості в дві моделі ситуацій перекладу. Сформульоване визначення “текст військової тематики” і визначене його співвідношення із військовими текстами, що є об’єктами військового перекладу. Вперше в українському перекладознавстві досліджено такий жанр, як «вербальна нота».

Теоретичне значення полягає у тому, що отримані результати можуть бути використані у розробці основ для порівняння лексичних трансформацій в

перекладах текстів різних стилів та жанрів. Порівняльне дослідження лексичних трансформацій в текстах різних жанрів та стилів виявляє характер зумовленості цих трансформацій позамовними, комунікативними чинниками. Проведений теоретичний аналіз дозволив виявити позамовні стиле- та жанротворчі чинники, що впливають на переклад. В результаті систематизації на основі чинника адресованості змодельовано два види ситуацій перекладу. Визначення та застосування поняття тексту військової тематики дає методологічну основу для подальших широких міжжанрових та міжстильових досліджень у перекладознавстві на матеріалі текстів різної тематики в різних парах мов.

У роботі встановлено шляхи та засоби адекватного відтворення тематичної лексики в перекладі, виявлено специфіку перекладу текстів вербальних нот, з огляду на їх комунікативні особливості. Запропоновано і обґрунтовано чинник “понятійна система повідомлення” як ключовий позамовний фактор перекладу текстів офіційно-ділового стилю.

Результати дисертаційного дослідження становлять внесок у розвиток жанрових та стильових теорій перекладу, теорії військового перекладу та загальної теорії перекладу. Внесок до часткової теорії перекладу для пари мов українська – іспанська полягає у дослідженні стилістичних, лексичних, граматичних, фонетичних, пунктуаційних проблем перекладу. Зокрема, вивчались такі питання, як переклад військових термінів, вжитих у не термінологічному значенні, суфіксальні словотворення та синтаксична організація речення, відтворення конвергенції виразових засобів у перекладі.

Практичне значення полягає у тому, що результати роботи будуть корисними для перекладачів офіційно-ділових документів, художніх літературних творів, а також для військових перекладачів. Практичне значення роботи також полягає у можливості застосування результатів дослідження на заняттях зі стилістики іспанської мови, порівняльної стилістики іспанської та української мов, у спецкурсах “Семантико-стилістичні особливості перекладу текстів різних жанрів”, “Основи редагування і перекладу текстів”, у курсах з

основ військового перекладу. Матеріали дослідження особливостей перекладу вербальних нот можуть бути використані на заняттях з укладання та перекладу дипломатичних документів на факультетах та в інститутах міжнародних відносин.

Основні положення, що виносяться на захист:

1. Тематична лексика є основою для порівняння лексичних трансформацій в перекладах текстів різних жанрів та стилів, оскільки вона не є оказіональною і функціонує за загальними лінгвістичними законами. Тема, яка виявляється в тематичній лексиці, є закономірною основою для об'єднання текстів у цілісний об'єкт дослідження.

2. Функціонування мовних засобів в оригіналі та лексичні трансформації в перекладі зумовлюються сукупністю стилетворчих та жанротворчих чинників, які інтегруються у цілісний комплекс на основі чинника адресованості.

3. Ситуації перекладу на основі чинника адресованості розподіляються на два типи. До першого типу відносяться повідомлення адресовані іншомовному комуніканту і передбачають переклад. В таких ситуаціях переклад є ланкою єдиного акту двомовного спілкування. До другого типу відносяться повідомлення адресовані одномовному з автором оригіналу і не передбачають переклад. В таких ситуаціях створення оригіналу та створення перекладу становлять два окремі акти спілкування.

4. Функціонування та трансформації тематичної лексики в текстах офіційно-ділового стилю зумовлюються в першу чергу чинником понятійної системи повідомлення. Понятійна система офіційно-ділового повідомлення – це сукупність значень, які відбивають предмет розмови і матеріалізуються в таких мовних засобах, як терміни. Неадекватність лексичних трансформацій в перекладі текстів різних жанрів офіційно-ділового стилю призводить до порушення його понятійної системи.

5. Спільним для перекладу текстів офіційно-ділового та художнього стилів є використання одних і тих самих трансформацій. Однак адекватність

лексичних трансформацій оцінюється за різними критеріями. В перекладі текстів художнього стилю основним критерієм оцінки є відтворення ідейно-образної структури, а в перекладі текстів офіційно-ділового стилю таким критерієм виступає понятійна система повідомлення.

6. Застосування лексичних трансформацій в текстах різних жанрів офіційно-ділового стилю замість використання наявних у цільовій мові еквівалентів веде до негативної стилізації тексту перекладу. Це відрізняє застосування лексичних трансформацій в перекладі текстів різних жанрів художнього стилю, де невикористання еквівалентів може призводити як до негативної, так і до позитивної стилізації перекладу.

Апробація результатів. Теоретичні положення та практичні результати обговорювались на конференціях:

1. II Міжнародна науково-практична конференція : “Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє”, 12-13.10.2006.

2. III Міжнародна науково-практична конференція : “Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє”, 12-13.10.2007.

3. Конференція молодих учених “Діалог культур: лінгвістичний і літературознавчий виміри”, Інститут філології, 20.04.2008.

4. Науково-практична конференція “Актуальні задачі фінансового, психологічного, правового, топогеодезичного, радіотехнічного та лінгвістичного забезпечення підрозділів та частин Збройних сил України”, 25.04.2008.

5. IV Міжнародна науково-практична конференція: “Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє”, 12-13.10.2008.

6. V Міжнародна науково-практична конференція: “Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє”, 27-28.10.2009.

7. Науково-практична конференція “Актуальні задачі фінансового, психологічного, правового, топогеодезичного, радіотехнічного та лінгвістичного забезпечення підрозділів та частин Збройних Сил України”, 28.04.2010.

8. VI Міжнародна науково-практична конференція: “Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє”, 25-26.11.2010.

9. Зеровські читання. “Українське перекладацтво: історичні контексти”. Інститут філології, 16.12.2010.

10. VII Міжнародна науково-практична конференція: “Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє”, 24-25.10.2011.

11. Міжвузівський науково-практичний семінар “Актуальні проблеми іншомовної підготовки в сфері національної безпеки”, Військово-дипломатична академія, 18.04. 2012.

12. VIII Міжнародна науково-практична конференція: “Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє”, 23.11.2012.

Публікації.

Результати дослідження знайшли відображення у п'яти статтях, чотири з яких опубліковані у фахових наукових виданнях затверджених ВАК України:

1. Теорія та практика військового перекладу в Україні // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. Вип. 41 – Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2007. – С.42 – 44.

2. Деякі особливості перекладу вербальних нот // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К., 2009. – Вип.25. – С.456 – 462.

3. Зниження експресивності у перекладах памфлетів Я. Галана іспанською мовою // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. Збірник наукових статей. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2009. – №2 – С. 173 – 177.

4. Метод сравнения в языкознании, литературоведении и переводоведении. // “Современная филология: теория и практика”. – Москва, Институт стратегический исследований, 2010. – С. 239 – 242.

5. Відтворення військової лексики в українському перекладі детективного роману Маріо Варгаса Льйоси “Хто вбив Паломіно Молеро? ” // Філологічні

трактати . Науковий журнал. – Суми: Сумський державний університет, 2010. – Том 2, №4 – с. 76 – 82.

Структура роботи.

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі обґрунтовується актуальність проблеми, визначається мета та завдання роботи, зазначаються методи дослідження, наукова новизна, теоретичне практична цінність та значення роботи, описується матеріал дослідження, сформульовані основні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі розглядається історія питання стилістичних проблем перекладу, після чого складається список позамовних стиле- та жанротвірних чинників, що впливають на переклад. У цьому розділі досліджується когнітивна цінність порівняння і застосування методу порівняння у мовознавстві, літературознавстві та перекладознавстві, аналізується потенціал тематичної лексики, як основи міжстильових та між жанрових порівняльних перекладознавчих досліджень; проводиться порівняльний аналіз понять “військові тексти”, “військові матеріали” та “тексти військової тематики” і аналізується організація військової лексики у текстах військової тематики.

Виділено два типи ситуацій перекладу, які моделюються на основі чинника адресованості оригіналу та перекладу. На основі цих моделей формується гіпотеза про різний ступінь складності завдань, які постають перед перекладачем в залежності від того, чи змінюється адресованість повідомлення при перекладі. В дисертаційній роботі виявляється специфіка застосування методу порівняння у перекладознавстві: порівняння спрямоване на виявлення розбіжностей, оскільки воно дозволяє яскравіше побачити перекладацькі проблеми та оцінити адекватність перекладацького рішення. Розкривається потенціал тематичної лексики, як основи для порівняння лексичних трансформацій у текстах різних стилів та жанрів. Виведена дефініція поняття “тексти військової тематики” і обґрунтовується можливість віднесення до них

текстів усіх функціональних стилів за ознакою наявності в них військової теми; дефініція може стати основою для визначення кола текстів з іншими тематичними основами, приміром, тексти юридичної, економічної, медичної, релігійної тематики, тощо. Проведено розмежування понять військові тексти, військові матеріали та тексти військової тематики за ознакою приналежності до об'єктів військового перекладу. Визначена організація військової лексики за семантичними ознаками. Проведено порівняння понять військова тема та воєнна тема за їхньою приналежністю до сфер “військова дійсність” та “воєнна дійсність”. Виявлено збіг двох тем у лексико-семантичному мікрополі “діяльність збройних сил у воєнний час” на основі зіставлених базових понять “збройні сили” та “війна”.

У другому розділі вивчається зумовленість перекладу текстів військової тематики офіційно-ділового стилю таких жанрів як “вербальна нота” та “інформаційна доповідь”. Проводиться комплексний перекладознавчий аналіз текстів оригіналу та перекладу згідно з попередньо розробленої схеми аналізу. При цьому описовий аналіз зазначених жанрів представлений більш детально, оскільки вони не розглядалися раніше в українському перекладознавстві. Визначаються позамовні та мовні чинники, що обумовлюють переклад цих текстів. У додатках приводяться зведені таблиці, в яких представлені види виявлених лексичних трансформацій у текстах та їх частотність у кожному лексико-семантичному мікрополі для кожного окремого жанру. Проводиться інтерпретація отриманих кількісних даних. Результати аналізу жанрових особливостей перекладу текстів офіційно-ділового стилю порівнюються для визначення їх дивергентних жанрових характеристик.

У третьому розділі вивчається зумовленість перекладу текстів військової тематики художнього стилю таких жанрів як “оповідання”, “детективний роман”, “воєнний роман” та “драма”. Проводиться комплексний перекладознавчий аналіз текстів оригіналу та перекладу згідно з попередньо розробленої схеми аналізу. Визначаються позамовні та мовні чинники, що обумовлюють переклад цих текстів. У додатках приводяться зведені таблиці, в

якій представлені види виявлених лексичних трансформацій у текстах та їх частотність у кожному лексико-семантичному мікрополі для кожного окремого жанру. Проводиться інтерпретація кількісних даних та порівняння. Отримані в ході дослідження дані, стосовно жанрових особливостей перекладу кожного з текстів художнього функціонального стилю порівнюються для виявлення їх відмінних жанрових характеристик.

Кожен розділ підсумовується у висновках до розділу, які узагальнені у кінці дослідження в загальних висновках.

У додатках представлені оригінали та переклади вербальних нот та інформаційної доповіді, які з причин свого обігу у вузьких колах не призначені для опублікування. Крім того, в додатках надаються зведені таблиці, в яких представлені види та кількість виявлених лексичних трансформацій у текстах та їх частотність у кожному лексико-семантичному мікрополі для кожного окремого (тексту) жанру.

РОЗДІЛ I. Теоретичні основи досліджень текстів різних стилів та жанрів

§ 1.1. Жанрові та стильові проблеми перекладу офіційно-ділового та художнього функціональних стилів

У перекладознавстві визнано той факт, що стилістичний аспект є важливим для перекладу. А.В. Федоров визначає стилістику такою дисципліною, що має найбільш тісне відношення до теорії перекладу, оскільки переклад має справу з різними стилями мов і враховує їх співвідношення та взаємопроникнення [191, с. 29]. В.Н. Комісаров, порівнюючи особливості стилістичних та перекладознавчих досліджень, виділяє в них спільні характеристики, а саме необхідність вибору мовних засобів, взаємодія яких забезпечує вираження певного змісту в процесі міжмовної комунікації. [106, с. 117]. Як зазначає О.І. Чередниченко, стилістика забезпечує теорію та практику перекладу дуже важливими для них даними. Проблема стилю, на його думку, особливо гостро постає на рівні літературного перекладу [205, с. 91]. Багато інших відомих науковців зазначають, що найбільш яскраво завдання теорії перекладу висвітлюється в розрізі стилістики [17; 44; 89; 112; 166; 168; 217; 260; 268; 277]. Така однотайність учених відбиває існування об'єктивного суттєвого зв'язку стилістики з перекладом. Його об'єктивною основою є, на нашу думку, те, що стилістика більше, ніж інші розділи мовознавства, орієнтована на мовлення, на функціонування мовних одиниць у мовленнєвих творах, що для перекладознавства є особливо актуальним.

Коло стилістичних проблем перекладу дуже широке. Відповідно до предмета стилістики [132, с. 9] в перекладознавстві постають проблеми пов'язані зі стилістичними ознаками мовних одиниць, використанням стилістичних засобів, розкриттям закономірностей функціонування мови у різних сферах суспільного життя та ситуаціях спілкування, а також визначенням принципів та критеріїв класифікації та жанрової диференціації стилів. Тобто питання стилю та жанру є частиною стилістичної проблематики

перекладу. У вивченні стилістичних питань є певні закономірності, які стосуються насамперед характеру проблем, а також ступеня їх дослідженості.

З накопиченням результатів емпіричних досліджень інтерес вчених поступово переміщується зі способів відтворення в перекладі стилістично маркованих одиниць на їхнє функціонування у тексті оригіналу та перекладі. Це стає передумовою для активізації розвитку стильових та жанрових теорій перекладу [102; 125; 129; 156; 178; 214; 254; 269].

Текст як об'єкт стилістичного аналізу в перекладознавстві є набагато складнішим, ніж стилістично марковані мовні засоби, тому в ньому виділяються різні аспекти, що стають окремими предметами дослідження. Водночас, потреба практики перекладу не дозволяє розглянути його у суто теоретичному плані як абстрактну модель. Проблематика тексту досліджується в перекладознавстві у зв'язку з його стильовою та жанровою приналежністю.

У сучасному перекладознавстві виділяють зазвичай п'ять функціональних стилів, для позначення яких ми приймаємо такі поширені терміни: офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, художній та побутовий [17; 89; 111; 290; 299]. Тексти побутового стилю вивчаються в поодиноких працях [17; 122], оскільки вони дуже рідко стають об'єктами перекладу. Відповідно до об'єкта нашого дослідження ми розглянемо стильові та жанрові проблеми перекладу текстів офіційно-ділового та художнього стилів.

У рамках офіційно-ділового стилю досліджувалися такі жанри, як: діловий лист [214], міжнародна угода [155], міжнародний договір [53], заява, скарга та клопотання [28], патент [82; 125; 178].

Г.Г. Верба зосереджує увагу на аналізі композиційних, синтаксичних та лексичних особливостей таких жанрів, як: заява, скарга, клопотання.[28]. Тексти цих жанрів мають високий ступінь конвенційності. Виявляючи відмінності в іспанському діловому мовленні у порівнянні з українським, автор наголошує на необхідності проведення паралельних досліджень ділового мовлення іспанською та українською мовами і вказує на важливість вивчення конвенцій. І.Є. Шаргай досліджує елементи ділового листа, які несуть

стилістичну інформацію, такі як: перифрази, евфемізми, порівняння, метонімія, синтаксичний паралелізм, різного роду повтори [213, с. 506].

Характерною особливістю досліджень перекладу текстів офіційно-ділового стилю є їхня жанрова спрямованість. У зв'язку з питанням про жанрову адекватність перекладу активно розробляється проблематика домінант оригіналів текстів, які мають обов'язково відтворюватися в перекладі. Жанрово-стилістична домінанта визначається як інваріант жанру, який реалізується у всіх текстах, що належить до цього жанру [178]; як система стилістичних особливостей вихідного тексту, що зумовлена його жанром і є інваріантною для усіх жанрово адекватних перекладених текстів [125].

Спираючись на основні положення дисертації О.І. Макаренко, Г.Громова в статті “Жанрова домінанта та варіативність у перекладі міжнародних договорів” визначає жанрову домінанту зазначених текстових документів на основі таких ознак як консервативність, точність, нейтральність висловлення [53, с. 79]. Окрім зазначених характеристик, які є суто стилістичними, автор простежує збереження жанрової домінанти в перекладі за ознаками мети комунікації, домінантної функції висловлювання та вживання ідентичної реальності [53, с. 81]. І.Є Шаргай досліджує в мовознавчому аспекті жанрово-стилістичну домінанту такого жанру як французький діловий лист, що звичайно є корисним і для перекладацьких досліджень [214, с. 39].

Загалом у цьому ж напрямку розвиваються дослідження з попереднього перекладознавчого аналізу текстів [19]. Попередній перекладознавчий аналіз, на думку М.П. Брандес, визначає конкретизовані вимоги до перекладу, які у різних випадках можуть бути суворими, детермінованими або ж варіабельними, статистичними [17, с. 28]. Інші науковці називають попередню роботу з вихідним текстом стилістичним аналізом, за допомогою якого виробляється певний конструктивний інваріант тексту перекладу [62; 65; 111; 191; 207; 213].

Об'єктивно всі ці пошуки науковців спрямовані на створення перекладацьких класифікацій текстів. Водночас, вони свідчать про те, що

виявлення інваріанту перекладу для кожного жанру вимагає подальших спільних методологічних зусиль.

Окрім факторів адресата й адресанта, що досліджуються при прагматичному підході до перекладу, перекладознавці беруть до уваги також вплив на переклад таких факторів, як комунікативна функція тексту оригіналу та перекладу [53], комунікативна мета [212].

Отже, в цілому можна зазначити, що переклад текстів офіційно-ділового стилю досліджується в жанровій парадигмі. На матеріалі різних пар мов досліджувалися жанри: діловий лист [214], міжнародна угода [156] та міжнародний договір [53], заява, скарга, клопотання [28], патент [82; 125; 178]. Плідним для перекладознавчих досліджень офіційно-ділових текстів є поняття жанрово-стилістичної домінанти. Тексти офіційно-ділового стилю розглядаються у перекладознавстві в єдності комунікативного та лінгвістичного планів. Перекладознавчий та доперекладознавчий аналіз проводиться під кутом зору таких позамовних факторів, як адресант, адресат, функція тексту та комунікативна мета, та їх мовного вираження. У лінгвістичному плані важливе місце посідає вивчення конвенцій вихідної та цільової мов, оскільки тексти офіційно-ділового стилю вирізняються високим ступенем стандартизованості та конвенційності. Окремим предметом дослідження в текстах офіційно-ділового стилю стає функціонування виразних мовних засобів та їх відтворення в перекладі.

Тексти художнього часто використовуються науковцями для дослідження лінгвістичних проблем перекладу. Це пояснюється тим, що практика художнього перекладу становить найбільший об'єм практики перекладу у більшості пар мов, а також тому, що практично усі лінгвістичні проблеми перекладу (лексичні, фразеологічні, граматичні, стилістичні) можна досліджувати на матеріалі паралельних текстів цього стилю. У першу чергу аналізуються проблеми відтворення таких експресивних мовних засобів, що становлять труднощі для перекладу. Досліджуються також інші мовні одиниці, які становлять труднощі для перекладу, приміром, назви реалій [67; 191],

безеквівалентна лексика [199], стилістично марковані одиниці, такі як діалектизми, архаїзми [45]. На цьому ж матеріалі проводяться дослідження таких прийомів та способів перекладу, як: вербалізація [15; 116], експлікація [186], компресія [119; 183; 220], декомпресія [83; 136; 181], які мають високу релевантність не лише для художнього перекладу.

Важливою ознакою перекладознавчих студій є їх орієнтованість на функціональний аспект. Останній здійснюється в рамках тексту та передбачає врахування текстових параметрів. Вихід аналізу лінгвістичних проблем перекладу на рівень тексту закономірно привертає увагу перекладознавців до таких вимірів тексту, як стиль автора [21; 163; 178; 191; 205], стиль перекладача [178; 171; 190], функція тексту [21; 143; 166; 168;], комунікативні ознаки тексту [38; 39; 111].

Проблеми перекладу текстів художнього стилю додатково урізноманітнюються неоднорідністю самого стилю. В трьох, за Аристотелем, родах літератури – епосі (прозі), поезії та драмі – існує як спільне, так і розбіжне, специфічне, що позначається на перекладі. Найбільш дослідженою цариною можна вважати переклад епічних або прозових творів. У порівнянні з ними наочними стають проблеми перекладу поезії та драми. Зокрема переклад поетичних творів ставить проблему звукової організації оригіналу та перекладу, особливого значення для перекладу такого типу літератури як поезія набувають дослідження ритмомелодики, рими, метру, наголосу, еквілінеарності [25; 137; 186; 186]. Тут має значення навіть довжина слів та структура складів у різних мовах [8; 171]. У свою чергу, переклад драматичних творів ставить на порядок денний проблеми стилізованості сценічного мовлення, різнорідності мови, що використовується в тексті, символічності та двуплановості як особливих мовних ефектів, що виникають при зіткненні об'єктивного значення слів у діалозі та суб'єктивної змістовної направленості [14; 129; 146]. Об'єктом дослідження можуть стати особливості драматичних текстів певного автора та їх відтворення в перекладі [95]. Переклад творів зазначеного жанру включає також складову природності сценічного мовлення, так звану вимовляємість,

тобто граничну зрозумілість на слух і смислову прозорість кожного знаку [149]. Отже, враховується те, що переклад драматичного тексту призначений не стільки для читача, скільки для глядача.

Центральною та спільною для всіх трьох родів літератури є проблема відтворення ідейно-образної структури оригіналу або художнього образу. Ця проблема може розв'язуватися тільки на рівні тексту, оскільки художній образ є способом існування твору. Водночас вона виходить за межі мовних питань перекладу. Комплексний аналіз перекладу художніх текстів видається дуже складним. Невипадково, що в межах художнього стилю досліджується переклад невеликих за обсягом жанрових форм, таких як казка [26], верлібр [56], народна балада, лімерик, епіграма, літературна пісня [82; 125; 178], сонет [86; 93; 102; 190; 186].

Дослідження проблем як лінгвістичних, так і жанрових виявляють у своїй сукупності низку позамовних чинників релевантних для художнього перекладу, які ми розглянемо детальніше.

1. Стиль автора.

Відтворення авторського ідіостилу вважають одним із найважливіших і, водночас, найскладніших питань [14; 68; 95; 109; 178; 191; 206]. Складність відтворення стилю письменника обтяжується тим, що індивідуальні особливості творчості кожного автора відображають унікальність та неповторність конкретної людини, її світосприйняття, психологічний стан та спроможність відображати оточуючий світ у соціально значущих формах і втілювати власні думки, ідеї тими засобами рідної мови, що відповідають конкретному індивідуальному задуму. Як зазначає А.В. Федоров, індивідуальна своєрідність творчості, що знаходить своє відображення в системі використання мовних засобів, тісно пов'язана з світоглядом автора, його естетикою, естетикою літературної школи й епохи [191, с. 399]. Відтворення індивідуального стилю автора вивчається найчастіше в рамках конкретних мовних засобів, що характерні для обраного автора і можуть вважатися стилеутворюючими, такі, як стилістичні фігури, стилістично маркована

лексика, фразеологізми, приказки, прислів'я, алітерація, гра слів, каламбури [14; 24; 62; 96; 108; 142; 157; 159; 206].

2. Стиль перекладача.

Робота перекладача як творчий процес, як чинник, що позначається на перекладі, заслуговує на увагу як окремий предмет дослідження [68; 110; 186; 215]. Окрім потреб практики перекладу, як зазначає С.І.Ткаченко, теоретична актуальність цієї проблеми тісно пов'язана з категорією творчого методу, посилюється потребами в розвитку критики перекладу, яка прагне чітких об'єктивних критеріїв для оцінки перекладної літератури, зокрема художньої [188, с. 21]. Специфіка художнього тексту призводить до того, що перекладачу потрібно виконувати багато функцій і до нього висувається ряд особливих вимог. На відміну від звичайного читача, перекладач має сприймати зрозумілий йому текст оригіналу очима представника іншої культури, оцінювати ступінь зрозумілості або незрозумілості, звичності або незвичності як змісту, так і форми. Перекладач весь час повинен знаходитись ніби по обидві сторони межі між двома культурами [171, с. 373].

Водночас, творчий акт перекладача не може бути точною копією творчого акту автора оригіналу, оскільки кожний перекладач, сприймаючи твір як об'єктивну даність переосмислює його і наділяє якимись своїми, індивідуальними ознаками [88]. Ці індивідуальні ознаки виявляються у мовних засобах, вжитих перекладачем. Стиль перекладача зазвичай вивчається через виявлення та аналіз характерних перекладацьких рішень [102; 124; 167; 178; 188].

3. Адресат.

У науковій літературі підіймається питання про фактор адресата як такий, що детермінує перекладацьку діяльність [21; 123; 200; 204]. Як підкреслюють перекладознавці, вплив тексту перекладу на читача має бути відповідним до того впливу, який справляє оригінал. Важливість чинника адресата виявляється особливо наочно при перекладі текстів значно дистанційованих у часі від читача, наприклад середньовічного героїчного епосу [21]. Перекладач має

створити текст перекладу так, щоб сучасний читач міг адекватно сприймати маловідому йому культурну дійсність, історичні події та соціоетичні поняття минулих часів [205]. Уявлення про адресата, яке складається у перекладача, і яким він керується значною мірою у прийнятті конкретних рішень, позначається на доборі мовних засобів і, в свою чергу, виявляється шляхом їх аналізу.

Дещо окреме місце серед досліджень проблематики адресата у перекладі посідає розвідка М.М. Павлова, у якій проводиться порівняльний аналіз адресатів текстів, що належать до двох різних родів літератури – епосу (прози) та драми [158]. Аналіз виявив, що шлях перекладу драми до адресата відрізняється від перекладу епосу через те, що між перекладачем і адресатом стоять режисер й актори, а також через те, що адресат сприймає, власне кажучи, не переклад, а твір іншого виду мистецтва.

В одній парадигмі з фактором адресата заходиться фактор адресованості, який включає не лише розуміння читачем змісту, а й способу розуміння тексту перекладу, який закладено в оригіналі. Як зазначає О.П. Воробйова, неточна передача адресованості оригіналу призводить до розбіжностей в сприйнятті тексту адресатами оригіналу та перекладу [39, с. 66]. Так само через мовні засоби виявляється адресованість оригіналу та перекладу.

4. Адресованість.

Зміна адресованості відносно оригіналу може призводити до неадекватності перекладацьких трансформацій в перекладі, тобто переклад орієнтується на інший тип адресата, ніж оригінал.

Збереження заданої в оригіналі локальної адресованості в більшості випадків виявляється можливою за умов правильної ідентифікації її показників в оригіналі та врахуванні характеру сприйняття оригіналу адресатом перекладу [39, с. 66; 38].

5. Мета комунікації.

Для перекладача художньої літератури важливо також визначити мету комунікації в тексті оригіналу, яка закладається автором ще до того, як текст

починає функціонувати. Як зазначає М.П. Брандес, кожен письменник намагається переконати людей в істинності свого розуміння життя, намагається захопити читача світом своїх образів, ідей, емоцій [17, с. 98]. Саме мета комунікації тексту оригіналу вміщуватиме гіпотетичну реакцію читача, яку перекладач може вирахувати за допомогою стилістичного аналізу [105; 215; 218]. Отже, мета комунікації як в акті оригінального спілкування, так і опосередкованого перекладом виявляється через функціонування у текстах мовних засобів.

6. Функція тексту.

У відповідності до комунікативної мети адресанта текст має призначення, тобто функцію. Українськими перекладознавцями функція тексту оригіналу визначається як важливий чинник, що впливає як на процес перекладу [143, с. 103], так і на його результат. Досліджуючи функціональні особливості літературних текстів Рода П. Робертс підкреслює релевантність для перекладу таких понять, як функція тексту оригіналу, функція тексту перекладу і функція перекладу. Функція тексту розглядається в перекладознавстві під різними кутами зору: як функція певного типу текстів, як функція тексту в цілому, як різні функції в межах одного тексту [168]. Розглядаючи в рамках стилістичного аналізу оригінальні художні тексти українські науковці виділяють у них різні функції, що мають бути відтворені в перекладі [21, с. 79]. Особливе значення має функція художнього тексту в цілому, адже читання тексту як єдиного організованого цілого є ключем до правильного розуміння образу [88, с. 133]. Функція тексту так само виявляється через стилістичний аналіз мовних засобів.

7. Ідейно-образна структура твору.

Серед низки чинників, що впливають на переклад художнього тексту, науковці називають авторський задум та ідею автора. [17; 88; 95; 137; 178; 187; 205]. Поняття “авторський задум” та “ідея автора” вживаються у перекладознавчій літературі як синонімічні. Однак у цих понять різний потенціал термінологізації. Авторський задум, якщо розуміти його у прямому смислі слів, автором зазвичай не оприлюднюється і навіть не обов’язково

отримує словесну форму. Тому можливість дізнатися про авторський задум – рідкісна нагода для перекладача. Натомість ідея автора, яка є реалізацією його задуму, декодується через образну систему твору, до якої, в свою чергу, перекладач проникає через словесну форму твору. Найповніше поняття авторського задуму та ідеї твору втілені у терміні “ідейно-образна структура” твору, який ввів у теорію перекладу В.В. Коптілов, і який широко вживається у перекладознавчих дослідженнях [110]. При цьому жанрово-стилістичні особливості творів письменника вивчаються в сукупності з його естетично-літературними поглядами, ідеологічними канонами, історичною епохою написання творів, способами, які використовує автор для зображення реальної дійсності (за допомогою як експліцитного, так й імпліцитного), а також культурними особливостями тексту оригіналу. За допомогою вивчення позамовної дійсності перекладознавці доходять висновку, що адекватність відтворення ідейно-образної структури оригіналу ґрунтується на адекватному відтворенні художнього образу [157; 178; 186].

Отже, поняття ідейно-образної структури є найбільш ємким. Воно найбільш повно відбиває розуміння художнього твору, як цілісної естетичної системи, яке вбирає у себе світосприйняття автора оригіналу, втілене у творі та, в самому широкому розумінні, культуру відповідної мовної спільноти, в контексті якої виникає та існує твір. Матеріальними засобами втілення виступають засоби мови оригіналу.

8. Міжкультурні розбіжності.

Міжмовні розбіжності, що створюють труднощі перекладу часто зумовлюються розбіжностями соціального, політичного, ідеологічного, культурного характеру [35] розбіжностями у традиціях відповідних літератур [157].

Культурна складова тексту оригіналу породжує питання про відтворення в тексті перекладу національних особливостей в тій мірі, в якій вони пов’язані з мовою. Як зазначає А.В. Федоров, специфічність цього питання зумовлена тим, що художня література відображає в образах певну дійсність, що пов’язана з

життям конкретного народу, мова якого й дає основу для втілення образів [191, с. 378].

Додатковим чинником є те, що мовна варіативність навіть у рамках лише однієї мови оригіналу, як зазначають науковці, може створювати проблеми перекладу [206]. Перекладацька відповідність двох текстів обумовлюється також проблемою виникнення, зокрема, розбіжностей у денотативному значенні слів [64; 79; 182].

Художні тексти широко використовуються для дослідження проблем перекладу стилістично маркованих мовних засобів. Художній текст як цілісність є складним для аналізу, тому науковці звертаються до аналізу малих форм: казка, верлібр, народна балада, лімерик, епіграма, літературна пісня, сонет. Водночас, проблематика перекладу прозових, поетичних та драматичних творів має певні розбіжності, що особливо наочно виявляються при порівнянні деяких аспектів перекладу цих трьох родів літератури. Серед позамовних чинників, що зумовлюють переклад вивчаються стиль автора, стиль перекладача, адресат, адресованість, мета комунікації, функція тексту, ідейно-образна структура твору, міжкультурні розбіжності. Всі зазначені позамовні чинники знаходять своє словесне вираження в текстах оригіналу та перекладу.

Отже, спектр стилістичних проблем перекладу є дуже широким. Вивчення стилістичних проблем на початку полягало в дослідженні перекладу виразних мовних засобів, характерних для різних стилів мовлення, тобто науковці вивчали сам механізм створення виразності (або іншої характерної особливості окремого мовного стилю) та його відтворення в перекладі. Для вивчення проблем перекладу виразних мовних засобів частіше за все науковці використовували в якості емпіричного матеріалу тексти публіцистичного та художнього стилів.

З накопиченням результатів емпіричних досліджень інтерес вчених поступово переміщується зі способів відтворення в перекладі стилістично маркованих одиниць у площину категорії “текст”. Науковці розглядають

питання перекладу мовних одиниць у сукупності із характерними особливостями цілого тексту (твору), в якому вони функціонують. Це стає передумовою для активізації розвитку стильових та жанрових теорій перекладу.

Текст як об'єкт стилістичного аналізу в перекладознавстві є набагато складнішим, ніж стилістично марковані мовні засоби, тому в ньому виділяються різні аспекти, які стають окремими предметами дослідження. Водночас, потреба практики перекладу не дозволяє розглядати його в суто теоретичному плані як абстрактну модель. Проблематика тексту досліджується в перекладознавстві у зв'язку з його стильовою та жанровою приналежністю. Поступово в розвідках стилістичних та жанрових проблем перекладу з'являються також згадки про позамовні чинники перекладу, що впливають на тактику та стратегію перекладу текстів.

У рамках п'яти функціональних стилів проблематика перекладу та ступінь її дослідженості різняться. Невелика кількість жанрів офіційно-ділового стилю вивчалася в лінгвістичному та прагматичному аспектах. Плідним для перекладознавчих досліджень текстів зазначеного стилю є поняття жанрово-стилістичної домінанти. Серед позамовних чинників, які впливають на переклад зазначених текстів, науковці виявили адресанта, адресата, функцію тексту та мету комунікації.

Отже, перелік позамовних чинників, які впливають на переклад текстів виглядає так:

1. Адресат (стиль автора).
2. Стиль перекладача.
3. Адресант.
4. Адресованість.
5. Мета комунікації.
6. Функція тексту.
7. Ідейно-образна структура.
8. Міжкультурні розбіжності.

Л.Л. Нелюбін визначає поняття “позамовний чинник” як суттєву зовнішню обставину позамовного характеру [299, с. 256]. Всі позамовні чинники знаходять своє вираження у мовних засобах. Перетворення здійснюється перекладачем насамперед у сфері мовних засобів, але при цьому неодмінно враховуються позамовні чинники, що детермінують вживання мовних засобів у тексті. Проаналізуємо під цим кутом зору позамовні та мовні чинники, що виділяються вченими в працях із загальної теорії перекладу та в розвідках присвячених аналізу конкретних проблем перекладу на конкретному емпіричному матеріалі.

Увага до питання позамовних чинників комунікативної ситуації в перекладознавстві не є випадковою, адже вони є релевантними для перекладу. Здебільшого тому, що комунікативні ситуації, в яких створюється оригінал та переклад можуть відрізнятися. Розглядаючи цю проблему в контексті художнього перекладу О.П. Бех зазначає, що дія мовних та позамовних чинників має певні відмінності в актах одномовного спілкування та в актах двомовного спілкування опосередкованого перекладом. Це пояснюється відмінністю у комунікативних ситуаціях [6, с. 16]. Комунікативна ситуація реалізується у комунікативному акті та матеріалізується у тексті за допомогою мовних одиниць.

Виходячи з визначення позамовного чинника впливає, що ці чинники функціонують у рамках реального комунікативного акту, оскільки він включає всю сукупність чинників взаємодії комунікантів у використанні в цій взаємодії мовних засобів [299, с. 83]. Двомовний комунікативний акт складається з багатьох компонентів. Л.Л. Нелюбін визначає двомовну комунікацію мовленнєвим спілкуванням партнерів, які користуються двома різними мовами, що зазвичай здійснюється за допомогою мовного посередника [299, с. 42]. В такому загальному визначенні можна виділити лише три компоненти: **адресант, адресат та перекладач** [251]. Більш детальний перелік компонентів виявляється у визначенні поняття комунікативної ситуації. Л.Л. Нелюбін дає таке визначення одномовного акту спілкування, а саме: система взаємодіючих

факторів (реальних та уявних), що спонукають учасників комунікативної ситуації до спілкування [299, с. 80]. Під взаємодіючими факторами розуміються позамовні чинники комунікативного акту, як от: а) предмет обговорення (тема), б) ситуація, тобто обставини, в яких відбувається комунікація, в) учасники комунікації (адресант-адресат) [299, с. 256]. Отже, якщо розуміти під двомовною комунікацією два взаємопов'язані за допомогою перекладача акти спілкування, то список компонентів виглядатиме наступним чином: **тема, обставини комунікації, адресант, перекладач, адресат.**

З.Д.Львовська при описанні комунікативних чинників, які зумовлюють перекладацьку діяльність, виділяє ситуаційні. Іншими словами – це ті зовнішні обставини, в яких відбувається акт комунікації і які є релевантними для кожного конкретного випадку. Серед таких знаходяться **три учасники двомовної комунікації** (адресант, перекладач, адресат), а також **тема, місце та час, соціальні ролі комунікантів й умови роботи перекладача** [123, с. 112]. Отже, З.Д. Львовська так само як Л.Л. Нелюбін виділяють такі компоненти комунікативного акту як тема, адресант, перекладач, адресат, обставини комунікації. Разом із тим З.Д. Львовська конкретизує дві групи компонентів: обставини комунікації та учасники комунікативного акту. До перших вона відносить місце та час, у другому випадку автор виділяє соціальні ролі комунікантів та умови роботи перекладача. Такий чинник як умови роботи перекладача може одночасно характеризувати соціальну роль перекладача або відноситися до обставин спілкування.

По суті, умови двомовної комунікації і роботи перекладача не уточнюються і називаються в узагальненому вигляді як умови спілкування або умови роботи перекладача.

У свою чергу, Я.І. Рецкер зазначає, що при перекладі потрібно враховувати екстралінгвістичний контекст, до якого він відносить обставини та умови комунікації, відношення адресанта до адресата та оточення, загальну направленість висловлення [167, с. 32]. Повний перелік компонентів, які зумовлюють переклад представлений такими чинниками: адресант, джерело, в

якому опублікований переклад, адресат або аудиторія, призначення перекладу та очікуваний ефект на читача/слухача.

Отже, теоретики перекладу виділяють такі позамовні чинники комунікативного акту як умови та обставини комунікації. Але при деталізації складових компонентів цих чинників з'являються певні розбіжності.

Більшість компонентів комунікативного акту є складовими як двомовного, так і одномовного комунікативного актів. У лінгвістиці, де розглядається одномовний комунікативний акт також виділяються учасники комунікації тема, місце, час, соціальна роль комуніканта та умови. Крім того, виділяють також мету комунікації та канал зв'язку [43; 77; 195; 298]. Підкреслимо, що на тему, як компонент акту спілкування, вказують як перекладознавці, так й лінгвісти, що свідчить про важливість цього компонента.

Компоненти акту спілкування визначаються науковцями як стилетворчі. Зокрема, Л.І. Мацько серед чинників, які виступають стилетворчими виділяє сферу діяльності, тип мовомислення, форму суспільної свідомості, ситуацію, тематичні ознаки мовних одиниць [132, с. 155] М.Н. Кожина зазначає, що функціональний стиль зумовлений такими позамовними чинниками як мета, ситуація, сфера спілкування та зміст висловлювання [97, с. 50]. У статті Н.Я. Сердобінцева позамовними стилетворчими чинниками визначені функція, сфера суспільної діяльності, умови та зміст (тема) висловлювання [174, с. 61]. В залежності від цих чинників у кожній сфері спілкування формуються свої прийоми використання мовних засобів, сукупність і частотність вживання яких набуває конвенційного характеру і визначає такий чи інший функціональний стиль. Таким чином, у результаті теоретичного аналізу можна виділити чинники змісту або теми, мети повідомлення й ситуації спілкування, як основні стилетворчі чинники, що зумовлюють переклад.

Н.І. Формановська зазначає, що важливими компонентами комунікативної ситуації виявляються партнери по спілкуванню – адресант та адресат. Це мовні особистості, що несуть у собі, з одного боку типізовані,

узагальнені риси свого народу, своєї культури та соціального середовища, з іншого боку – особистий досвід знань, поглядів, уподобань, оцінок [195, 42]. При двомовному спілкуванні мовні особистості - адресанта й адресата - є представниками різних культур, що пояснює релевантність для перекладу чинника міжкультурних розбіжностей. Міжкультурні розбіжності можуть надавати специфічних ознак стилям та жанрам.

У перекладознавстві позамовні чинники та їхній вплив на переклад зазвичай досліджується окремо. Але в конкретних ситуаціях ці чинники діють комплексно, тому природно, що науковці прагнуть досліджувати їх у комплексі.

Так, у роботі “Стиль автора та стиль перекладу” розроблено поняття жанрово-стилістичної домінанти, яке включає в себе перелік позамовних, а також мовних чинників, що зумовлюють переклад. Поняття жанрово-стилістичної домінанти має потужний потенціал і множинність застосування у перекладознавстві. За її допомогою досліджується ступінь розбіжності між художнім та нехудожнім текстами, можливу міру варіантності у відтворенні жанрових та стильових характеристик тексту в перекладі. [178]. Серед позамовних чинників виділено такі: **хронотоп, композиція, система персонажів та авторська позиція**. Ступінь регламентованості жанру та жанрово-стилістичної домінанти виявляється при порівнянні функцій різних груп мовних засобів (фразеологізми, неологізми, авторські новоутворення, образні та експресивні засоби, реалії), а також показників хронотопу у текстах таких стилів, як художній, публіцистичний та науково-технічний. Чим жорсткіший регламентований вихідний текст із жанрового погляду, тим менше варіацій дозволяє жанрово-стилістична домінанта [178, с. 22] в перекладі. Разом із тим, обумовленість перекладу текстів тими чи іншими позамовними чинниками виявляється через аналіз мовних засобів. Тому в списку чинників, за якими здійснюється перекладознавчий аналіз включені такі мовні чинники, як образні та експресивні засоби, лексичний, граматичний контекст.

Таким чином, виявлений у роботі комплект позамовних та мовних чинників дозволяє аналізувати переклад за багатьма параметрами. Водночас виявляється і складність віднаходження комплексу множинних чинників: якщо хронотоп релевантний для перекладу текстів усіх стилів та жанрів, то такий чинник, як система персонажів є релевантним лише для художніх текстів.

Можливо складністю аналізу перекладу за певним комплексом позамовних чинників у їхньому мовленнєвому вираженні пояснюється те, що дослідження ведуться за якимось одним чинником. Зумовленість перекладу тексту окремим позамовним чинником науковці вивчають на теоретичному та практичному рівнях. Теоретичним методом дослідження є моделювання.

Результатом теоретичного моделювання зумовленості перекладу чинником функції тексту оригіналу є функціональна типологія текстів, якою користуються відомі іноземні вчені, зокрема Ю. Найда, К. Райз, П. Ньюмарк [166; 249; 258; 259; 261]. Типологія, що прийнятна для вирішення завдань перекладу текстів різної жанрової та стильової приналежності, ґрунтується на угрупованні текстів за їхньою основною функцією. Хоча ця типологія викликала критику зі сторони деяких перекладознавців [168; 191], вона має право на існування. Функціональна теорія перекладу, по суті містить узагальнення міжжанрового та міжстильового порівняння на основі такого позамовного чинника як функція тексту оригіналу. Функції тексту оригіналу виявляються шляхом аналізу мовних засобів.

Серед позамовних чинників, що зумовлюють переклад виділяють також чинник замовника та адресата перекладу. Тенденція розвитку соціальних, функціональних та комунікативних аспектів мовознавства сприяло появі теорії скопосу в теорії перекладу. Сутність цієї теорії полягає в тому, що функція та мета перекладу якого-небудь тексту визначається не вихідним текстом, а перш за все кругом одержувачів даного перекладу, який в свою чергу визначається замовником перекладу. Теорія скопосу стала відповіддю на суто лінгвістичні теорії перекладу, де сутність перекладу зводилась до перекодування знаків зі стовідсотковим співпаданням значень. Як підкреслює О.О. Константінова,

головним недоліком подібного підходу була відсутність соціокультурних та інших екстралінгвістичних компонентів перекладу. Тому творці теорії скопосу в першу чергу стали вивчати прагматичний фактор перекладу, позамовні складові [107, с. 186].

Отже, у зв'язку з вивченням перекладацьких трансформацій увагу вчених привертають мовні та позамовні чинники. Вивчення позамовних чинників комунікативного акту в перекладознавстві не є випадковим, адже вони є релевантними для перекладу, оскільки проявляються у мовленнєвій формі та впливають на лексичні, граматичні трансформації. Об'єктом досліджень ставали такі позамовні чинники як адресат оригіналу, адресант, мета, обставини та умови перекладу. Всі ці чинники мають словесне вираження у тексті. Текст, в свою чергу, має жанрові та стильові характеристики. Оскільки кількість чинників є великою, це ускладнює дослідження, адже об'єкт стає багатомірним. У теоретичному плані вплив позамовних чинників на переклад досліджується шляхом моделювання, при цьому в центрі моделі ставиться зазвичай якийсь один чинник. Такими є, наприклад, функціональна теорія перекладу, теорія скопосу. Так само за якимось одним чинником проводяться й дослідження конкретного емпіричного матеріалу, приміром адресованість оригіналу та перекладу, адресат оригіналу та перекладу.

Еволюція та здобутки як теоретичних, так і практичних досліджень зазначеної тематики створюють передумови для комплексного моделювання чинників, що впливають на переклад. Такою можна вважати жанрово-стильову домінанту, що включає як позамовні, так і мовні чинники. За комплексом чинників, що входять до жанрово-стилістичної домінанти можна оцінювати ступінь регламентованості перекладу та варіативності у відтворенні жанрових та стильових характеристик тексту, а також порівнювати переклад текстів різних стилів та жанрів. Водночас для порівняння перекладу текстів різних жанрів та стилів важливою є можливість порівнювати перекладацькі трансформації, через які можна простежити вплив позамовних чинників на переклад.

§ 1.2. Значення методу порівняння для філологічних наук та перекладознавства

Порівняння є загальнонауковим методом дослідження. В словниках із філософії та логіки воно визначається як пізнавальна операція, за допомогою якої на основі будь-якої фіксованої ознаки встановлюється тотожність або відмінність об'єктів шляхом їх попарного співставлення. Операція порівняння має сенс лише для тих об'єктів, що мають хоч яку-небудь схожість [291; 307; 308]. У визначенні порівняння можна виділити три важливих компоненти: 1) операція проводиться на основі будь-якої фіксованої ознаки; 2) за допомогою операції встановлюється тотожність або відмінність об'єктів; 3) об'єкти порівнюються попарно.

Як зазначається в енциклопедичних словниках, метод порівняння має сенс лише в сукупності однорідних предметів, що створюють клас. Порівнюваність предметів у класі здійснюється за ознаками, що є суттєвими для даного розгляду. При цьому об'єкти можуть бути порівняні за однією основою, а за іншою можуть проявляти різнорідність [279; 306]. Спільна ознака, що виступає основою порівняння (*tertium comparationis*), має бути, як підкреслюється, суттєвою для конкретного розгляду. Отже, додатковими компонентами поняття можна вважати те, що 4) порівнювані об'єкти поєднуються в клас та 5) основа порівняння має бути суттєвою. При цьому поняття однорідності об'єктів розуміється діалектично; досліджувані об'єкти можуть об'єднуватися в клас за наявності лише однієї спільної для них ознаки.

У філософії та логіці, а також в енциклопедичних словниках визначення порівняння має загальний та широкий характер. В інших науках поняття тлумачиться більш конкретно, відповідно до предмету науки та мети дослідження.

У загальному мовознавстві порівнюються дві мови або більше. В цій науці основа для поєднання об'єктів у клас є дуже широкою: знакові системи мовної природи.

Чинник мети дослідження виявляється по-різному при теоретичному вивченні мов і при проведенні прикладних досліджень. Для загальнометодологічного мовознавства важливе виявлення схожих ознак у значній кількості мов.

У мовознавстві як науці, що має безпосередній тісний зв'язок із перекладознавством, на основі порівняльного методу розвинулося порівняльне мовознавство. У порівняльному мовознавстві порівняння використовується при аналізі двох видів об'єктів і, відповідно, розрізняє підходи: 1) внутрішньомовний, або одномовний, і 2) міжмовний, або полімовний, здебільшого двомовний. У рамках порівняльного мовознавства розрізняють також синхронічний та діахронічний підходи [198, с. 3]. Метод порівняння дозволяє виявити подібності та специфічні для кожної мовної пари розбіжності у виборі лексичних, граматичних, стилістичних та інших засобів при описі одних і тих самих фактів мовної дійсності [198, с. 4].

У порівняльному мовознавстві зберігають свою силу виділені нами складові: основою порівняння виступають факти та явища, що описуються засобами двох мов, порівняння спрямоване на виявлення подібностей та розбіжностей у способах їх опису.

У прикладних дослідженнях пов'язаних із порівнянням іноземної мови, що вивчається, з рідною практичний інтерес становить виявлення розбіжностей, що здатне підвищити ефективність вивчення мови і попередити інтерференцію. В цьому випадку мови порівнюються повністю, включаючи всі структурні рівні - фонологічний, морфологічний, синтаксичний, семантичний. Одна з пари мов, що порівнюються/зіставляються може бути кваліфікована як еталон, тобто основа порівняння. Зазвичай його роль виконує рідна мова. З ним по лінії спільного та, головним чином, відмінного порівнюється іноземна мова, що вивчається.

Порівняльно-історичне мовознавство, як мультилінгвальна наука, проявляє свої особливості у використанні методу порівняння. Основа порівняння тут обирається гіпотетично (зовнішні ознаки), тобто кілька мов або

груп мов порівнюються для того, щоб встановити їх спорідненість. Якщо мови, які стали об'єктом порівняння не виявили зв'язку, вони можуть досліджуватися далі за допомогою зіставного методу, який використовується в порівняльному мовознавстві.

Таким чином, можна констатувати, що у мовознавстві метод порівняння набув різноманітного застосування. Переважно порівняльно-мовознавчі дослідження спрямовані на виявлення схожості між мовами. При цьому порівняння можуть бути як бінарними, так і мультілінгвальними, а в якості основи для порівнювання використовуються формальні або предметно-денотативні ознаки.

У літературознавстві як філологічній науці, що також тісно пов'язана з перекладознавством, виділяється порівняльне літературознавство, яке визначається як наукова дисципліна, метою якої є виявлення міжлітературних зв'язків на основі зіставлення творів та явищ національних письменств одного чи різних історичних періодів [295, с. 509]

У цьому визначенні порівняння не вказується експліцитно на жодну з ознак, що ми їх виділили в дефініції поняття в філософії та логіці. Дещо більш глибокий аналіз дозволяє виявити, що основою для порівняння слугують жанри, стилі та напрямки, а також особливості творчості окремих письменників [295, с. 509]. Не дивлячись на те, що в енциклопедичних статтях декларується як ціль порівняльного літературознавства встановлення спільного й відмінного, найбільшу цінність для цієї науки становлять висновки щодо спільного. Літературознавчі студії прагнуть порівняти якомога більшу кількість творів для встановлення якнайширшого інтертекстуального простору, тому попарне порівняння об'єктів втрачає доцільність.

Порівняння є також одним із основних методів дослідження в перекладознавстві. Фіксованою основою для проведення порівнянь у цій науці слугує зміст оригіналу та перекладу, а первісні масштаби цього методу отримали бінарний характер, оскільки порівнюються, знов таки, оригінал та переклад. Об'єкти порівняння сягають різних масштабів: від окремих мовних

одиниць до цілих текстів. Порівнюються відрізки текстів, окремі мовні засоби або їх групи, граматичні конструкції. Хоча двомовна природа перекладу підтверджує доцільність використання саме попарного порівняння об'єктів, один оригінал можна порівнювати з великою кількістю перекладів, тому порівняння в перекладознавстві може виходити за межі бінарного. З текстом оригіналу можна порівнювати також два або більше текстів перекладу, що виконані різними перекладачами (при цьому відбувається додаткова процедура порівняння текстів перекладу між собою), перекладені на різні мови, в різні часові періоди (епохи) або виконані одним перекладачем у різні часові періоди його перекладацької діяльності. Крім того, що тексти оригіналу та перекладу можуть бути об'єктами порівняння, в них самих виділяють менші об'єкти для порівняння, а саме окремі мовні засоби або їх групи, граматичні конструкції, відрізки текстів.

Порівняння, на думку перекладознавців, дозволяє глибше розкрити такі закономірності та особливості в системах зіставлюваних мов, які лишаються прихованими при їх внутрішньомовному вивченні. Воно дає можливість вказати на випадки помилкового перекладу або схвалити вдалий вибір перекладача [103]. При цьому створюються та розширюються критерії оцінки перекладацької компетентності [44]. Отже, в першу чергу, порівняння здійснюється в інтересах практики перекладу.

Як зазначає В.Г. Гак, порівняння оригіналу та перекладу є найкращим способом створення загальної та часткової теорій перекладу, дає лінгвістичне обґрунтування закономірностей перекладу, а також дозволяє подолати мовну інтерференцію [44, с. 11]. На додаток, порівняльне вивчення перекладів надає інформацію про корелятивність окремих елементів оригіналу та перекладу, що зумовлене як відносинами між двома мовами, так і позамовними факторами [103]. Таким чином, порівняльні дослідження в перекладознавстві мають не лише практичне, а й теоретичне значення. Відмінність перекладознавчого порівняння від мовознавчого полягає в порівнянні мов, які знаходяться в

перекладацькому контакті, у врахуванні їхнього функціонування безпосередньо в мовленні.

Порівняльні дослідження в перекладознавстві започатковуються та проводяться на матеріалі однорідного класу об'єктів. Найбільш широким принципом об'єднання об'єктів порівняння у клас є їх приналежність до однієї пари мов.

Однорідність може проявлятися також у тому, що об'єкти перекладознавчого порівняння знаходились у межах конкретного функціонального стилю. Науковці – перекладознавці порівнювали й порівнюють до теперішнього часу окремі мовні засоби або групи мовних засобів у текстах оригіналу та перекладу різних функціональних стилів. При такому порівнянні створюються та накопичуються знання про критерії систем оцінки перекладу текстів різних типів, тобто таких, що належать у першу чергу до окремого стилю. Звідси бере свій початок перекладознавча типологія текстів, що базується на їх стильовій приналежності. Вона дозволяє вирішувати на практиці проблеми перекладу окремого типу текстів. Узагальнення ж питань практики перекладу текстів різних функціональних стилів покладені в основу стильових теорій перекладу (термінологія В.В. Коптілова) [111; с. 7]. Підкреслимо, що саме стилістичний аналіз мовних засобів у текстах оригіналу дозволяє групувати ці об'єкти порівняння в однорідний клас.

Однорідність об'єктів для порівняння в перекладознавстві створюється також на основі певної функції тексту. Перекладознавці, приміром, звертають увагу на функції тексту оригіналу, як такого показника, що визначає методологію процесу перекладу, а також слугує підґрунтям для об'єктивної оцінки якості перекладу. Прийом співставлення або порівняння різнорідних за жанром та стилем текстів на основі їх основної (такої, що превалює над іншими функціями) функції відкриває в перекладознавстві функціональну типологію текстів, якою користуються відомі іноземні вчені, зокрема К. Райз, П. Ньюмарк [166; 249; 258]. Типологія, що прийнятна для вирішення завдань перекладу текстів різної жанрової та стильової приналежності, ґрунтується на прийомі

пошуку та порівняння однакових функцій у текстах. Хоча ця типологія викликала критику зі сторони деяких перекладознавців [168; 191], вона має право на існування. Таким чином, функціональна теорія перекладу, по суті містить узагальнення міжжанрового та міжстильового порівняння. Результат цього порівняння – це релевантна для перекладу типологія текстів на основі функції тексту оригіналу. Функції оригіналу та перекладу виявляються та порівнюються шляхом аналізу мовних засобів.

У перекладознавчих дослідженнях науковці постійно звертають увагу на різноманітність завдань перекладу текстів різної стильової та жанрової приналежності. В зв'язку з цим проводяться дослідження по виявленню вимог до художнього та нехудожнього перекладу. Основою для проведення цих розвідок стало поняття жанрово-стилістичної домінанти. Жанрово-стилістична домінанта стала об'єктом дослідження багатьох учених, зокрема М.О. Новікової, О.І. Макаренко, Л.А. Міщенко, І.Є. Шаргай. Ми приймаємо визначення, запропоноване О. Макаренко жанрово-стилістичної домінанти, тієї системи стилістичних особливостей вихідного тексту, яка обумовлена його жанром та є інваріантною для будь-яких жанрово адекватних текстів перекладу [125]. Як ми коментували в попередньому параграфі, поняття жанрово-стилістичної домінанти має потужний потенціал і множинність застосування в перекладознавстві. Доцільним і логічним, на нашу думку, продовженням досліджень жанрово-стилістичної домінанти в різних текстах могло б стати міжжанрове та міжстильове перекладознавче порівняння на основі жанрово-стилістичної домінанти. Суттєві відмінності текстів різних стилів та жанрів представляють великий інтерес для науковців. Об'єктивно такі дослідження сприяють створенню перекладознавчої типології текстів.

Список міжжанрових порівняльних перекладознавчих розвідок можна продовжити цитуванням роботи М.О. Павлова “Модель перцепції художнього тексту в перекладі творів епічного та драматичного жанрів”, де порівнюються епос та драма в межах художнього стилю. В результаті порівняння елементів внутрішньої будови епосу та драми крізь призму їх сприйняття в середовищах

вихідної та цільової мов автор доходить висновку, що шлях від першотвору до адресата в драмі набагато довший ніж в епосі, а особистість перекладача відіграє меншу роль, поступаючись посередництву акторів та режисера. Отже, основою порівняння перекладу епосу та драми виступає чинник адресата.

Перспективну, на наш погляд, основу перекладознавчого порівняння текстів різних стилів та жанрів підказує дослідження О.О. Мушніної “Грамматичні особливості українського перекладу англомовної науково-технічної та художньої прози”. Як стверджує автор, художній та науковий стилі – занадто різні; вони не мають спільної основи для порівняння, тому порівняльне дослідження лексичних трансформацій в перекладі стає неможливим, адже лексичне наповнення текстів є різним (на відміну від їх граматичного вираження) [144]. Основу порівняння у праці становлять граматичні конструкції та їх трансформації в перекладі. Грамматичні конструкції присутні в текстах будь-якого стилю чи жанру, тому стає можливим порівняння основних прийомів та способів відтворення граматичних явищ у перекладі науково-технічної та художньої літератури та їхніх частотних характеристик. Порівняння різних видів перекладу, зазначає автор, корисне й тому, що воно веде до виявлення відмінностей між ними. Отже, підкреслимо, що виявлення саме відмінностей при порівнянні оригіналу та перекладу представляє особливий інтерес для перекладознавства, і чим більша різниця між порівнюваними об’єктами, тим яскравіше виявляються проблеми перекладу і адекватність перекладацьких рішень. Це зокрема відрізняє порівняння в перекладознавстві від порівняння в літературознавстві, де воно спрямоване майже виключно на виявлення спільного в порівнюваних об’єктах. Утім, як зазначає О.О. Мушніна, порівняння граматичної трансформації в текстах різних стилів значно ускладнюється тим, що однакові граматичні структури мають різне лексичне наповнення [144]. Отже, для проведення перекладознавчого порівняння на рівні як граматики, так і лексики потрібна інша основа.

Порівняльний аналіз особливостей відтворення лексики в перекладі текстів художнього та наукового стилів О. Мушніна провела у статті, в якій

зіставляє особливості передачі в перекладі стилістичних прийомів, термінів, іншомовних слів у мові наукової та художньої літератури [145, с. 209]. Ці групи мовних одиниць утворюють однорідні класи об'єктів, а саме: групи виділені у перекладознавстві за характером труднощів перекладу. Ці групи лексичних одиниць представляються в текстах окремими об'єктами для дослідження, що не пов'язані з самим текстом. Тому аналіз лексичних трансформацій на представлених основах не репрезентує трансформацій всього тексту. Разом із тим, розвідка О.Мушніної показує, що порівняння певних груп лексики в перекладах текстів різних стилів дає для теорії перекладу важливі результати.

Узагальнюючи зазначимо, що порівняння як загальнонауковий метод у кожній науці має свою специфіку в залежності від предмету цієї науки. Використання цього методу в перекладознавстві відрізняється від його використання в мовознавстві та літературознавстві. В мовознавстві порівняння застосовується для виявлення як спільного, так і відмінного в залежності від мети дослідження. В літературознавстві порівняння застосовується для пошуку насамперед спільного серед великої кількості об'єктів. У перекладознавстві метод порівняння використовується в першу чергу для виявлення розбіжного, несхожого, оскільки це допомагає виявити проблеми перекладу й оцінювати перекладацькі рішення. Об'єкти порівняння сягають різних масштабів: від окремих мовних одиниць до цілих текстів. Основою порівняння виступає інваріант значення або смислу. Порівняльні дослідження проводяться на основі таких позамовних чинників, як функція тексту, адресат.

Оскільки всі позамовні чинники проявляються в тексті через мовні засоби, то для порівняльних досліджень у перекладознавстві особливе значення мають перекладацькі трансформації. Вони дозволяють виявити розбіжне та завдяки чому яскравіше побачити перекладацькі проблеми й адекватність перекладацьких рішень.

Дослідження не тільки граматичних, а й лексичних трансформацій в міжжанровій та міжстильовій площині можливо на основі такого позамовного чинника, як тема спілкування.

Підтвердженням правомірності обрання такої основи слугує існування в практиці перекладу типології текстів, що сформулювалась за ознакою теми спілкування, тобто економічної, політичної, юридичної та ін. Потрібно зазначити, що в згаданій перекладацькій типології тексти розподіляються на групи не за їх жанровими й стильовими ознаками.

§ 1.3. Тема як основа міжжанрових та міжстильових перекладознавчих порівнянь

Для проведення перекладознавчих порівнянь текстів різних жанрів і стилів ми пропонуємо в якості *tertium comparationis* представлену в них тему спілкування. Термін “тема” можна розглядати в двох його основних аспектах, а саме мовознавчому та комунікативному (позамовному), що для практики та теорії перекладу має особливу значущість.

Саме слово “тема” має давньогрецьке походження “τέμα”, і в перекладі означає “першооснова, корінь” [284, с. 774]. У мовознавстві термін має кілька значень. Відповідно до свого походження сформувалося розуміння теми як основи, тобто незмінної частини слова, котра виражає його лексичне значення [282; 287; 305]. Пізніше розвинулося ще й позначення відомої інформації даного, яка протиставляється новій інформації в рамках речення та його актуального членування [287; 282; 293; 305]. Саме в цьому значенні слово зафіксоване як перекладознавчий термін [299, с. 220]. Оскільки ці визначення стосуються мовних одиниць, що належать до рівня нижчого за текстовий, вони та подібні їм залишаються осторонь від наших інтересів. Ми шукаємо визначення, що відповідає рівню тексту. Текст ми розуміємо як систему мовленнєвих знаків та знакових послідовностей, що втілює сполучену модель комунікативних діяльностей адресата та відправника повідомлення [299, с. 220]. Іншими словами, текст ми розуміємо як результат комунікативної діяльності зафіксований у словесній формі. Відповідно, поняття теми має поєднувати комунікативний і словесний аспекти тексту.

Визначення теми у перекладознавчому словнику Л.Л. Нелюбіна як вихідного пункту висловлювання, даного, основи висловлювання [299], відкриває можливість для тлумачення теми на рівні тексту, оскільки текст також є одиницею висловлювання. Отже, можна говорити, що тема – це основа, вихідний пункт тексту.

Визначення поняття в тлумачних словниках лінгвістичних термінів та в енциклопедичних словниках як питання, що лежить в основі наукового дослідження; // Предмет розмови, лекції тощо [282, с. 503] і як предмет опису, зображення, дослідження, виступу, дискусії [280, с. 413], дозволяє вивести такі компоненти значення: а) предмет, питання, що лежить в основі повідомлення, яке б) може будуватися за нормами різних жанрів та стилів (наукове дослідження, розмова, виступ, дискусія, лекція тощо).

У літературознавстві поняття теми пов'язується з текстом більш послідовно, що підтверджується фіксацією в словнику української мови такого значення теми в якості першого: Коло життєвих явищ, подій, що становлять зміст твору літератури, образотворчого мистецтва тощо [282, с. 503]. Тому слушно звернутись до тлумачення поняття в довідкових джерелах із літературознавства.

Тема визначається в літературознавстві як центральне змістове коло подій, представлених у творі, що формують художню основу епічного, драматичного чи ліричного творів [296, с. 472]; художня дійсність в її сутнісному аспекті: не те, що безпосередньо зображено (сюжет) у творі, а те, що сюжет «означає», що виражає [294, с. 1067]. У цих визначеннях можна виділити такі компоненти: а) (центральне) коло подій, що б) формує основу художнього твору і в) у різних родах літератури, г) виражає його суть, ідею. Компоненти значення виділені нами у літературознавчих тлумаченнях поняття теми відбивають їхню орієнтованість на предметну ситуацію, що зображується в творі та комунікативний смисл, що закладається автором у це зображення. При цьому поняття теми ніяк не пов'язується з текстом як мовним знаком.

Розширений пошук у довідкових джерелах дає більш широкі дефініції поняття тема: предмет опису, зображення, дослідження, виступу, дискусії [280, с. 413]. Таке тлумачення дозволяє відносити його до текстів усіх функціональних стилів і, навіть не обмежує його текстами. Воно також не протирічить, як ми коментували вище, визначенню теми в тлумачному

перекладознавчому словнику Л.Л. Нелюбіна [299, с. 220]. Тобто тему можна розглядати як основу, вихідний пункт висловлювання тексту.

Зв'язок теми та тексту висвітлюється у стилістичному енциклопедичному словнику в понятті “тема тексту” - предмет обговорення в тексті, номінативно виражене змістовне ядро цілого тексту, яке зіставляється з авторським задумом у цілому. Зберігає свою єдність протягом тексту, чим забезпечує його цілісність. У великому тексті тема тексту поділяється на підтеми та субпідтеми, що відображають зміст відносно самостійних частин цілого тексту. Отже, категорія тема утворює ієрархічну інтелектуальну структуру [290].

Аналізуючи наведене визначення можемо виділити такі його основні компоненти як 1) мовний аспект (номінації та семантичний повтор, що виражається повтором мовних одиниць), 2) комунікативний аспект (авторський задум), композиційний аспект (ієрархічна інтелектуальна структура, зв'язність тексту). Тема в тексті виражається за допомогою номінацій. Л.Л. Нелюбін описує номінацію в перекладознавчому словнику, як позначення якого-небудь предмету, явища за допомогою мови [299, с. 121]. Номінації, що мають мовну природу слугують у мовленні для позначення конкретних предметів, явищ, які описуються в тексті. Повторюваність номінацій в тексті є одним із засобів забезпечення його зв'язності й входить до більш широкого поняття семантичні повтори, на основі якого науковці розглядають текстову категорію **зв'язність**.

Текстова категорія **зв'язність** опосередковує розвиток тем тексту, формування його інформаційного масиву та забезпечує інтеграцію всіх текстових рівнів із метою створення цілого та сприйняття й розуміння тексту адресатом. Зв'язність існує як в експліцитному, так і імпліцитному планах, забезпечується фоновими, енциклопедичними знаннями, самою ситуацією породження / інтерпретації тексту. Серед засобів, що забезпечують зв'язність тексту американський дослідник А. Хілл, виділяє зокрема такий сегментний показник, що має лексичне вираження як поняття тематична мережа. [цит. по 173, с. 501]. І. Арнольд оперує поняттям “лексико-семантична, або тематична сітка тексту”, ідея якої належить Т. ван Дейку, що являє собою повторення слів,

значень, сем, конотативного смислу, що підтримує міжрівневі відношення в межах поля або відображає головну художню інформацію в творі. [цит. по 173, с. 503]. М.Н. Кожина конкретизує поняття тематичної сітки за допомогою поняття тематичний ланцюжок. Найбільш важливими для тематичної сітки або поля є безпосередні найменування предмета мовлення – предметні номінації. В тексті вони пов'язані між собою відношеннями функціонально-текстової тотожності та можуть ідентифікуватись один через другий. Ланцюжок таких найменувань, що проходить через весь текст і містить у собі представлення предмету мовлення, – це основний тематичний ланцюжок тексту [290, с. 542].

Отже, основним проявом теми в тексті є номінації предметів та явищ, які виражаються лексичними засобами. При інтерпретації тексту його тема може бути визначена шляхом суцільного аналізу його лексичного наповнення.

Усі лексичні одиниці, які позначають у тексті предмети та явища, що відносяться до його теми утворюють тематичну лексику тексту. Вона може об'єднуватися у тематичні групи, які можна досліджувати за методикою лексико-семантичного поля. Методика лексико-семантичного поля особливо активно застосовується в мовознавчих дослідженнях у 70-ті роки 20 століття. Її застосування є плідним і для перекладознавства. Приміром, Л.І. Вергун виділяє групу освітньої лексики [29; 30]. В роботах цього автора тематична група лексики стає відправним пунктом для проведення аналізу перекладацьких відповідників, тобто тих, які виявляються на основі порівняння лексико-семантичних полів теми «освіта» в двох мовах. Підкреслимо, що ці дослідження, як і мовознавчі, проводяться на мовному матеріалі, без урахування функціонального аспекту тематичних мовних одиниць. Це не означає, що методика лексико-семантичних полів не може бути застосована для аналізу мовленнєвих творів. Ця можливість забезпечується тим, що тема є текстовою і водночас має позамовну природу.

Свідчення первинності позамовного характеру теми ми знаходимо у статті стилістичного енциклопедичного словника, де зазначається, що тема тексту відображає затекстову реальність та являється функціонально-

семантичною категорією, яка не має аналога у мові [290, с. 542]. Т.В. Матвеева виділяє тему як екстралінгвістичний чинник, що входить в ядро тексту та є суттєвою і необхідною ознакою кожного тексту. Через поняття теми осмислюється зв'язок тексту з його денотатом (реальність, що відображається) та з його суб'єктом (автор) [127, с. 21].

Зв'язок теми з її мовленнєвим вираженням, а саме з її тематичною лексикою пояснюється тим, що відбір мовних засобів зумовлюється позамовними чинниками. При створенні тексту позамовні чинники виступають вихідними. Мова, як матеріалізація думки, диктується цими позамовними чинниками [175, с. 140]. Відправник відбирає ті мовні засоби, які відповідають ситуації спілкування. В різних ситуаціях спілкування лексика тематичної групи функціонує по-різному, відповідно до жанрових та стильових характеристик мовленнєвого твору.

Ілюстрацією висловлених положень є твір французького письменника ХХ століття Ремона Кено “Вправи зі стилю”, який переклали на українську мову Я.Коваль та Ю. Лисенко [87]. Автор представив у 99 різних способів пересічну ситуацію, яка свого часу сталася в банальному паризькому автобусі. В текстах використовується розмаїття виражальних засобів, пародій стилістичних та риторичних прийомів та варіацій жанрових і композиційних форм. Основними номінаціями в текстах є позначення зовнішнього вигляду та поведінки одного чоловіка. Уся тематична лексика вжита в зазначеній сукупності текстів утворює синонімічні ряди, які марковані відповідним функціональним стилем. Порівняйте: “один із пасажирів”, “особа”, “молодий чоловік” (офіційно-діловий); “пацієнт”, “пересічна свідомість” (науковий); “якийсь тип”, “тип, років десь 26” (публіцистичний); “юнак”, “індивід”, “хлоп”, “жлобок” (художній стиль); “йолоп”, “хламейзер”, “чувак” (розмовний). Словесна різноманітність зображення персонажа не змінює ситуацію, а лише свідчить про те, що тематична лексика з легкістю втілюється в багатьох жанрах усіх 5-ти функціональних стилів.

Коротко прокоментовані нами тексти становлять подвійний інтерес для наукових досліджень, оскільки одна й та сама предметна ситуація може стати темою обговорення різними людьми, з різною метою, за різних обставин [76]. З одного боку, на основі тематичної лексики можуть порівнюватися між собою одномовні тексти, в першу чергу оригінальні, що належать до різних жанрів та стилів. Такі дослідження становлять особливий інтерес для стилістики. З іншого боку, міжжанрові та міжстильові порівняльні дослідження можуть проводитися в інтересах перекладознавства на матеріалі паралельних текстів, тобто оригіналів та перекладів. Завдяки методиці лексико-семантичного поля можна порівнювати різні пари паралельних текстів, об'єднаних спільною темою. Паралельні тексти різних жанрів та стилів об'єднуються в клас об'єктів порівняння за ознакою спільної теми, тобто лексичних одиниць, що належать до відповідної тематичної групи.

Отже, на основі тематичної лексики можна аналізувати і порівнювати вплив множинних позамовних чинників на переклад.

Не тільки відправник відбирає таку тематичну лексику, яка відповідає ситуації. Вона відіграє вирішальну роль і в декодуванні повідомлення одержувачем, який інтерпретує позамовну ситуацію, у тому числі мету відправника повідомлення через мовні засоби. З іншого боку, адресат простежує зв'язок тексту з денотатом також за функціонуванням у тексті мовних одиниць, у першу чергу, мовних номінацій.

Розуміння теми як позамовного чинника, який знаходить своє вираження в тематичній лексиці, логічно вписується в ситуативну модель перекладу, в основі якої [43; 85; 124] лежить думка про необхідність розрізнення денотативної ситуації та комунікативної ситуації і про те, що одна і та сама предметна ситуація може описуватися в мовленні по-різному. Ця можливість пояснюється тим, що, як зазначає З.Д. Львовська, предмети мають безліч ознак і пов'язані між собою безліччю відношень [124, с. 63]. На думку Т.В. Цивьян, одне й те саме поняття в різних мовах має різні семантичні мотивування [197, с. 53]. Дж. Катфорд з цього приводу зазначає, що елементи мови-джерела та

цільова мова рідко мають одне і те ж значення в лінгвістичному сенсі, але вони можуть функціонувати в одній і тій самій ситуації [85, с. 97].

Можливість і релевантність для перекладознавства порівняння різнорідних пар паралельних текстів на тематичній основі можна проілюструвати на прикладі есе Х. Ортегі-і-Гасета “Sobre el fascismo” і памфлетів Я.Галана та їх українського та іспанських перекладів, відповідно.

Так фашизм є темою філософського (в українському перекладі “До питання про фашизм”). Есе “До питання про фашизм” написано у 1925 році в формі відкритого листа до колеги й несе в собі роздуми філософа над фашистською диктатурою в Італії та умовами, за яких вона стала можливою. В свою чергу, памфлети були написані Я.Галаном у 1945 році під час Нюрнберзького судового процесу над групою нацистських військових злочинців.

Основна номінація текстів представлена лексемою “фашизм” або описово. Мовленнєві контексти, у яких функціонує основна номінація характеризується різним ступенем стилістичної експресії. Памфлети Я.Галана насичені такими образними мовними засобами, як епітет, метафора, афоризм, оксюморон, персоніфікація, перифраз і т.ін. [222]. У філософському есе Х. Ортега-і-Гасета присутня несистематична образність мовлення паралельно з науковими, навіть суто філософськими елементами.

У функціонуванні мовних засобів у цих текстах відображається дія позамовних чинників, що вплинули на їх створення. Саме вони зумовлюють розкриття теми фашизму по-різному. Письменники висвітлювали явище фашизму за часів його існування в різних історичних періодах: Х. Ортега-і-Гасет описував фашизм у моменти його зародження та початку процвітання, а Я.Галан представив у своїх творах фашизм у його фінальному трагічному вигляді.

При написанні зазначених творів на тему фашизму автори прагнули реалізувати різні завдання. Глибинний зміст філософського есе висвітлює соціальну і філософську оцінку автором явища фашизму. Перед автором же

памфлетів, як зазначають критики, стояли такі завдання: викривати підступність фашизму, виставляти підсудних на посміховище, викликати зневагу й ненависть до них [139, с. 87]. Обидва тексти відносяться до публіцистичного стилю, разом із тим мета їх написання і особистості авторів – філософ та письменник-журналіст – зумовлюють використання різних жанрів цього стилю. Отже, порівняння цих двох текстів підтверджує, що одна і та сама тема може бути представлена в текстах різних жанрів та стилів, написаних різними авторами, з різною метою та у різних ситуаціях. Такі тексти стають порівнюваними завдяки наявності в них спільних номінацій та лексики, що належить до відповідної тематичної групи.

На цій самій лексико-тематичній основі стають порівнюваними пари паралельних текстів. При цьому пари паралельних текстів можуть порівнюватися за лексичними трансформаціями.

Якщо граматичні трансформації можуть досліджувати відносно незалежно від лексичного наповнення, то лексичні трансформації можливо порівнювати в перекладах текстів різних стилів та жанрів на тематичній основі. При цьому закономірності, що будуть встановлені в лексичних трансформаціях будуть співвіднесені з цілим текстом, оскільки тематична лексика не є okazіональною.

Я.Г.Коваль зазначає, що результат поєднання мовленнєвого та комунікативного аспектів проявляється в перекладацьких трансформаціях. Розходження мов на рівнях номінації та комунікації виключає постійні відповідності та викликає перекладацькі трансформації [96, с. 25], лексичні та граматичні. Таким чином, трансформації відображають відмінність у прийомах формування повідомлень та відображення в них позамовних чинників.

Лексичні одиниці однієї тематичної групи в текстах різних стилів або жанрів можуть мати різне стилістичне забарвлення. Порівняння лексичних трансформацій спрямоване на виявлення їхнього стилістичного аспекту, а не пошуку відповідників у перекладі. Саме тому напрямок перекладу, в нашому випадку, не є релевантним, тобто можливо використовувати в дослідженні

обидва напрямки: переклади з української на іспанську та з іспанської на українську.

Таким чином, ми пропонуємо тему, як позамовний чинник, вважати основою для перекладознавчого порівняння пар паралельних текстів, що належать до різних жанрів та стилів. У нашому дослідженні, завдяки наявності військової тематики, тексти різних стилів та жанрів стають порівнюваними в аспекті лексичних трансформацій.

§ 1.4. Поняття «текст військової тематики»

В українському перекладознавстві вживання словосполучення “тексти військової тематики” асоціюється, в першу чергу, з об’єктом військового перекладу. У зв’язку з метою та завданнями нашого дисертаційного дослідження постає потреба в уточненні поняття.

Теоретики військового перекладу використовують такі назви як “військові тексти” [179] та “військові матеріали” [150].

Розглядаючи всю сукупність *військових текстів* Г.М. Стрелковський зазначає, що можна чітко виділити їх різновиди, які склалися історично та відрізняються змістовною спрямованістю і функціональним призначенням [179]. До військових текстів науковець відносить: військово-наукові, військово-технічні, військово-інформаційні, військово-публіцистичні тексти, статuti та настанови, військово-ділові тексти. До останніх відносяться накази, розпорядження, доповіді, донесення, зведення. До військових текстів автор також відносить військові мемуари, але не розглядає їх у роботі, адже ця категорія текстів тісно пов’язана з художньою літературою і має всі її характеристики [179]. Військовими автор також називає усні тексти, які мають місце в практиці військового спілкування (усні накази, розпорядження, доповіді). Вони теж не розглядаються в монографії.

У зв’язку з висвітленням характерних особливостей перекладу американських *військових матеріалів*, Л.Л. Нелюбін виділяє військово-художні, військово-публіцистичні, військово-політичні, військово-наукові, військово-технічні матеріали, акти військового управління (різні військові документи). Військово-публіцистичні та військово-політичні матеріали на думку Л.Л. Нелюбіна є військовими лише за своєю цілеспрямованістю та тематикою, а взагалі характеризуються тими ж ознаками, що притаманні всім публіцистичним текстам. Військово-художні матеріали автор також визначає, як такі, з якими трапляється мати справу перекладачеві-референту, але вони наближені більше до художніх текстів.

Отже, в теорії військового перекладу поняття військові тексти та військові матеріали є синонімічними. Ці поняття представляють об'єкти дослідження військового перекладу. До них відносять тексти різної жанрової та стильової приналежності. При цьому спостерігаємо тенденцію до відокремлення від об'єкту дослідження військового перекладу текстів, що належать до публіцистичного та художнього стилів. Основними в теорії військового перекладу можна вважати тексти, що відносяться до наукового та ділового стилів. Тексти розмовного стилю також входять до кола об'єктів військового перекладу. Тексти розмовного стилю практично не досліджуються теоретиками військового перекладу. Єдиною роботою є дисертаційне дослідження В.В. Балабіна, в якому розглядаються проблеми перекладу військового сленгу.

У сучасних наукових роботах із теорії військового перекладу в парах мов іноземна – українська використовуються обидва розглянуті поняття. Зокрема, М.Б. Білан у монографії “Лексико-семантичні проблеми військового перекладу” та в авторефераті дисертації “Лексико-семантичні трансформації у військовому перекладі” використовує поняття “військові тексти” для французьких статутних документів [10]. Цей тип документів представляє офіційно-діловий стиль. С.Я. Янчук у шістьох наукових статтях, пов'язаних із дослідженням особливостей перекладу військового дискурсу, вживає обидва поняття “військові тексти” та «військові матеріали» не проводячи різниці між ними. Зазначені тексти включають військову документацію, а саме миротворчу документацію оперативного-тактичного рівня, документи по управлінню військами, штабні документи, інформаційно-звітні документи, службову кореспонденцію, відкриті тексти довідкових та періодичних видань [226; 227; 228; 229 230; 231]. Виходячи з переліку жанрів досліджуваних ним текстів, йдеться про офіційно-діловий, публіцистичний стилі. У статті П.А. Матюші використовується поняття “тексти військової тематики” для військових періодичних та довідково-інформаційних видань, електронних довідкових видань [131, с. 35].

Практика студентських досліджень на кафедрі військового перекладу факультету іноземних мов та військового перекладу Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка з 1998 по 2009 рік вказує на великий різнобій у найменуванні об'єктів військового перекладу. Теми дипломних робіт, що пропонувалися науковими керівниками і затверджувалися на засіданні кафедри військового перекладу містять такі словосполучення: військові тексти, тексти на військову тематику, тексти військової тематики, військово-технічні тексти, військово-публіцистичні тексти, військово-політичні тексти, військові дипломатичні документи, військова література. Найчастіше використовуються позначення «військові тексти» – 42%.

Отже, в дослідженнях присвячених проблемам військового перекладу науковці використовують три позначення: військові тексти, військові матеріали, тексти військової тематики. Значно більше назв використовується в практиці студентських досліджень із військового перекладу. В обох випадках об'єм понять не уточнюється і позначення використовується не диференційовано. Аналіз джерел емпіричного матеріалу свідчить, що науковці використовували переважно тексти офіційно-ділового, а також публіцистичного і наукового стилів.

У нашій роботі ми приймаємо для використання поняття текстів військової тематики і проведемо його аналіз з метою виведення робочої дефініції. Проаналізуємо поняття “тема”, “тематика” у його збірному значенні та відносний прикметник “військовий”.

Основу поняття текстів військової тематики складає поняття військова тема. Слово “тема”, яке має давньогрецьке походження “τέμα” означає “першооснова, корінь” [284, с. 774]. Відповідно до цього в лінгвістиці розвинулося розуміння теми як основи, тобто незмінної частини слова, котра виражає його лексичне значення, а пізніше – ще й як відомої інформації даного, яке протиставляється новій інформації в рамках речення та його актуального членування. Останнє зафіксоване також у тлумачному перекладознавчому

словнику Л.Л. Нелюбіна: компонент актуального членування речення [299, с. 220]. Оскільки ці визначення стосуються мовних одиниць, що належать до рівня, нижчого за текстовий, вони та подібні їм залишаються осторонь від наших інтересів. Ми шукаємо визначення, що відповідає розумінню текста як системи мовленнєвих знаків та знакових послідовностей, що втілює сполучену модель комунікативних діяльностей адресата й відправника повідомлення [299, с. 220].

У довідковій літературі визначення теми для витворів мистецтва, у тому числі художньої літератури висвітлено таким чином: коло життєвих явищ, подій, що становлять зміст твору літератури, образотворчого мистецтва тощо [302, с. 1238]; абстрактний об'єкт твору; його центральна ідея [309, с. 457]; центральне змістове коло подій, представлених у творі, що формують художню основу епічного, драматичного чи ліричного творів [296, с. 472]; художня дійсність в її сутнісному аспекті: не те, що безпосередньо зображено (сюжет) у творі, а те, що сюжет «означає», що виражає [294, с. 1067]. На основі компонентного аналізу з такої точки зору поняття тема обмежується творами художньої літератури, що також є для нас неприйнятним.

Розширений пошук у довідкових джерелах дає більш широкі дефініції поняття тема: предмет опису, зображення, дослідження, виступу, дискусії [280, с. 413]. Таке тлумачення дозволяє відносити його до текстів усіх функціональних стилів і навіть не обмежує його текстами. Стосовно текстів, та ще й у площині перекладу тема визначається в тлумачному перекладознавчому словнику Л.Л. Нелюбіна як вихідний пункт висловлювання, основа висловлювання [299, с. 220]. Тобто тему можна розглядати як основу, вихідний пункт висловлювання і, відповідно, тексту, який є зафіксованим усно чи письмово результатом мовленнєвого акту.

Стилістичний енциклопедичний словник дає таке визначення поняття «тема тексту» - предмет обговорення в тексті, номінативно виражене змістове ядро цілого тексту, яке зіставляється з авторським задумом у цілому. У великому тексті тема тексту поділяється на підтеми та субпідтеми, що

відображають зміст відносно самостійних частин цілого тексту. Отже, категорія тема утворює ієрархічну інтелектуальну структуру. Тема відображає за текстову реальність та являється функціонально-семантичною категорією, яка не має аналога в мові. Тема семантично конкретна в кожному окремому тексті, хоча в залежності від повторюваності ситуацій спілкування та її появи у великій кількості текстів виділяються типові теми. Узагальнену семантику теми тексту можна сформулювати лише абстрактно: «предмет мовлення цілого тексту» [290, с. 542].

З огляду на представлені вище визначення, в нашому випадку тема – це предметна основа мовлення і, відповідно, предметна основа, вихідний пункт тексту.

Прикметник “військовий” визначається як такий, що “стосується до війська; прийнятий, установлений у війську, в армії” [282, с. 145]. Очевидно, що основою поняття військова тематика є військова тема. Військова тема, враховуючи визначення прикметника “військовий”, включатиме всі поняття, що стосуються війська або збройних сил держави, їх життєдіяльності та спілкування всередині структури, а також взаємодії та спілкування з різними сферами суспільного життя. Військова дійсність включає тому всі напрями діяльності збройних сил, як от діяльність всередині держави та співробітництво з іноземними країнами, спілкування та взаємодія з суспільством, військове навчання, військова наука, військова економіка, військове право і навіть мистецтво.

Іменник “тематика” утворюється шляхом морфологічного словотворення, а саме додавання до кореня “тема” суфіксу -атик-, який використовується для утворення збірних іменників, тобто, в нашому випадку, сукупності тем. У літературознавчій енциклопедії зазначається, що тематика – це сукупність основної та залежних від неї тем одного твору або кількох творів певного автора або різних авторів [296, с. 473]. Зазначене визначення стосується лише художніх текстів. Український тлумачний словник визначає слово «тематика»

таким чином: Сукупність, коло тем [282, с. 1238]. Останнє визначення відповідає нашим вимогам.

Таким чином, сукупність зазначених тем, що можуть з'являтися в різних текстах можна поєднати в понятті тексти військової тематики. Тексти військової тематики – це будь-які тексти, в яких описується військова дійсність у такому чи іншому її вираженні та різновидах. Військова тематика проявляється в сукупності, що складається з низки військових тем, а також ряду тем, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з військовою сферою. Лінгвістичний зміст таких текстів проявляється як в експліцитному, так і імпліцитному характері лексичного наповнення.

Найбільш адекватним на нашу думку для вживання в нашій роботі є поняття “тексти військової тематики”. Таке визначення включає тексти всіх функціональних стилів. Підкреслимо, що текст може містити не одну, а більше тем. Приміром, тексти вербальних нот завжди містять дві теми: 1-ша відбиває канал проходження інформації, 2-ий безпосередній предмет спілкування. У великому за обсягом тексті окрім основної теми може бути низка другорядних тем, які утворюють тематичну ієрархію. Всі вони виявляються в лексичних одиницях.

Розрізнення текстів військової тематики з одного боку і військових текстів та військових матеріалів з іншого, спирається на розуміння останніх, як об'єктів військового перекладу. Поняття тексти військової тематики є ширшим за поняття військові тексти та військові матеріали. Різниця в об'ємі значення виявляється у включенні функціональних стилів до одного та іншого понять. До текстів військової тематики відносяться тексти різних жанрів усіх п'яти функціональних стилів за ознакою наявності в них військової теми. Військові тексти та військові матеріали включають тексти офіційно-ділового та наукового стилів. Їх можна вважати ядром текстів військової тематики. Загальною вимогою до текстів офіційно-ділового та наукового стилів є адекватне відтворення змісту оригіналу. Вимоги до військового перекладу більш жорсткі – переклад має передавати точно як зміст, так і форму оригіналу.

Отже, в перекладознавстві не існує зафіксованого поняття. Існує три назви, а саме “військові тексти”, “військові матеріали” та “тексти військової тематики”, які використовуються не диференційовано. До них відносять одні й ті ж самі тексти, що об’єднані спільною тематикою. За структурою своєї назви поняття “тексти військової тематики” можна вважати більш широким, ніж “військові тексти” та “військові матеріали”. Воно включає тексти всіх 5-ти функціональних стилів.

Тексти військової тематики – це будь-які тексти, в яких описується військова дійсність у такому чи іншому її вираженні та різновидах. Військова тематика проявляється в сукупності, що складається з низки військових тем, а також ряду тем, які безпосередньо або опосередковано пов’язані з військовою сферою. Лінгвістичний зміст таких текстів проявляється як в експліцитному, так і імпліцитному характері лексичного наповнення.

Військові тексти та військові матеріали – це тексти офіційно-ділового та наукового стилів, які стають об’єктами військового перекладу. Таким чином, вони складають ядро текстів військової тематики. Більш віддаленими від ядра є тексти публіцистичного та розмовного стилів, а тексти художнього стилю утворюють периферію.

§ 1.5. Лексична організація текстів військової тематики

Як ми вже зазначали, наявність у тексті військової теми виявляється через відповідні лексичні номінації, які функціонують у більш широкому колі військової лексики. За допомогою аналізу лексичного наповнення тексту можна визначити його тематику. Виходячи з об'єму поняття текстів військової тематики можна припустити, що склад військової лексики в них є дуже численним і різноманітним. Тому витікає необхідність в уточненні кола лексичних одиниць, які можна вважати військовою лексикою. Така постановка питання відповідає також завданням дисертаційного дослідження.

Військові лексичні одиниці можна угрупувати в лексико-семантичні поля. В лінгвістичних дослідженнях метод семантичного поля належить до прийомів внутрішньої інтерпретації, зокрема до парадигматичних прийомів. Він передбачає розкриття побудови виділених одиниць, категорій та їх зразків [70, с. 19]. У лінгвістичній енциклопедії зазначається, що лексико-семантичне поле – це парадигматичне об'єднання лексичних одиниць певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення. Дослідники вважають, що складники лексико-семантичного поля відображають понятійну, предметну або функціональну подібність позначених ними явищ, що є дискусійним і залежить від методології дослідження [300, с. 327]. Ми приймаємо те, що подібність лексем у лексико-семантичному полі дійсно проявляється за певною ознакою. В нашому випадку схожість одиниць ґрунтується, у першу чергу, на предметній сфері “військова дійсність”, яка представляє собою ряд тем, що безпосередньо або опосередковано пов'язані з військовою сферою і, зокрема, збройними силами. Крім того, ми також беремо до уваги схожість одиниць за понятійною ознакою. Основною ознакою лексико-семантичного структурування виступає, таким чином, тематична ознака, за якою військова лексика об'єднується у тематичні групи. В тлумачному перекладознавчому словнику семантичне поле визначається, як сукупність явищ або відрізок дійсності, що мають в мові відповідники у вигляді тематично об'єднаної сукупності лексичних одиниць

[299, с. 191]. При цьому ми не обмежуємося однією частиною мови, а включаємо до тематичної групи одиниці різних частин мови за зазначеною тематичною ознакою.

Для визначення складу і організації військової лексики ми послідовно проведемо аналіз та опис предметної сфери “військова дійсність”, її співвіднесеність із предметною сферою “воєнна дійсність” і визначимо розмежування цих двох сфер. У зазначених предметних сферах виявляються базові поняття, які утворюють семантичну основу лексико-семантичного поля. Подальший аналіз спрямований на виділення у полі “військова дійсність” мікрополів, їхньої семантичної основи і лексичного наповнення.

Військова дійсність представляється функціонуванням усіх військових формувань (Збройні сили, Внутрішні війська, Державна прикордонна служба, Державна служба з надзвичайних ситуацій) певної країни як в умовах мирного часу, так і в умовах війни. При цьому необхідно підкреслити, що поняття “збройні сили” є базовим у виділеній нами предметній сфері “військова дійсність”. У функціонуванні збройних сил потрібно розрізняти їхню життєдіяльність та діяльність. Життєдіяльність збройних сил відбувається як у мирний, так і в воєнний час і полягає в забезпеченні їх повсякденного існування, тобто в забезпеченні продовольчих, житлових, соціальних і т.п. потреб. Діяльність має різний характер у мирний та воєнний час. Діяльність збройних сил у мирний час полягає в бойовій підготовці, яка забезпечує постійну бойову готовність військ. Головною відмінністю діяльності збройних сил у воєнний час є те, що в цих умовах вони беруть безпосередню участь у воєнних діях.

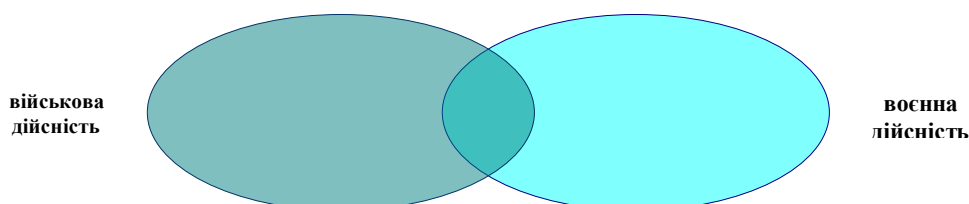
Офіційним документом, що визначає основи бойових дій є бойовий статут збройних сил держави. В мирний час вимогами бойового статуту керуються при проведенні бойової підготовки, а у воєнний час – для підготовки та ведення бойових дій [283, с. 123].

Виходячи з вищезазначеного військова дійсність включатиме частково предметну сферу “воєнна дійсність”. Остання представляється окремим

соціально-політичним явищем. В основі сфери “воєнна дійсність” лежить поняття “війна”, яке представляється складним процесом. Частинами даного процесу є не лише функціонування збройних сил та інших військових формувань держав, а й життєдіяльність мирного населення і політика воюючих сторін. Політика складає основний елемент сутності поняття “війна”, оскільки вона породжує війну, як засіб вирішення суспільних протиріч; визначає цілі війни.

Сутність сучасної війни неправомірно зводити лише до озброєної боротьби, тобто до тих випадків, де обов’язково приймають участь збройні сили. В новітній історії поступово зростає роль так званих “нетрадиційних” війн, в яких у якості пріоритетних ставляться завдання духовного, економічного та інших видів придушення супротивника. В цих умовах самостійних характер отримують економічне, політичне, морально-психологічне, інформаційне та інші види протиборства, які ведуться за законами війни [283, с. 206]. Отже, поняття “нетрадиційні” війни входить до предметної сфери “воєнна дійсність”, але воно не має зв’язку з поняттям “збройні сили”, і тому не може входити до складу предметної сфери “військова дійсність”.

У базових поняттях – “збройні сили” та “війна” є спільний компонент - діяльність збройних сил у воєнний час. Відповідно і предметні сфери «військова дійсність» та “воєнна дійсність” частково перетинаються, що можна представити схематично:

Деякі жанри в своїй назві підкреслюють наявність та принципову першість воєнної теми, наприклад, воєнний роман, воєнні мемуари. При цьому не можна стверджувати відсутність у текстах таких жанрів військової теми. Лише зазначені вище “нетрадиційні” війни проходять без участі військових формувань держави, зокрема збройних сил. Тому тексти військової тематики можуть включати до свого складу воєнну тематику, а також тематики інших предметних сфер реальної дійсності.

Необхідно підкреслити, що частково взаємопов’язані предметні сфери “військова дійсність” та “воєнна дійсність” у реальності є різними і перетинаються лише в одній своїй частині – діяльності збройних сил у воєнний час. Зв’язок збройних сил із війною є логічним й беззаперечним. Тому наявність у тексті військової теми, не виключає присутність у ньому воєнної теми.

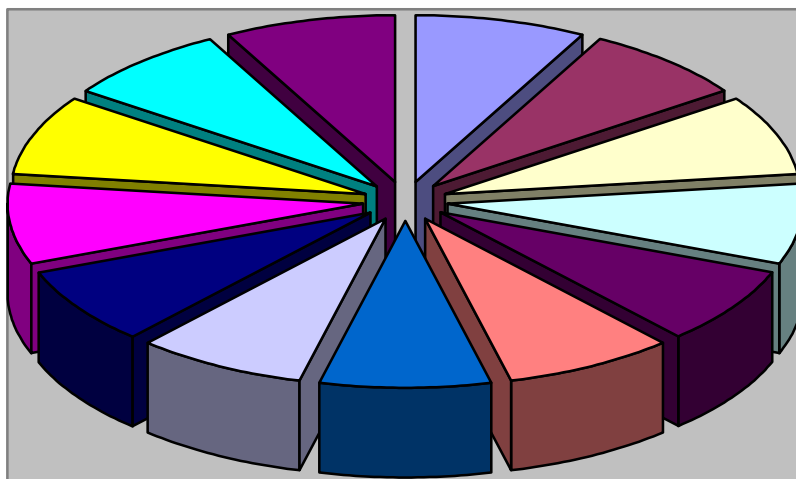
Метод семантичного поля передбачає побудову моделі за принципом “центр – периферія” та визнає наявність поступових переходів, безперервність розгортання семантичних ознак. У центрі семантичного поля знаходиться семантична домінанта, яка представляє набір семантичних ознак конкретного поняття або теми. [70, с. 21]. Вищезазначені поняття утворюють основу відповідних лексико-семантичних мікрополів. За морфологічною ознакою до центру поля належать у переважній більшості іменники. Також центр можуть реперзентувати інші граматичні одиниці: словосполучення, аббревіатури, скорочення, номенклатури, умовні позначення. За лексичною та лексико-стилістичною характеристикою - це терміни, одно та багатокomпонентні, у тому числі військові реалії, а також військові сленгізми, професіоналізми. До центру поля ми відносимо такі лексеми, значення яких закріплені в спеціалізованих, тобто військових енциклопедичних та двомовних військових словниках.

До периферії лексико-семантичного поля відносяться різні частини мови, зокрема, іменники, дієслова, прикметники, прислівники. До цієї групи можна віднести лексеми, які серед своїх значень у тлумачних одномовних та двомовних словниках можуть мають таке, що пов’язане з військовою сферою.

Характерною ознакою лексем периферії може бути також те, що за умов функціонування у відповідній ситуації, а саме у текстах військової тематики вони можуть набувати значення, що співвідноситься з військовою сферою. До периферійного сектору лексико-семантичного поля відносимо також загальноживану лексику, яка також використовується у військовій сфері. Підкреслимо, що перехід від центру до периферії є градуальним, але спеціальної уваги ми цьому не приділяємо, обмежувачись лише загальним зауваженням про структурування лексико-семантичного поля від центру до периферії.

Оскільки об'єктом нашого дослідження є тексти військової тематики, які належать до офіційно-ділового та художнього стилів можна прогнозувати, що в текстах офіційно-ділового стилю переважатимуть термінологічні одиниці, тобто ті, що належать до центру лексико-семантичного поля, а в текстах художнього стилю різні за своєю стилістичною маркованістю одиниці, що представляють як центр, так і периферію. Відповідно, в перекладі можна прогнозувати переважно еквівалентні заміни в текстах офіційно-ділового стилю, а у текстах художнього стилю розмаїття лексичних трансформацій.

Виділене нами в предметній сфері “військова дійсність” базове поняття “збройні сили” представляється сукупністю менших за об'ємом та конкретніших за значенням лексико-семантичних мікрополів. Мікрополя представляють сектори певного лексико-семантичного поля. Схематично це можна відобразити наступним чином:

У лексико-семантичному полі ”збройні сили” можна виділити такі лексико-семантичні мікрополя:

1. підрозділи (батальйон, дивізіон, рота, відділення, ескадрилья, флотилія)
2. посади (командир взводу, начальник штабу)
3. військові звання (лейтенант, капітан, сержант)
4. зброя та військова техніка (револьвер, кулемет, гармата, шабля)
5. технічні засоби та споруди (окоп, дротяне загородження, довгочасна вогнева точка, протитанковий їжак)
6. військова форма одягу та знаки розрізнення (парадна форма, шинель, спецодяг, погон, нашивка, емблема, орден)
7. військова дисципліна (дезертирство, виконання службових обов’язків)
8. призов до збройних сил (військова служба за призовом, добровільний вступ до лав збройних сил, альтернативна військова служба)
9. військова документація (рапорт, донесення, пояснювальна, звіт, директива, наказ)
10. військові приміщення (караульня, казарма, комісаріат)
11. діяльність збройних сил у мирний час (бойова підготовка, мобілізаційна готовність, оперативно-тактичне навчання)
12. діяльність збройних сил у воєнний час (розгортання для атаки, переслідувати рухливого ворога, напрям відступу, концентрований удар)

Таким чином, військова тематика в тексті виражається через наявність у ньому військової лексики. Угрупування військової лексики в лексико-семантичне поле показує, що її подібність проявляється за предметною та понятійною ознаками. Специфіка лексичної організації текстів військової тематики полягає в тому, що схожість військових лексичних одиниць ґрунтується на предметних сферах ”військова дійсність” та частково ”воєнна дійсність”. При цьому зазначені предметні сфери у реальності є різними і перетинаються лише в одній своїй частині – діяльності збройних сил у воєнний час. Зв’язок зазначених сфер є логічним і беззаперечним, тому у текстах військової тематики може зустрічатися як військова, так і воєнна лексика.

У той же час, деякі жанри в своїй назві підкреслюють наявність та принципову першість воєнної теми, наприклад, воєнний роман, воєнні мемуари. Але, як ми вже зазначали, часткове перетинання предметних сфер "військова дійсність" та "воєнна дійсність" у реальності не виключають присутність у текстах таких жанрів військової теми.

У вищезазначених предметних сферах ми виявили базові поняття, які утворюють семантичну основу лексико-семантичного поля – «збройні сили» та «війна». Згідно засад методу семантичного поля, який передбачає побудову моделі за принципом "центр – периферія", до центру належать домінантні лексеми, значення яких закріплені у військових словниках; периферія представляється лексемами, які серед низки своїх значень мають одне пов'язане з військовою сферою, а також лексемами, що можуть у текстах військової тематики набувати значення співвіднесеного з військовою сферою. Крім того, до периферійного сектору відноситься також загальноживана лексика.

За попередніми припущеннями в текстах військової тематики, які належать до офіційно-ділового стилю переважатимуть військові термінологічні одиниці, тобто ті, що належать до центру лексико-семантичного поля. В текстах художнього стилю будуть присутні різні за своєю стилістичною маркованістю одиниці, що представляють як центр, так і периферію.

§ 1.6. Типи ситуації перекладу на основі чинника адресованості

Виходячи з того, що існує широке коло позамовних стиле- та жанротворчих чинників, які впливають на переклад, постає необхідність у їх систематизації. В цілому перелік позамовних чинників виглядає таким чином:

1. адресант	1. стиль автора
2. перекладач	2. стиль перекладача
3. адресат	3. адресат
4. адресованість	4. адресованість
5. тема	5. мета комунікації
6. обставини комунікації	6. функція тексту
7. умови комунікації	7. ідейно-образна структура
	8. міжкультурні розбіжності

Перший перелік позамовних чинників був сформований за результатами аналізу робіт із теорії перекладу. Другий перелік сформовано на основі праць, де вплив позамовних чинників на переклад вивчався на конкретному емпіричному матеріалі.

Перші чотири позамовні чинники списків представляють ядро двомовного комунікативного акту. Вони по суті співпадають. Водночас, формулювання “стиль автора” в порівнянні з “адресантом” та “стиль перекладача” в порівнянні з “перекладачем” вказує, що перші орієнтовані на художній переклад, а другі є загальними для текстів всіх функціональних стилів та жанрів. Решта чинників в обох переліках суттєво відрізняються між собою. Вони представляють периферійні фактори комунікативного акту і ми розглянемо їх після основних, ядерних факторів.

Компоненти, що представляють ядро комунікативного акту логічно поєднуються через чинник адресованості, оскільки він включає відносини відправника з одержувачем, а також перекладача з обома вищезазначеними. Для перекладознавства категорія адресованості важлива тим, що в ній, по-перше, поєднуються всі позамовні елементи комунікації - відправник,

одержувач та перекладач - і, по-друге, що ці елементи в свою чергу розглядаються в сукупності з мовними засобами вираження. Але в перекладознавстві цей чинник практично не досліджувався.

У лінгвістиці категорія адресованості розроблялася стосовно художніх текстів. У лінгвістичній енциклопедії О.О.Селіванової зафіксовані текстові категорії адресантності та адресатності. Адресантність представлена трансформацією в тексті світоглядних позицій, ціннісних орієнтацій, емоцій і т.ін. реального автора у вигляді автора функції, що інтерпретується реальним читачем як фігура адресанта [300, с. 15]. Адресатність представлена вбудованою в текст програмою його адресованості гіпотетичному читачеві, яка повинна сприяти оптимізації розуміння й інтерпретації тексту реальним читачем [300, с. 16].

Адресованість кодується та виражається в тексті мовними засобами. Текст ми розуміємо, слідом за Л.Л. Нелюбіним, як систему мовленнєвих знаків та знакових послідовностей, що втілює сполучену модель комунікативних діяльностей адресата й відправника повідомлення [299, с. 220].

Адресованість як позамовний чинник комунікативного акту, який знаходить своє вираження в тексті мовними засобами є, на нашу думку, саме тим чинником, що поєднує текст і сполучувану з ним модель комунікативних діяльностей адресата й відправника. За допомогою категорії адресованість поєднуються елементи комунікативного акту.

У лінгвістиці категорія адресованості розглядається стосовно одномовного спілкування. У двомовному спілкуванні, опосередкованому перекладом, вона реалізується дещо інакше. Категорія адресованості виявляється в тексті, який є результатом акту спілкування: оригінальний в актах одномовного спілкування, перекладний, співвіднесений з оригінальним – в актах двомовного спілкування.

Якщо об'єднати переліки позамовних чинників до єдиного списку для подальшого його використання у практичних розділах нашої роботи, то він виглядатиме так:

1. адресант
2. перекладач
3. адресат
4. адресованість
5. тема
6. ідейно-образна структура
7. міжкультурні розбіжності
8. умови комунікації
9. обставини комунікації

Як ми вже зазначали раніше, перші чотири чинники у списках співпадають. Чинники мети комунікації та функції тексту визначаються як складові частини чинника адресант, оскільки саме автор тексту оригіналу закладає його мету та подальшу функцію. Чинники умов та обставин комунікації можна позначити узагальнено як локально-темпоральними характеристиками текстів оригіналу та перекладу.

Ситуації двомовного спілкування є неоднорідними. На основі вищезазначеного критерію адресованості тексту оригіналу їх можна об'єднати в дві великі групи. По-перше, оригінал може бути адресований одномовному з автором комуніканту. Створення оригінального тексту не передбачає в таких випадках його перекладу. В другу групу об'єднуються ситуації, коли оригінал створюється для іншомовного комуніканта. Переклад оригінального тексту передбачається вже при його створенні. Це дозволяє говорити про дві моделі ситуації перекладу. Розглянемо детально ці дві моделі.

Модель 1 представляє ситуації перекладу, коли оригінал повідомлення призначається іншомовному комуніканту. За цією моделлю здійснюється, в першу чергу, усний переклад. Прикладом даної моделі можуть бути також офіційне та ділове спілкування між представниками чи організаціями двох країн у різних сферах. Такі комунікативні ситуації передбачають переклад.

У такій ситуації можна говорити про єдиний акт двомовного спілкування, який складається з двох етапів. Першим етапом можна вважати створення

оригіналу автором та отримання його перекладачем. Другий етап представляє створення перекладу та його отримання адресатом. Оскільки автор оригіналу адресує своє повідомлення іншомовному адресату і, відповідно, знає, що воно буде перекладатися, він враховує позамовні чинники при створенні тексту. Адресованість іншомовному комуніканту зумовлює спосіб викладення думки і добір мовних засобів.

У ситуаціях перекладу, які здійснюються за моделлю 1, завдання перекладача певною мірою полегшується тим, що автор оригіналу вже врахував дію таких позамовних чинників, як мета і функція тексту, адресат, можливі міжкультурні розбіжності, перекладач. Ці обставини дозволяють перекладачу концентруватися майже виключно на самому тексті.

Такі периферійні чинники, як обставини та умови комунікації двох етапів комунікативного акту або значно зближені за своїми локально-темпоральними характеристиками, або збігаються повністю. Проходження повідомлення від адресанта до іноземного адресата через перекладача займає невеликий проміжок часу. Розгортання такого комунікативного акту має досить чіткі часові параметри і прораховується часом надходження повідомлення від адресанта до перекладача, виконання перекладу та надходження перекладу до адресата.

Локально – темпоральні характеристики двох етапів збігаються в ситуаціях усного перекладу. Акт двомовного спілкування з використанням усного виду перекладу порівняно з письмовим надає комунікантам і перекладачу більше інформації про всі елементи ситуації спілкування.

Як зазначає В.В. Сдобніков, у ході послідовного перекладу зазвичай встановлюються міжособистісні відносини перекладача й учасників комунікативного акту [171, с. 321]. Можливість спостерігати за невербальними елементами комунікативної ситуації, уточнювати інформацію впливає на розвиток комунікації і роботу перекладача. Це полегшує спілкування взагалі й переклад зокрема. При цьому зауважимо, що при перекладі на високому офіційному рівні, наприклад, рівень Президентів, Міністрів, участь перекладача

у встановленні міжособистісних відносин виключається, так само як і можливість отримання додаткової інформації шляхом перепитування. При синхронному перекладі спеціальне обладнання ізолює перекладача від учасників двомовного комунікативного акту і тим самим обмежує спостереження за невербальними елементами комунікації. Отже, хоча за моделлю 1 можуть реалізовуватися різні види перекладу – письмовий, послідовний, синхронний, - співвідношення позамовних чинників в актах двомовного спілкування може видозмінюватися, що пов'язується, в першу чергу, з локально-темпоральними характеристиками компонентів комунікації.

Порівняння оригіналу та перекладу і виявлення перекладацьких трансформацій дозволяє нам побачити механізм впливу позамовних чинників на переклад. Саме за мовними засобами можна прослідкувати те, які чинники вплинули на переклад.

Модель 2 представляє ситуацію перекладу, коли оригінал адресований одномовному з автором комуніканту. Прикладом моделі 2 може бути переклад таких національних документів, як конституція, законодавчі акти, статuti, у тому числі військові, а також художній переклад. У такій ситуації можна говорити про два окремі акти спілкування.

Оскільки при створенні оригіналу переклад не передбачався і в тексті не закладено адресованість на іншомовного одержувача, завдання, що стоїть перед перекладачем ускладнюється. На відміну від ситуацій перекладу, які здійснюються за моделлю 1, перекладач вже не може зосередити всю свою увагу на тексті. Він має враховувати дію позамовних чинників, що впливатимуть на сприйняття перекладу. В першу чергу, йому потрібно врахувати чинник адресата, оскільки інформація має бути донесена максимально повно. Крім цього, труднощі для сприйняття можуть становити також міжкультурні розбіжності.

У рамках ситуацій перекладу, які представляють модель 2 вплив позамовних чинників проявляється по – різному. Специфічно в різних ситуаціях перекладу можуть виявлятися локально-темпоральні характеристики

створення оригіналу та перекладу, а також характерні суто для художнього перекладу чинники, які ми розглянемо нижче.

Функцією вищезазначених національних документів є регулювання діяльності й відношень у межах певної національної спільноти. Їх створення є актом одномовної комунікації, яка не передбачає переклад. Однак це не означає, що вони не можуть перекладатися. Приміром, конституція, окремі закони України можуть перекладатися посольствами іноземних держав в Україні. Функціональне призначення перекладів національних документів у цьому випадку полягає в зборі додаткової інформації про країну знаходження посольства, а не в регулюванні діяльності та відношень ні в сфері цільової мови, ні між сферами вихідної та цільової мов. Функція перекладу змінюється порівняно з оригіналом.

Так само галузеві документи можуть містити інтерес для іншомовних фахівців із відповідної галузі. Приміром, національна військова документація може перекладатися на іншу мову для Збройних сил з такою ж метою отримання додаткової інформації про країну. М.Б. Білан представляє у своїй монографії “Лексико-семантичні проблеми військового перекладу” типологію французьких статутних документів, серед яких виділено міжнародні та національні документи [10, с. 24]. Їхні назви наочно визначають сфери їхнього функціонування. Національна документація регулює діяльність збройних сил Франції всередині країни. Вони адресовані співвітчизникам і функціонують в актах одномовного спілкування. В такій ситуації переклад становить окремий комунікативний акт. Зазначимо, що міжнародні документи, які виділені М.Б. Біланом у класифікації статутних документів Франції відносяться до розглянутої раніше ситуації перекладу за моделлю 1.

Так само, як і національні документи художня література створюється без урахування її можливого перекладу.

Автор відбиває в своєму творі дійсність однаково знайому йому і його мовній спільноті, а також риси того народу, до якого належить він і його читачі. Адресованість читачу, якого з автором об'єднує спільна історія, культура, мова,

забезпечує найповніше сприйняття і розуміння художнього твору. З цього приводу А.С. Пушкін зазначав, що “Народність у письменнику є гідністю, яка повною мірою може бути оцінена одними тільки співвітчизниками... Вчений німець обурюється на чемність героїв Расіна, француз сміється вбачаючи у Кальдероні Коріолана, який викликає на дуель свого супротивника. Все це має відбиток народності...” (*Переклад наш* – О.Ю.)

“Народность в писателе есть достоинство, которое вполне может быть оценено одними соотечественниками... Учёный немец негодует на учтивость героев Расина, француз смеётся, видя в Калдероне Кориолана, вызывающего на дуэль своего противника. Всё это носит однако же печать народности...” [165, 40]. Перефразуючи А.С. Пушкіна можна сказати, що читач перекладу сприйматиме твір інакше, ніж читач оригіналу.

У перекладі художніх творів на перший план виступають такі чинники як індивідуальність автора та його індивідуальна картина світу, а також адресованість читачам тієї ж мовної спільноти, до якої належить і автор. Ці чинники відбиваються у доборі та функціонуванні в оригінальному тексті мовних засобів і розпізнаються перекладачем за цими мовними засобами. Осмислені перекладачем компоненти комунікативної ситуації позначаються, в свою чергу, на доборі та функціонуванні мовних засобів у тексті перекладу.

У такій ситуації знову можна говорити про два окремі акти спілкування. Повідомлення адресоване одномовному з автором комуніканту, яке функціонує в межах однієї мови та культури є завершеним комунікативним актом. Рішення про здійснення перекладу, наприклад, художнього твору ініціює новий комунікативний акт, який буде проходити від перекладача до іншомовного адресата. Така ситуація перекладу безумовно пов’язана з ситуацією створення оригіналу, але є відносно незалежною.

Специфічним чинником художнього перекладу є ідейно-образна структура, індивідуальність автора та його стиль. Труднощі для сприйняття також становлять міжкультурні та міжмовні розбіжності текстів оригіналу та перекладу. Локально-темпоральні характеристики становлять свої особливості,

оскільки переклад будь-якого художнього твору створюється, як правило, в іншому місці й часова відстань між створенням оригіналу та перекладу може становити певний час, навіть століття.

Ми вважаємо, що всі ситуації перекладу вписуються в першу або другу моделі, але реальні ситуації перекладу виявляють широке розмаїття завдяки дії периферійних позамовних стиле- та жанротворчих чинників.

Якщо порівнювати представлені моделі ситуації перекладу, що відрізняються категорією адресованості, то завдання, які стоять перед перекладачем суттєво розрізняються. В ситуаціях перекладу здійснюваних за моделлю 1 адресованість не змінюється. Перекладач має змогу більшою мірою зосередитися на тексті та його мовних засобах, завдяки тому, що автор оригіналу врахував адресованість тексту іншомовному одержувачу. В ситуаціях перекладу, що здійснюються за моделлю 2 адресованість при перекладі змінюється: переклад адресується іншому одержувачу ніж оригінал. Через зміну адресованості повідомлення перекладачу не достатньо зосередитися на тексті та його мовних засобах, а потрібно брати до уваги в першу чергу чинник адресата перекладу та всі позамовні чинники ситуації спілкування.

Хоча компоненти комунікативних актів опосередкованих перекладом співпадають майже повністю в моделі 1 та моделі 2, вони розрізняються своєю конфігурацією. Загальна модель 1 чи модель 2 конкретизується в дійсності такими чинниками, як обставини, умови комунікації, міжкультурні розбіжності, тощо. Навіть у рамках однієї моделі співвідношення позамовних чинників можуть видозмінюватися. Дія позамовних чинників у їхній ієрархії проявляється у перекладацьких трансформаціях і досліджується вченими через них. Нам видається плідним застосування запропонованих моделей у дослідженні окремих пар паралельних текстів. На нашу думку, ще більш результативним може бути дослідження пар паралельних текстів, що належать до різних функціональних стилів та жанрів у порівнянні.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Спектр стилістичних проблем перекладу є дуже широким: від виразності окремих мовних засобів до жанрових та стильових характеристик цілого тексту. Для вивчення проблем перекладу виразних мовних засобів частіше за все науковці використовували в якості емпіричного матеріалу тексти публіцистичного та художнього стилів.

Поступове переміщення наукового інтересу від способів відтворення в перекладі стилістично маркованих одиниць до їхнього функціонування в тексті стає передумовою для активізації розвитку стильових та жанрових теорій перекладу.

У цих дослідженнях проблеми теорії та практики перекладу не дозволяють науковцям обмежуватися перетвореннями лише словесної форми тексту, а виводять на позамовні чинники.

Проблематика перекладу текстів п'яти функціональних стилів різниться так само, як і ступінь її дослідженості. В рамках офіційно-ділового стилю вивчалася невелика кількість жанрів. Серед позамовних чинників, які впливають на переклад зазначених текстів офіційно-ділового стилю виділяються адресант, адресат, функція тексту та мета комунікації.

Найбільш досліджуваними є жанри художнього стилю, особливо так звані малі форми. В художньому перекладі виявляється дія таких позамовних чинників, як стиль автора та авторський задум, стиль перекладача, функція тексту, комунікативні чинники (відправник - одержувач), адресованість тексту, ідейно-образна структура, міжкультурні та міжмовні розбіжності різних народів.

Виявлені в ході досліджень позамовні чинники є первинними, вони зумовлюють добір мовних засобів і стильову та жанрову організацію тексту.

Загальний перелік позамовних, виявлених у процесі теоретичних та практичних досліджень чинників релевантних для перекладу включає адресат (стиль автора), стиль перекладача, адресант, адресованість, мету комунікації,

функцію тексту, тему, ідейно-образну структуру, міжкультурні розбіжності, обставини та умови комунікації.

Через велику кількість чинників об'єкт стає багатомірним, що ускладнює його дослідження. Тому дослідження конкретного емпіричного матеріалу проводяться за якимось одним позамовних чинником. Так само і теоретичне моделювання будується на одному чиннику (функціональна теорія перекладу, теорія скопосу).

Еволюція та здобутки як теоретичних, так і практичних досліджень зазначеної тематики створюють передумови для комплексного моделювання чинників, що впливають на переклад. Комплексною моделлю можна вважати жанрово-стильову домінанту, що включає як позамовні, так і мовні чинники. За цією моделлю можна оцінювати ступінь регламентованості перекладу та варіативності у відтворенні жанрових та стильових характеристик тексту, а також порівнювати переклад текстів різних стилів та жанрів.

Значний потенціал для комплексного моделювання впливу позамовних чинників на переклад має чинник адресованості. Оскільки він не може розглядатися сам по собі, а імплікує врахування категорій адресанта, адресата, мети спілкування, функції тексту, на його основі можна запропонувати дві моделі ситуації перекладу.

По-перше, оригінал може бути адресований одномовному з автором комуніканту. Створення оригінального тексту не передбачає в таких випадках його перекладу. В другу групу об'єднуються ситуації, коли оригінал створюється для іншомовного комуніканта. Переклад оригінального тексту передбачається вже при його створенні.

Якщо порівнювати представлені моделі ситуації перекладу, що відрізняються категорією адресованості, то завдання, які стоять перед перекладачем суттєво розрізняються. В ситуаціях перекладу здійснюваних за моделлю 1 адресованість не змінюється. Перекладач має змогу більшою мірою зосередитися на тексті та його мовних засобах, завдяки тому, що автор оригіналу врахував адресованість тексту іншомовному одержувачу. В ситуаціях

перекладу, що здійснюються за моделлю 2 адресованість при перекладі змінюється: переклад адресується іншому одержувачу ніж оригінал. Через зміну адресованості повідомлення перекладачу не достатньо зосередитися на тексті та його мовних засобах, а потрібно брати до уваги в першу чергу чинник адресата перекладу та всі позамовні чинники ситуації спілкування.

Загальна модель 1 чи модель 2 конкретизується в дійсності такими чинниками, як обставини, умови комунікації, міжкультурні розбіжності, які можна вважати периферійними і які можуть здійснювати додатковий вплив на переклад. Крім того, при реалізації навіть однієї моделі в конкретних ситуаціях перекладу може мінятися конфігурація позамовних чинників.

Дія позамовних чинників у їхній ієрархії проявляється в перекладацьких трансформаціях і досліджується вченими через них. Запропоновані моделі можуть бути плідними в порівняльних дослідженнях окремих пар паралельних текстів, що належать до різних функціональних стилів та жанрів у порівнянні.

Для перекладознавства такі міжстильові та міжжанрові порівняння цінні тим, що дозволяють виявити розбіжне і завдяки чому яскравіше побачити перекладацькі проблеми та адекватність перекладацьких рішень. Це підтверджується результатами окремих міжстильових та міжжанрових досліджень, які проводилися в перекладознавстві на основі таких позамовних чинників, як функція тексту оригіналу або адресат, а також міжстильовими порівняннями граматичних трансформацій.

Оскільки дія позамовних стиле- та жанротворчих чинників виявляється через трансформації, особливо цінною є можливість порівняння не тільки граматичних, а й лексичних трансформацій у міжжанровій та міжстильовій площині. Це можливо на основі такого позамовного чинника, як тема спілкування.

Тема проявляється в тексті номінаціями предметів та явищ, які виражаються лексичними засобами. При інтерпретації тексту його тема може бути визначена шляхом суцільного аналізу його лексичного наповнення.

Завдяки наявності спільної тематичної лексики пари паралельних текстів, що належать до різних стилів та жанрів утворюють однорідний клас об'єктів і стають порівнюваними за лексичними трансформаціями. Оскільки тематична лексика функціонує в певному лексичному оточенні та певних граматичних формах, вона дозволяє простежувати перекладацькі трансформації в більш широкому пласті лексики і в граматиці.

Лексичні одиниці однієї тематичної групи в текстах різних стилів або жанрів можуть мати різне стилістичне забарвлення. Оскільки міжстильові та міжжанрові порівняння орієнтовані в першу чергу на стилістичну оцінку лексичних трансформацій, а не на виявлення перекладацьких відповідників, напрямок перекладу, в цьому випадку, не відіграє обмежувальної ролі. Підтвердженням правомірності обрання такої основи слугує існування в практиці перекладу типології текстів, що сформулювалась за ознакою теми спілкування, тобто економічної, політичної, юридичної і т.ін. Потрібно зазначити, що в згаданій перекладацькій типології тексти розподіляються на групи не за їх жанровими й стильовими ознаками.

Так само основою для порівняння може бути військова тема, яка присутня в текстах військової тематики.

Тексти військової тематики – це будь-які тексти, в яких описується військова дійсність у такому чи іншому її вираженні та різновидах. Військова тематика проявляється в сукупності, що складається з низки військових тем, а також ряду тем, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з військовою сферою. Лінгвістичний зміст таких текстів проявляється як в експліцитному, так і імпліцитному характері лексичного наповнення.

Поняття текстів військової тематики слід відрізнити від понять військові тексти або військові матеріали. Військові тексти або військові матеріали – це тексти офіційно-ділового та наукового стилів, які стають об'єктами військового перекладу. Вони складають ядро більш широкого поняття текстів військової тематики, до якого за тематичною ознакою можуть бути віднесені тексти всіх функціональних стилів.

Ефективною для порівняння є методика лексико-семантичного поля.

За співвіднесеністю з предметною сферою «військова дійсність» військова лексика організується в такі лексико-семантичні мікрополя: підрозділи, посади, військові звання, зброя та військова техніка, технічні засоби та споруди, військова форма одягу та знаки розрізнення, військова дисципліна, призов до збройних сил, військова документація, військові приміщення, діяльність збройних сил у мирний час, діяльність збройних сил у воєнний час. Специфічною складністю дослідження текстів військової тематики є можливість їх перетинання з текстами воєнної тематики. Деякі жанри навіть у своїй назві підкреслюють наявність та принципову першість воєнної теми, наприклад, воєнний роман, воєнні мемуари. Розмежування військової та воєнної лексики ґрунтується на розмежуванні предметних сфер «військова дійсність» та «воєнна дійсність». У реальності ці предметні сфери є різними і перетинаються лише в одній своїй частині – діяльності збройних сил у воєнний час.

Розділ II. Жанротворчі та стилетворчі чинники перекладу текстів військової тематики офіційно-ділового стилю

§ 2.1. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі вербальної ноти

Тексти, що взяті в якості емпіричного матеріалу в 2 розділі представлені такими жанрами, як “вербальна нота” та “інформаційна доповідь”. Зазначені жанри не розглядалися раніше в українському перекладознавстві. Виходячи із зазначеного вважаємо за потрібне зупинитися в параграфах детальніше на описовому аналізі цих жанрів. Потрібно зазначити також, що об’єм матеріалів офіційно-ділового стилю, який нам вдалося знайти є досить обмеженим.

Тексти оригіналу та перекладу ми опрацьовували в кілька етапів. По-перше, виконується загальний аналіз тексту оригіналу, а саме: розглядаються структурні особливості тексту, його лексичне наповнення та синтаксичні характеристики, а також формальне представлення.

По-друге, виконується попередній перекладознавчий аналіз тексту з прогнозуванням можливих труднощів перекладу та чинників, які можуть їх зумовлювати згідно запропонованих ситуацій перекладу (для текстів другого розділу це модель 1.

По-третє, виконуються кількісні підрахунки. За допомогою спеціально розробленої комп’ютерної програми “Wordcounter” прораховується загальна кількість лексем (виключаючи службові слова) у текстах оригіналу та перекладу. Після цього здійснюється суцільна вибірка військової лексики в оригіналі та її відповідників у перекладі (окремі лексеми та словосполучення), завдяки чому формується корпус відповідників. Після цього лексеми корпусу розподіляються на групи за ознакою їх приналежності до певного лексико-семантичного мікрополя. Підраховується кількість виділених у текстах лексико-семантичних мікрополів та кількість пар відповідників у кожному з них.

Четвертим етапом є виявлення лексичних і, подекуди, граматичних трансформацій в корпусі прикладів, їх аналіз та стилістична оцінка лексичних трансформацій, які виявляються в корпусі відповідників для текстів оригіналу та перекладу. Послідовність дослідження починається з розгляду пар відповідників тих лексико-семантичних мікрополів, де виявлено найменше трансформацій або не виявлено взагалі. Після цього розглядаються пари відповідників із більшою кількістю виявлених трансформацій. Аналізується адекватність вибору перекладацьких трансформацій та обґрунтовується їх зумовленість певними позамовними або мовними чинниками. При цьому, визначаються позамовні чинники, які становлять пріоритетну релевантність для перекладу. Результати проведеного перекладознавчого аналізу порівнюються з прогнозом перекладацьких труднощів, зробленим на основі попередньо змодельованої ситуації перекладу. Жанрові особливості перекладу текстів офіційно-ділового стилю виявляються шляхом їх порівняння.

Підсумки дослідження видів та кількості лексичних трансформацій у певній парі текстів оформлюються в зведеній таблиці у додатках. У них надаються такі дані як кількість пар відповідників у текстах оригіналу та перекладу, кількість та назви виділених у текстах лексико-семантичних мікрополів, кількість еквівалентних відповідників використаних у перекладі, а також кількість та види лексичних трансформацій виявлених у кожному лексико-семантичному мікрополі.

Офіційно-діловий стиль складає макросереду мовленнєвого спілкування в сфері суто офіційних суспільних відносин, а саме в сфері правових відносин та управління людьми. Ця сфера охоплює урядову діяльність, міжнародні відносини, юриспруденцію, торгівлю, економіку, військове життя, рекламну справу, спілкування в офіційних установах, у житті окремої людини.

Офіційно-діловий стиль є макросередою функціонування наступних мовленнєвих жанрів:

- урядові постанови, парламентські укази, закони і т.ін. у сфері урядової діяльності;

- дипломатичні договори, меморандуми, ноти, протоколи і т.ін. у сфері міжнародних відносин;
- кодекси, судово-процесуальні документи і т.ін. в сфері юриспруденції;
- торгові угоди, комерційна кореспонденція і т.ін. у торгівлі та економіці;
- військові статuti, накази, розпорядження, донесення і т.ін. в сфері військового життя;
- ділове листування, акти, протоколи зборів та засідань, накази, розпорядження, об'яви, телеграми і т.ін. в офіційних установих та організаціях;
- офіційні письмові заяви, докладні, пояснювальні, доручення, розписки, заповіти в діловому житті окремої людини [17, с. 42].

Головними ознаками офіційно-ділового стилю є регульовально-імперативний характер, документальність (кожний офіційний папір повинен мати характер документа), стабільність (тривалий час зберігає традиційні форми), стислість, чіткість, висока стандартизація значної частини висловів, сувора регламентація тексту [132, с. 257].

Суттєвою рисою офіційно-ділового стилю є стандартність мовного оформлення документів, яка відображає типові і часто повторювані ситуації і змісти у сфері ділових стосунків. Вона сприяє економії місця і часу під час оформлення, а також при обробці документів і адекватному сприйманню та розумінню їх, підвищує інформативність документів. Стандартизація породжує усталені мовні формули і блоки текстів, які за інтаксичною будовою нагадують словосполучення чи моделі речень.

Специфічною мовною ознакою офіційно-ділового стилю є ділова лексика, що містить терміни з різних галузей науки, виробництва, громадського життя.

Така стильова риса офіційно-ділового стилю мовлення як точність проявляється, насамперед, у вживанні спеціальної термінології. Використання фразеологічних сполучень або ж кліше та штампів також є характерною рисою

ділових документів. За визначенням Л.С. Бархударова, термін – це слово чи словосполучення, пов'язане з поняттям, що належить будь-якої галузі знань або діяльності [5, с. 9]. Належність терміна до спеціальної лексики вторинна, термін, перш за все, відноситься до загальної класу лексичних одиниць. Значення терміна відображає спеціальне поняття у всьому його обсязі, тобто з усіма його ознаками. Уявити спеціальне поняття – значить описати названий об'єкт, перерахувати всі ознаки цього об'єкта. Таким чином, термін – це знак, який використовується для назви спеціального поняття, і воно, в свою чергу, є об'єктом і предметом дійсності. Тому значення терміна-слова збігається за обсягом із спеціальним поняттям, а визначити значення терміна – значить описати спеціальне поняття через його ознаки.

Як правило, терміни (також кліше) перекладаються відповідними термінами цільової мови, тому використання аналогів, синонімічних заміни, описового перекладу майже виключається. Одне з головних завдань перекладача полягає в максимально повній передачі змісту оригіналу, і, як правило, фактична спільність змісту оригіналу і перекладу дуже значна. Головним прийомом перекладу термінів українською мовою є переклад за допомогою лексичного еквіваленту, тобто передача постійної лексичної відповідності, яка точно співпадає зі значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Вони служать опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість з'ясувати характер тексту. Заміна термінів близькими по значенню словами недопустима [1, с. 167].

Вживання у практичних розділах роботи понять “еквівалентність” та «адекватність» зобов'язує звернутися до їх визначення. Відомо, що зіставне дослідження текстів оригіналу та перекладу охоплює різні сторони їх формальної та змістової структури. Але основним питанням теорії перекладу є всебічне дослідження змістовних відносин між цими текстами, розкриття понять еквівалентності та адекватності. В.Н. Комиссаров вважає, що “еквівалентний переклад” та “адекватний переклад” є поняттями

неідентичними, хоча й тісно пов'язані між собою. Еквівалентність, на його думку, - це змістова спільність прирівнюваних одна до одної одиниць мови та мовлення. Термін “адекватний переклад” має більш широке значення та використовується як синонім “гарного” перекладу, тобто перекладу, який забезпечує необхідну повноту міжмовної комунікації в конкретних умовах [105].

А. Д. Швейцер також розрізняє поняття еквівалентності та адекватності перекладу. На його думку, еквівалентність означає відповідність тексту перекладу оригіналу, а адекватність означає відповідність перекладу як процесу даним комунікативним умовам. Повна еквівалентність розуміє вичерпну передачу комунікативно-функціонального інваріанта, тобто мова йде про максимальне приближення перекладу до оригіналу. Вимога адекватності несе оптимальний характер: переклад має оптимально відповідати певним комунікативним цілям та завданням [218, с. 92].

Отже, термін адекватність, на нашу думку, спирається на реальну практику перекладу, яка часто не допускає вичерпної передачі всього комунікативно-функціонального змісту оригіналу. Адекватність орієнтована на процес перекладу.

Еквівалентність на відміну від адекватності орієнтована на результат. Термін еквівалентність означає відносини між вихідним та кінцевим текстами, які виконують схожі комунікативні функції у різних культурах.

Переходячи до розгляду жанрово-стильових особливостей перекладу конкретного емпірично матеріалу ми розпочнемо із жанру “вербальна нота”.

У сфері міжнародного військового співробітництва дипломатичні представництва спілкуються з установами міжнародного військового співробітництва за допомогою вербальних нот. Вербальна нота - найуживаніший вид дипломатичних документів у практиці листування між дипломатичними представництвами і зовнішньополітичними відомствами країни їх перебування, а також між самими дипломатичними представництвами.

На думку науковців, вербальні ноти становлять окремий жанр офіційно-ділового стилю. Норми офіційного та ділового спілкування визначаються такими формальними стилістичними правилами, як офіційність, імперсональність, об'єктивність, беземоційність і т.ін. За цими стилістичними рисами стоїть масовий імперсональний адресант, адже висловлення в діловій сфері здійснюються від особи держави, установи, посадових осіб. Характер і форма побудови офіційно-ділового тексту підпадає під стандартизовану побудову, що виключає будь-яку двозначність та різночитання. Для офіційно-ділової сфери характерні такі фактори функціонування текстів, як стереотипізація, яка передбачає дотримання зовнішньої форми ділового тексту всіма користувачами даної сфери спілкування [17, 28; 72; 132, 160].

Вербальна нота має всі зазначені вище характеристики. Найсуттєвішою рисою вербальних нот є стандартність мовного оформлення, яка відображає типовість і часту повторюваність ситуації і змісту. Вона сприяє економії місця та часу при укладанні документу. Шаблонність вербальної ноти сприяє адекватному сприйняттю та розумінню її, а також підвищує інформативність [132, с. 263]. У дипломатичних документах зазвичай відсутній автор, що зумовлює відсутність емоційності, суб'єктивності. У зв'язку з цим мова тексту вербальної ноти завжди ведеться від третьої особи [194, с. 274].

Оскільки емпіричною базою дослідження в даному параграфі є оригінали вербальних нот іспанською мовою (в прикладах використано 7 Іспанії та 2 Аргентини) та їх переклади, розглянемо докладніше особливості іспаномовної вербальної ноти. Вербальна нота являє собою документ службового характеру, що оформлюється на нотному бланку посольства або іншої установи та має чітко визначені правила оформлення. В результаті описового аналізу виявилось, що у верхній частині бланку іспанської та аргентинської нот розташовуються штамп із державною символікою, тобто з державним гербом і такий реквізит як вихідний номер. Оформлення іспанських вербальних нот характеризується наявністю назви документа перед текстом, а саме «NOTA VERBAL» - «ВЕРБАЛЬНА НОТА». Особливість аргентинських вербальних нот

полягає у відсутності перед текстом зазначеного словосполучення **NOTA VERBAL**.

Перший та останній абзаци ноти – це формули ввічливого привітання та прощання, наприклад, *La Embajada de España aprovecha la ocasion para reiterar al Ministerio de Asuntos Exteriores de Ucrania el testimonio de su más alta consideración* [333; 334; 335; 336; 337]; *La Embajada de la Republica Argentina en Ucrania aprovecha la oportunidad para reiterar al Ministerio de Defensa de Ucrania el testimonio de su mas alta consideración* [341]. Зазначені вступні та заключні речення є перманентною частиною всіх проаналізованих вербальних нот, що написані іспанською мовою. Між першим та останнім абзацами міститься основна інформація документа. Виключення становить одна аргентинська вербальна нота, яка є нотою співчуття. В ній відсутнє перше речення – формула ввічливості. Текст починається безпосередньо з висловлення співчуття. Наприкінці тексту ноти присутня формула ввічливого прощання. Така структура вербальної ноти може пояснюватися специфікою предметної та комунікативної ситуації. Подібні комунікативні ситуації, висловлення співчуття з приводу трагічних подій, є найважливішою частиною комунікативного акту, і високою мірою формалізоване та стандартизоване початкове привітання видається недоречним. У нижній частині іспанських та аргентинських вербальних нот розташовані підпис, печатка посольства, штамп із вихідними реєстраційними даними посольства, а також назва установи, якій адресовано ноту. Вербальні ноти Аргентини мають дві риси, які відрізняють їх від вербальних нот Іспанії. По-перше, відсутня назва документу – *Nota verbal*. По-друге, відсутній також штамп із вихідними реєстраційними даними.

Аналізуючи тексти дипломатичного листування з боку їх формальної організації, відмічаємо подібність їх структури до структури епістолярних текстів: преамбула, центральна змістова та заключна частини. Композиційну структуру тексту вербальної ноти можна схематично відобразити таким чином:

формула ввічливого привітання (відсутнє у ноті співчуття)

інформаційне повідомлення

формула ввічливого прощання

У проаналізованих вербальних нотах спостерігається тенденція до типового розташування дипломатичної та військової лексики по тексту, що можна відобразити у відповідній схематичній моделі:

дипломатична лексика	⇨	військова лексика	⇨	дипломатична лексика
на початку		в середині		в кінці

На початку, тобто у формулі ввічливого привітання, в кінці, тобто у формулі ввічливого прощання.

Під кутом зору комунікативного акту дипломатичні представництва (Посольство, МЗС), що формально позначені, як відправник і адресат повідомлення, виступають в дійсності дипломатичним каналом зв'язку. Реальним відправником повідомлення і цільовим адресатом є міністерства оборони двох країн.

Синтаксична організація речень зазвичай утворює стабільну, досить однотипну композицію тексту, що вживається при написанні вербальної ноти. Це зазвичай складні речення з сурядним та підрядним зв'язком, довжина яких часто збільшується за рахунок однорідних членів речення та уточнюючих або пояснювальних структур, що вводяться в дужках або після двох крапок. Наприклад:

La Embajada de España en Ucrania saluda atentamente al Ministerio de Asuntos Exteriores de Ucrania y, con relación con la actividad a realizar en Ucrania (visita de una delegación de tropas de Ingeniería de las Fuerzas Armadas de España a Ucrania con objeto de intercambiar experiencias con la formación de especialistas de desminado en operaciones de paz), incluida en el Plan de Colaboración Bilateral entre

los Ministerios de Defensa de España y Ucrania para año 2002, tiene el honor de comunicar que la parte española, debido a las razones propuestarios, no podrá realizar esta actividad quedando cancelada a todos efectos [333].

Los candidatos que proponga la parte ucraniana deberán presentar los siguientes documentos:

- Curriculum vitae.
- Tres fotografías tamaño carnet.
- Fotocopia de pasaporte [...] [334].

Високий ступінь жанрової стандартизації вербальної ноти зумовлює потребу в здійсненні такого її перекладу, що передає зміст і форму документа точно до останнього слова, до відтворення композиції тексту та реквізитів. Основним позамовним чинником, що зумовлює переклад є те, що вербальні ноти функціонують у сфері міжнародного спілкування. Основною метою при перекладі ноти має бути точне викладення інформації відправника, що потребує повної еквівалентності [224]. Попередній перекладознавчий аналіз текстового матеріалу вербальних нот дозволяє прогнозувати для перекладу певні труднощі міжкультурного характеру. Прогноз спирається на розбіжності в структурній організації Міністерства оборони України та Міністерства оборони Королівства Іспанії. Часова та просторова різниця між створенням оригіналу та перекладу вербальних нот, тобто обставини та умови комунікації, не становлять у нашому випадку додаткових труднощів, оскільки переклад документів такого типу здійснюється безпосередньо після його отримання, тобто створення оригіналу. Письмові переклади вербальних нот є неофіційними, що позначається в правому верхньому кутку аркуша. В нижньому лівому або верхньому правому кутках аркуша позначається автор перекладу.

Ні оригінали, ні переклади вербальних нот не призначалися для опублікування, тому зазначені матеріали ми надаємо в додатках для наочності.

Ситуація перекладу вербальної ноти представлена в моделі 1, згідно якої оригінал призначається іншомовному комуніканту, і комунікативний акт від самого його початку передбачає переклад.

Текст оригіналу має загальний обсяг 1336 лексем. Текст перекладу налічує 1284 лексеми. Військова лексика, відібрана шляхом суцільної вибірки представлена у 65 парах слів та словосполучень.

Військова лексика знаходить свій вияв у 5 лексико-семантичних мікрополях: військові звання (8), посади (13), підрозділи (32), призов (4), діяльність збройних сил у мирний час (8).

На рівні слова та словосполучення еквівалентність перекладу забезпечується за допомогою вживання еквівалентних термінів та усталених виразів.

Наприклад:

tropas de Ingeniería – інженерні війська,
operaciones de paz – миротворчі операції,
Fuerzas Armadas – Збройні сили,
Ministerio de Defensa – Міністерство оборони

На рівні речення еквівалентність забезпечується за допомогою усталених формул ввічливості.

Наприклад:

La Embajada de España saluda atentamente al Ministerio de Asuntos Exteriores de Ucrania – Посольство Іспанії в Україні засвідчує свою повагу Міністерству закордонних справ України;

La Embajada de España aprovecha la ocasión para reiterar al Ministerio de Asuntos Exteriores de Ucrania al testimonio de su más alta consideración – Посольство Іспанії користується нагодою, щоб поновити Міністерству Закордонних справ України запевнення у своїй високій повазі.

Граматична різнотипність відповідників у перекладі при цьому не порушує їхньої еквівалентності.

У лексико-семантичному мікрополі “військові звання” найбільш яскраво проявляється високий ступінь еквівалентності в перекладі, адже номінації цього мікрополя представлені виключно військовими термінами:

Comandante – майор, Teniente general – Генерал-лейтенант, Coronel – полковник.

У решті лексико-семантичних мікрополів спостерігаються перекладацькі трансформації. Вони охоплюють рівні лексики та граматики. Серед лексичних трансформацій ми виявили вилучення, додавання, заміни. Граматичні трансформації проявились на рівні синтаксису.

Вилучення зустрілися лише в двох вербальних нотах за 2002 рік присвячених одній темі – візиту іспанської делегації до України. У вербальних нотах мова йде про реалізацію в Україні заходу міжнародного співробітництва між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Іспанії, а саме проведення семінару з питань обміну досвідом щодо переходу збройних сил від строкової служби до служби на контрактній основі. Трансформація відбулась у назві семінару:

Aspectos legales del reclutamiento en las Fuerzas Armadas. Problemas en el período de transición del *reclutamiento obligatorio* a las Fuerzas Armadas profesionales [337] – Правові аспекти комплектування особовим складом ЗС Іспанії. Проблеми та перспективи переходу збройних сил на професійну основу [316].

Вилучення зазначеного словосполучення із назви семінару призводить до відсутності в перекладі певної інформації. В оригіналі зазначається, що на семінарі буде розглянуто питання переходу збройних сил від обов’язкового призову до призову на контрактній основі, в той час як у перекладі зазначається лише останній вид комплектації збройних сил. Вилучений фрагмент інформації легко відновлюється на основі предметної ситуації, оскільки Збройні сили України знаходяться в процесі переходу від строкової служби до служби на контрактній основі. Тому вилучення є ситуативно адекватним і не порушує еквівалентності на рівні тексту.

Додавання зустрілись у лексико-семантичному мікрополі «підрозділи». Трансформація повторювалась 4 рази в рамках одного й того самого словосполучення: *Ministerios de Defensa de España y Ucrania* [333; 334, 335; 3236] – Міністерство оборони України та Міністерство оборони Іспанії [313; 314; 315; 316]. Зазначене словосполучення зустрічалось у рамках позначення документа двостороннього співробітництва, а саме: *Плану Двостороннього співробітництва між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Іспанії*. Додавання зумовлюється, на нашу думку, узусом української мови в офіційній сфері, який не припускає назв двох міністерств в одну синтагму зі спільним іменником *Міністерства*.

Заміни зустрілись у лексико-семантичному мікрополі «посади». Номінація *General Consejero Togado* зазнає в перекладі заміну:

General Consejero Togado D. Antonio Mozo Seoane, pasaporte 34.538.907 [337] – Генерал – Радник, вдягнений в тогу, пан АНТОНІО МОСО СЕОАНЕ, паспорт 34.538.907 [316].

З'ясувалось, що словосполучення *Consejero Togado* не зафіксоване у лексикографічних джерелах, а саме: в іспансько-українському військовому термінологічному словнику [292], тлумачному словнику іспанської мови [311; 312], іспансько-російському юридичному словнику [289].

Переклад можна вважати суто формальним. Помилковість перекладу очевидна навіть без звертання до словника: опис одягу одного з чотирьох членів делегації Королівства Іспанія у вербальній ноті є вочевидь абсурдним. Абсурдність посилюється ще й тим, що слово тога, як в українській мові, так і в іспанській означає давньогрецький одяг. Але в сучасній іспанській мові ця номінація має ще й значення мантия, яке в українській мові не розвинулося.

Окремо лексема *Consejero* означає *радник* [311, с. 121], а *Togado* позначає особу, що носить суддівську мантию [312, с. 2188]. Поєднання цих двох лексем в одну, яка б означала посаду є неможливим. Отже, з високим ступенем вірогідності це словосполучення є військовою реалією.

Складність для перекладача становив прикметник *Togado*, який згідно іспанського тлумачного словника позначає особу, що носить суддівську мантию. Але в статті словника зазначається також, що цей прикметник вживається стосовно посадових осіб, які перебувають на службі у військовій судовій владі [312, с. 2188].

Для з'ясування значення цього словосполучення ми використовували матеріали опубліковані на офіційному сайті Міністерства оборони Королівства Іспанія та сайті законодавчої бази даних Королівства Іспанія *Boletín Oficial de Gobierno*. Зазначена посада співвідноситься з юридичною сферою діяльності Збройних сил Королівства Іспанії, де функції військової юриспруденції виконує окремий підрозділ – корпус військово-юридичної служби. Члени корпусу військово-юридичної служби Збройних сил Королівства Іспанія призначаються з числа офіцерів та, згідно чинного законодавства, виконують дві функції: надання юридичних консультацій і здійснення військової юрисдикції. Словосполучення *Consejero Togado* означає посаду в корпусі військово-юридичної служби. Військовослужбовець, який обіймає цю посаду виконує обов'язки військової юрисдикції та має військове звання дивізійного генерала. Отже, цій посаді відповідають повноваження військового судді.

Устрій військово-юридичної служби в збройних силах Іспанії та Збройних силах України різниться. В Українських Збройних силах система юридичної служби сформована дещо по іншому, а саме вона не угрупована в цілісний орган. Юридична служба Збройних сил України організована в центральному апараті Міністерства оборони України, Генеральному штабі Збройних сил України, командуваннях видів ЗСУ, інших органах військового управління, військових частинах, військових навчальних закладах, установах та організаціях Збройних сил України, де існують посади з суддівськими повноваженнями. Отже, посаді *Consejero Togado* з відповідними повноваженнями в українській мові відповідає посада головного військового судді.

Таким чином, заміна *General Consejero Togado* – Генерал-радник

вдягнений у тогу є неадекватною. Вірним перекладом було б на нашу думку: головний військовий суддя, дивізійний генерал дон АНТОНІО МОСО СЕОАНЕ, паспорт 34.538.907.

Заміна спостерігається в перекладі номінації *Auditor*:

Coronel *Auditor* D. Ignacio de la Rivas Aramburu, pasaporte 15.869.963

Teniente Coronel *Auditor* D. Ricardo Martinez Martin, pasaporte 02.502.679

Comandante *Auditor* D. Gonzalo Francisco Ramirez Bazan, pasaporte 00.695.853 [337] –

Полковник-*Аудитор*, пан ІГНАСІО ДЕ ЛА РІВАС АРАМБУРУ, паспорт 15.869.963;

Підполковник-*Аудитор*, пан РІКАРДО МАРТІНЕС МАРТІН, паспорт 02.502.679;

Майор-*Аудитор*, пан ГОНСАЛО ФРАНСІСКО РАМІРЕС БАСАН, паспорт 00.695.853. [316]

В українській мові посада аудитора співвідноситься з фінансовою сферою діяльності. Функції аудитора полягають у тому, що він перевіряє стан фінансово-господарської діяльності організацій та установ, складає аудиторські висновки, які мають юридичну силу в суді. Отже, з перекладу випливає, що посадовими функціями трьох членів делегації є фінансовий контроль. Враховуючи тематику семінару, для участі в якому прибуває делегація іспанських військових, галузева спеціалізація членів іспанської делегації в перекладі видається незрозумілою і викликає сумніви

В іспанській мові *Auditor* співвідноситься також із юридичною сферою діяльності Збройних сил Королівства Іспанії. Цій посаді відповідають повноваження військового прокурора, що випливає з положень офіційного сайту Міністерства оборони Королівства Іспанія та сайту законодавчої бази даних.

Отже, трансформації в цьому прикладі призводять до заміни одного поняття іншим. У наведеному вище прикладі склад делегації представлений

військовим суддею та військовими прокурорами.

Особливої уваги в перекладі цього самого прикладу заслуговує порядок викладення інформації про членів делегації. В перекладі збережено формальний порядок слідування номінацій оригіналу. Використання дефісу між військовим званням та посадою іспанських делегатів є неправильним. Вживання дефісу в українській мові між двома іменниками поєднує їх в одне поняття. В перекладі дефіс застосовано неадекватно, адже військове звання та посада є різними видовими назвами. Крім того, в офіційних документах українською мовою, порядок викладення даних про військовослужбовця передбачає, по-перше, його посаду, по-друге – військове звання, і потім прізвище та ім'я. Наприклад: старший офіцер відділу міжнародного співробітництва майор Тимченко А.О. Відповідно, в перекладі є можливою перестановка членів речення з метою приведення до норм офіційно-ділового стилю української мови. Порівняйте: військовий прокурор, полковник, пан ІГНАСІО ДЕ ЛА РІВАС АРАМБУРУ.

Отже, перекладацькі трансформації, які реалізовувались на лексичному рівні мають неоднозначні наслідки. Застосування вилучення та додавання не порушили еквівалентності на рівні тексту і були зумовлені узусом української мови в офіційній сфері.

Заміни в перекладі зумовив чинник міжкультурних розбіжностей, а саме військові реалії. Заміни призвели до неадекватного перекладу. При цьому відбулась втрата в перекладі адекватних позначень військових посад Міністерства оборони Королівства Іспанія. Прокоментовані приклади неадекватних заміни у перекладі військових реалій дають підстави говорити про те, що номінації лексико-семантичного мікрополя «посади» можуть становити певні труднощі перекладу. Вони пов'язані з реаліями військової дійсності іноземних збройних сил і потребують застосування військово-країнознавчого аналізу.

На синтаксичному рівні, де спостерігається тенденція дотримання рівноцінності тексту оригіналу та перекладу, але подекуди за допомогою

вживання адекватних замінів. Наприклад, зміна розташування членів речення, яка не руйнує еквівалентності перекладу на рівні речення: *La Embajada de España en Ucrania saluda atentamente al Ministerio de Asuntos Exteriores de Ucrania y, en relación con actividad nº 3 a realizar en Ucrania (visita de una delegación de tropas de Ingeniería de las Fuerzas Armadas de España a Ucrania al objeto de intercambiar experiencias en la formación de especialistas de desminado en operaciones de paz), incluida en el Plan de Colaboración Bilateral entre los Ministerios de Defensa de España y Ucrania para el año 2002, tiene el honor de comunicar que la parte española, debido a razones presupuestaria, no podrá realizar esta actividad quedando cancelada a todos los efectos [335].* – Посольство Іспанії засвідчує свою повагу Міністерству закордонних справ України та стосовно Плану Двостороннього співробітництва між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Іспанії на 2002 рік (Захід № 3: “Візит делегації інженерних військ Збройних Сил Іспанії з метою започаткування співробітництва та обміну досвідом з питань підготовки фахівців із розмінування для участі в миротворчих операціях”), має за честь повідомити, що іспанська сторона у зв’язку з фінансовими проблемами не зможе провести цей захід, який скасовано остаточно [313].

Різне синтаксичне оформлення підрядного пояснювального речення в іспанській та українській мовах обумовило здійснення перекладу одного речення двома. Наприклад:

La delegación española estará presidida por el Asesor Jurídico General del Ministerio de Defensa de España, al que acompañarán 3 oficiales de esta Asesoría Jurídica [333];

Делегацію очолює Головний консультант з юридичних питань Міністерства оборони Іспанії. Склад делегації: три офіцера від Управління з юридичних питань Міністерства оборони Іспанії [315].

Така трансформація обумовлена різними синтаксичними нормами оформлення підрядного означального речення в іспанській та українській мовах. В іспанській мові постановка коми перед означальним залежить від його

семантики. Означальні обмежувальні або уточнюючі, обмежують або уточнюють обсяг поняття, що виражає означуване. При перекладі підрядні означальні, що уточнюють, можуть бути оформлені в окреме речення, адже в них викладена пояснювальна, але нова інформація. Подібна трансформація неможлива з означальним обмежувальним реченнями. Одиначна зміна пояснюється використанням методу адаптації синтаксичних структур мови оригіналу до норм мови перекладу [78, с. 14]. Отже, граматичні трансформації на рівні синтаксису не порушують еквівалентності цілого тексту.

Таким чином, реалізована перекладачами модель перекладу іспанських та аргентинських вербальних нот являє собою точну копію оригіналу, що не лише забезпечує повну змістовну і формальну еквівалентність, а й включає перенесення гербових штампів та мастичних печаток до перекладного документу. Оформлення перекладного документа обов'язково включає помітку "неофіційний переклад" із зазначенням автора перекладу. В лексико-семантичному мікрополі "військові звання" найбільш яскраво проявляється високий ступінь еквівалентності в перекладі, адже номінації цього мікрополя представлені виключно військовими термінами.

Жанровою особливістю вербальної ноти є її специфічна композиція, яка включає формулу ввічливого привітання, інформаційне повідомлення та формулу ввічливого прощання. Формули привітання та прощання відбивають канал зв'язку, так званий дипломатичний канал, і наповнений, відповідно, дипломатичною лексикою. Інформаційне повідомлення відбиває предмет спілкування між підрозділами Міністерства оборони України та Міністерства оборони Іспанії і наповнений, відповідно, військовою лексикою. Інформаційна складова вимагає від перекладача використання виключно еквівалентних відповідників в перекладі.

Як оригінал так і переклад характеризуються чіткою канонізованістю оформлення, що має перманентний та обов'язковий характер.

Перекладацькі трансформації охоплюють рівні лексики та граматики. Серед лексичних трансформацій ми виявили вилучення, додавання, заміни.

Застосування вилучення та додавання не порушили еквівалентності на рівні тексту і були зумовлені узусом української мови в офіційній сфері. Заміни, відбулись у мікрополі «посади», де спостерігались міжкультурні розбіжності і мали негативні наслідки, оскільки в перекладі відбулась втрата адекватних позначень військових посад Міністерства оборони Королівства Іспанія. Труднощі спричинені тим, що позначення посад в оригіналі є військовими реаліями, а також слова *auditor* та *аудитор* є хибними друзями перекладача. Прокоментовані приклади неадекватних замін у перекладі військових реалій дають підстави говорити про те, що номінації лексико-семантичного мікрополя «посади» становлять труднощі перекладу. Вони пов'язані з реаліями військової дійсності іноземних збройних сил і потребують застосування в процесі перекладу військово-країнознавчого аналізу.

Грамматичні трансформації проявились на рівні синтаксису та морфології. Ми простежили тенденцію дотримання рівноцінності тексту оригіналу та перекладу, але подекуди за допомогою вживання адекватних трансформацій (рекотегорізація, заміни словосполучення підрядними реченнями, перестановка членів речення, поділ складних речень на два, вилучення). Зазначені трансформації забезпечують еквівалентність перекладу на рівні словосполучення, речення або тексту. Ці трансформації зумовлюються розбіжностями в граматичному ладі двох мов або варіантністю відповідників.

Даний матеріал проілюстрував ситуацію перекладу, що представлена моделлю 1. Еквівалентність перекладу проявилась на всіх рівнях, але в окремих випадках формальний переклад призвів до неадекватних замін. За даними попереднього перекладознавчого аналізу ми прогнозували труднощі міжкультурного характеру. Саме з цієї причини відбулись неадекватні заміни в перекладі військових реалій, які були представлені номінаціями лексико-семантичного мікрополя «посади». Лексичні трансформації у вигляді нееквівалентних відповідників спричиняють підміну понять у перекладі.

Специфічною ознакою дотримання еквівалентності у вербальній ноті є повне відтворення в перекладі форми оригіналу. Еквівалентність зберігається

також на лексичному рівні, за винятком помилкових неадекватних рішень перекладача. При перекладі тих композиційних елементів вербальної ноти, які відбивають дипломатичний канал зв'язку, клішовані формули привітання та прощання передаються клішованими формулами цільової мови. При перекладі тієї частини вербальної ноти, яка містить інформаційне повідомлення, має бути збережена понятійна система повідомлення шляхом відтворення військових термінів їхніми еквівалентами.

На граматичному рівні еквівалентність забезпечується трансформаціями, завдяки яким переклад приводиться до норм та узусу цільової мови. Найвища еквівалентність військової лексики спостерігається в лексико-семантичному мікрополі “військові звання”. Труднощі міжкультурного характеру виникають у лексико-семантичному мікрополі “посади”. Помилки у відтворенні військових реалій та назв посад, що є хибними друзями перекладача. Для уникнення помилок, зумовлених міжкультурними розбіжностями, на рецептивному етапі перекладу доцільно застосовувати військово-країнознавчий аналіз.

§ 2.2. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі інформаційної доповіді

Оснoву інформаційної доповіді, як представлення чогось нового, становить текст, але зазвичай текст доповнюється невербальними компонентами, такими як комп'ютерна анімація, графіка, відео, музика, гіпертекстові посилання. Співвідношення вербальних та невербальних компонентів у інформаційній доповіді, а також використання таких чи інших невербальних засобів підтримки тексту залежить від об'єкта представлення, мети. Об'єкти, що стають темою інформаційної доповіді, можуть бути найрізноманітнішими: витвір мистецтва, наукова праця, новий вид товару, підприємство-виробник, організація тощо.

Інформаційна доповідь як акт спілкування, має за основну мету – представити, репрезентувати щось нове або невідоме певній групі людей. Зазначені чинники характеризують певний жанр. Канал зв'язку у жанрі «інформаційна доповідь» є традиційним – слуховий чи/та зоровий. Крім того, важливим жанро- та стилетворчим чинником є ситуація спілкування. Інформаційна доповідь – це документ, який містить виклад певних питань з висновками і пропозиціями, призначена для усного читання. Доповідь завжди містить значний обсяг інформації і розрахована на обізнаних слухачів. Виступ по доповіді, як правило, короткий (5-15 хвилин) і фрагментарний за своїм характером: виступаючий торкається кількох питань, висвітлених у доповіді, і оформляє це не як єдине ціле, а як набір реплік. Інформаційна доповідь характеризується лаконізмом, критичністю, спрямуванням, полемічністю та аргументованістю викладених в ній фактів.

Згідно положень стилістики жанр – це різні конкретні форми організації мовного матеріалу функціонального стилю, його текстові реалізації моделей і структур, що склались і закріпились у мовних ситуаціях [97; 132, 161; 192]. У перекладознавчому тлумачному словнику жанр визначається як різновид мовлення, що визначається умовами його використання [299, с. 53]. Отже, такі

чинники інформаційної доповіді як мета, ситуація спілкування, зміст, що має сюжет і структуру, складають її специфічні особливості і дозволяють визначати її як окремий жанр. Різноманітність ситуацій, в яких функціонує інформаційна доповідь як окремий жанр дозволяє говорити про можливість приналежності її до різних функціональних стилів. У залежності від умов ситуації спілкування інформаційна доповідь може бути представлена в рамках наукових кіл, офіційного спілкування ділових партнерів, а також у галузі реклами та торгівлі. Відповідно цей жанр може втілюватися в науковому, офіційно-діловому та публіцистичному стилях. У сфері ділового спілкування найбільш часто використовуються такі жанри як інформаційна доповідь, привітальна доповідь, торгова промова.

Емпіричний матеріал, що є об'єктом аналізу в даному параграфі відповідає визначеним вище характеристикам інформаційної доповіді. Об'єктом інформаційної доповіді є організація Збройних сил України, а саме Головна інспекція Міністерства оборони України. Вона призначалась для представників Головної Інспекції оборони (Intervención General de la Defensa), структурного підрозділу Міністерства оборони Королівства Іспанія, яке утворює певну аналогію до Головної інспекції Міністерства оборони України. Вона була представлена під час офіційного ознайомчого візиту делегації Міністерства оборони Королівства Іспанія в Україну у 2006 році. Сфера функціонування інформаційної доповіді, в даному випадку, визначається як офіційно-ділова. Лексичне наповнення інформаційної доповіді характеризується переважним використанням військової лексики та термінології. Структурні особливості полягають у використанні тексту, який викладено тезами на слайдах. Тези представлені простими, складними складносурядними і складнопірядними реченнями. В діаграмах використовуються окремі номінації або словосполучення, серед яких переважають військові терміни.

Питання про специфіку термінів і проблему їх перекладу завжди займало особливе місце в практиці перекладу. Якщо завдання перекладу — забезпечення еквівалентності текстів оригінала та перекладу, то при перекладі

спеціальних текстів термінам слід приділяти особливу увагу: саме вони визначають інформаційний зміст спеціального тексту, будучи своєрідними ключами, що кодують спеціальну інформацію. Вони відбивають певні поняття, які є цілком зрозумілими для спеціалістів і не завжди для перекладча. Отже, питання про можливість досягнення еквівалентності при існуванні відмінності кодових одиниць найгостріше встає саме стосовно термінів.

Попередній перекладознавчий аналіз текстового матеріалу інформаційної доповіді дозволяє прогнозувати як стратегію перекладу використання еквівалентних іспанських термінів і синтаксичне уподібнення речень. Невербальні елементи відтворюються формально: копіюються і текст оригіналу замінюється перекладом. Часова та просторова різниця між створенням оригіналу та перекладу презентації не становить у нашому випадку додаткових труднощів, оскільки переклад було здійснено через кілька днів після створення оригіналу. Письмовий переклад даної презентації здійснений у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка, при цьому надавалась можливість попереднього спілкування та консультування із офіцерами структурного підрозділу, який є об'єктом інформаційної доповіді. Водночас можна прогнозувати певні труднощі міжкультурного характеру зумовлені розбіжностями в структурній організації Міністерства оборони України та Міністерства оборони Королівства Іспанії. Труднощі перекладу пов'язуються, на нашу думку, з тим, що назви певних українських військових структур можуть не мати аналогів в іспанських військових структурах, а також можуть існувати відмінності у функціях, завданнях цих структур.

Ні оригінал, ні переклад не призначалися для опублікування, тому матеріали інформаційної доповіді ми надаємо в додатках для наочності.

Ситуація перекладу інформаційної доповіді представлена у моделі 1, згідно якої оригінал призначається іншомовному комуніканту, і комунікативний акт від самого його початку передбачає переклад.

Текст оригіналу має загальний обсяг 1241 лексем. Текст перекладу налічує 1352 лексем. Військова лексика, відібрана шляхом суцільної вибірки

представлена в 167 парах слів та словосполучень. Військова лексика оригіналу та перекладу, тобто кожна пара відповідників представлена переважно багатокомпонентними термінами та словосполученнями.

Військова лексика знаходить свій вияв у 8 лексико-семантичних мікрополях: зброя (4), військові звання (4), підрозділи (57), військова дисципліна (1), військова документація (11), посади (59), військові приміщення (3), діяльність збройних сил у мирний час (28).

У тексті перекладу ми виявили лексичні та граматичні трансформації. В ході викладення матеріалу параграфу ми розглянемо спочатку трансформації на рівні лексики, а потім граматики.

Лексика таких мікрополів, як «зброя», «військові звання», «військова дисципліна» та «військові приміщення», не зазнала в перекладі жодних лексичних трансформацій. Лексичні одиниці зазначених мікрополів представлені військовими термінами та для їх перекладу вживаються еквівалентні відповідники. При цьому еквівалентність у перекладі забезпечена на рівні слів та словосполучень.

Наприклад:

стан озброєння та військової техніки; [7 слайд] - *estado de armamento y material bélico*; [7 слайд]; Усього 42 чол., з них генералів – 4, офіцерів – 25 [3 слайд] - *En total 42 pers., entre ellos: generales – 4, oficiales – 25* [3 слайд].

Термінологічним одиницям, що представляють решту лексико-семантичних мікрополів, у більшості випадків перекладу також відповідають еквіваленти.

Наприклад:

Головна інспекція Міністерства оборони України [1 слайд] - *Inspección General del Ministerio de Defensa de Ucrania* [1 слайд];

Міністр оборони України [4 слайд] – *Ministro de Defensa de Ucrania* [4 слайд];

Генеральний штаб Збройних Сил України [2 слайд] - *Estado Mayor de las Fuerzas Armadas de Ucrania* [2 слайд].

У перекладі лексики, що належить до мікрополів «підрозділи», «посади» та «військова документація» ми спостерігали такі види лексичних трансформацій як вилучення, додавання, заміна.

Вилучення в перекладі є одиничним і зустрілося в дев'ятому з 10 номінативних однорідних речень, які представлені в розділі “Основні завдання Головної інспекції Міністерства оборони України”. Завдання з інспекції авіації формулюється з чотирьох номінативних речень:

- перевірка виконання заходів, що спрямовані на забезпечення безпеки польотів авіації, розслідування (участь у розслідуванні) авіаційних подій та інцидентів, виявлення небезпечних факторів з метою запобігання їм і зниження аварійності в авіації ЗС України та перевірка забезпечення польотів; [5 слайд] - control del cumplimiento de las medidas dirigidas al garantizar la seguridad de vuelos de aviación, investigación (participación en investigación) de eventos e incidentos vinculados con la última, descubrimiento de factores peligrosos con el fin de su prevención y reducción de los casos de averías, revisión de aseguramiento de vuelos; [5 слайд].

У перекладі вилучено додаток *авіація ЗС України*, який в оригіналі зустрічається двічі. Інформацію можна вважати плеонастичною: текст обмежений завданням інспекції авіації. Частотними лексемами в ньому є *авіація, авіаційний, політ*. Чітке обмеження предметною сферою забезпечує вичерпну повноту розуміння навіть за умови вилучення в перекладі.

Додавання зустрічається в перекладі двічі. Ці випадки мають характер пояснення, є ситуативно адекватними і не викривлюють оригінал забезпечуючи повну еквівалентність перекладу:

- участь у підготовці (за напрямками роботи) проектів законів України, інших нормативно-правових актів, наказів, *директив* Міністра оборони України, начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України; [4 слайд] - participación en la preparación (según direcciones de trabajo) de proyectos de leyes de Ucrania y otros actos jurídicos, órdenes, *directivas* y

directrices del Ministro de Defensa de Ucrania y Jefe del Estado Mayor de la Defensa, Mando Supremo de las Fuerzas Armadas de Ucrania; [4 слайд].

- контроль та надання об'єктам перевірки організаційної та методичної допомоги з питань *реформування* та розвитку *ЗС України*, сприяння у вирішенні питань їх всебічного забезпечення; [4 слайд] - control y prestación de ayuda metódica y de organización a los objetos de inspección en las cuestiones del desarrollo y *reformación o reorganización de las FAS de Ucrania*, contribución a la resolución de cuestiones de su mantenimiento completo; [4 слайд].

В обох випадках, коли одній лексемі оригіналу відповідають в перекладі дві, додавання мають пояснювальний характер. Додані лексеми є синонімами попередніх лексичних одиниць. Згідно відповідних статей іспанського тлумачного словника в обох випадках в одному зі своїх значень слова співпадають повністю. В тексті перекладу вони можуть бути взаємозамінюваними. Підкреслимо, що ці лексичні одиниці не є військовими термінами, а їх функціонування в тексті військової тематики визначається не термінологічним значенням, а узусом іспанської мови.

Виникнення подібних випадків може об'єктивно пояснюватися дуже обмеженою практикою військового перекладу з української мови на іспанську та з іспанської на українську. Для вирішення проблем перекладу пов'язаних з узусом доцільно залучати до досліджень співвідносні оригінальні тексти. В них можна виявити контекст умов вживання такої чи іншої лексичної одиниці, які в двомовних і одномовних тлумачних словниках не фіксуються.

Лексичні заміни в тексті перекладу є також не частотними. Вони пов'язані, в першу чергу, із чинником міжкультурних розбіжностей.

Наприклад:

Фахівці головної інспекції, структурних підрозділів ЦА МО та ГШ ЗС України, *національної академії оборони України*, науково-дослідних установ ЗС України, командувань видів ЗС України, управлінь ОК [10 слайд] - *Expertos de la Inspección General, de la subdivisión estructural del Aparato Central del MINISDEF y Estado Mayor de las FAS de Ucrania, de Academia Nacional de*

Defensa de Ucrania, de las instituciones científicas y de investigación de las FAS, del mando de los Ejércitos de las FAS de Ucrania, de la Dirección del Mando Operativo [10 слайд].

У Збройних силах України така навчальна структура, як *академія* проводить підготовку висококваліфікованих офіцерів, які вже мають вищу військову освіту. В іспанській мові лексема *Academia* вживається для позначення навчального закладу, де отримують середньо-спеціальну освіту. Вищі навчальні заклади Іспанії позначаються, приміром, лексемою *centro docente* або *escuela*. Отже, в даному випадку в перекладі української реалії, що пов'язана з назвою навчального закладу, з'являється хибний друг перекладача. В перекладі решти військових структур даного прикладу збережена повна еквівалентність на рівні слів та словосполучень.

Окремі лексичні заміни, які можна вважати помилкою, зустрічаються у перекладі лексеми *Верховний Головнокомандувач*.

Наприклад:

Перспективний план діяльності Головної інспекції Міністерства оборони України на 2006 – 2011 роки повинен містити заходи середньострокового характеру, пов'язані з розвитком, виконанням рішень Президента України – *Верховного Головнокомандувача* Збройних Сил України та Міністра оборони України, і відповідати комплексу практичних заходів організаційного (технічного) та соціально-економічного характеру, спрямованих на підтримання необхідного рівня обороноздатності держави на плановий період [9 слайд]. - El Plan en Proyecto de Actividad de la Inspección General del MINISDEF de Ucrania para los años 2006-2011 contendrá las medidas a medio plazo vinculadas con desarrollo y cumplimiento de resoluciones del Presidente de Ucrania, el *Mando Supremo* de las FAS de Ucrania y del MINISDEF de Ucrania, lo mismo que corresponderá al conjunto de las medidas prácticas del carácter técnico, social y económico dirigidas al mantenimiento del nivel adecuado de capacidad de defensa del Estado para el período planificado [9 слайд].

Вжита в перекладі лексема *Mando Supremo* має збірне абстрактне значення *командування*, в той час як лексема *Верховний Головнокомандувач* означає конкретну державну особу. В іспанській мові їй відповідає лексема *Jefe Supremo*.

Отже, лексичні трансформації в перекладі інформаційної доповіді, а саме вилучення, додавання, заміна, не є численними. Оскільки переважна більшість лексики представлена військовими термінами, то в перекладі використовуються еквівалентні відповідники. Пріоритетну релевантність для перекладу даної доповіді виявив чинник міжкультурних розбіжностей. Особливу важливість для перекладу узусу ми виявили при розгляді такої трансформації як додавання. Зазначені труднощі перекладу може спричиняти обмежена практика військового перекладу для пари мов українська – іспанська.

Граматичні трансформації спостерігалися у всіх лексико-семантичних мікрополях. У перекладі вони проявилися на рівні членів речення та слова, тобто граматичної форми термінів. При цьому еквівалентність перекладу не порушується.

Граматичні трансформації проявилися в тому, що замість узгодженого означення – прикметника – в оригіналі, в перекладі використовується неузгоджене означення у вигляді прикладки. Такі заміни спричинені розбіжностями української та іспанської мов.

Наприклад:

Головний інспектор МО України [3 слайд] – *Inspector Jefe del MINISDEF de Ucrania* [3 слайд];

Головний інспектор СВ [3 слайд] – *Inspector Jefe del ET* [3 слайд].

У перекладі українські скорочення, які позначають найбільш загальновідомі військові терміни відтворюються еквівалентними іспанськими скороченнями.

Наприклад:

МО (Міністерство оборони), СВ (сухопутні війська), ЗС (Збройні сили) відтворюються MINISDEF (Ministerio de la Defensa) та ET (Ejército de Tierra), FAS (Fuerzas armadas).

Деякі українські скорочення відтворюються в перекладі повними назвами. Трансформація граматичної форми в перекладі пояснюється тим, що українська аббревіатура є вузькоспеціалізованою і потребує роз'яснення. Потрібно зазначити також, що вузькоспеціалізовані назви вживаються в тексті спочатку в своїй повній формі, а потім у скороченій.

Наприклад:

Головна інспекція Міністерства оборони України [1 слайд] – *Inspección General del Ministerio de Defensa de Ucrania* [1 слайд];

ГІ МО України (10 слайд) – *Inspección General del MINISDEF de Ucrania* [10 слайд].

Головний інспектор ресурсного забезпечення, озброєння та військової техніки [1 слайд] – *Inspector Jefe del abastecimiento de recursos, armamento y material bélico* [1 слайд];

Головний інспектор РЗ, О та ВТ [3 слайд] – *Inspector Jefe del abastecimiento con recursos, armamento, material bélico* [3 слайд].

Отже, граматичні трансформації в перекладі доповіді відбулись на рівні слів (граматичної форми термінів) та частин речення. Аналіз текстів показав, що при складанні оригіналу інформаційної доповіді було враховано її адресованість, тобто подальший переклад іноземною мовою. Це проявилось в тому, що спочатку в тексті доповіді вузькоспеціалізовані військові терміни вживаються в повній формі, а згодом застосовуються їх аббревіатури. Даний матеріал ілюструє ситуацію перекладу, коли оригінал призначається іношомовному комуніканту, а саме описану вище модель 1.

Таким чином, інформаційна доповідь як жанр має свої особливості, що сформувались під впливом таких стиле- та жанротвірних чинників, як об'єкт, мета, ситуація спілкування. Оскільки дана доповідь функціонувала в сфері офіційного спілкування між представниками іспанської делегації та української сторони її можна віднести до офіційно-ділового стилю.

За даними попереднього перекладознавчого аналізу текстового матеріалу інформаційної доповіді ми прогнозували як стратегію перекладу використання еквівалентних іспанських термінів і синтаксичне уподібнення речень. Водночас згідно ситуації перекладу, яка представляє модель 1, ми прогнозували певні труднощі міжкультурного характеру зумовлені розбіжностями в структурній організації Міністерства оборони України та Міністерства оборони Королівства Іспанії.

У тексті перекладу ми виявили лексичні та граматичні трансформації. Оскільки переважна більшість лексики представлена військовими термінами, то в перекладі використовуються еквівалентні відповідники. При цьому еквівалентність забезпечувалась на рівні слів, словосполучень та частин мови. Приоритетну релевантність для перекладу даної доповіді виявив чинник міжкультурних розбіжностей.

Особливу важливість для перекладу становив чинник узусу. Зазначені труднощі перекладу може спричиняти також обмежена практика військового перекладу для пари мов українська – іспанська. Причинами граматичних трансформацій на рівні членів речення загалом стали розбіжності між мовами оригіналу та перекладу. Трансформації в рамках вузькоспеціалізованих військових термінів пояснюються потребою в повноті викладеного іноземною мовою матеріалу.

Інформаційна доповідь – це документ, який містить виклад певних питань з висновками і пропозиціями, призначена для усного читання. Доповідь завжди містить значний обсяг інформації і розрахована на обізнаних слухачів. Виступ по доповіді, як правило, короткий (5-15 хвилин) і фрагментарний за своїм характером: виступаючий торкається кількох питань, висвітлених у доповіді, і

оформляє це не як єдине ціле, а як набір реплік. Інформаційна доповідь характеризується лаконізмом, критичністю, спрямуванням, полемічністю та аргументованістю викладених в ній фактів.

Жанр інформаційної доповіді характеризується композиційною єдністю повідомлення про предмет спілкування. Текст, який відбиває предмет розмови, наповнений військовою лексикою і вимагає перекладу з використанням еквівалентів. Використання ж нееквівалентних відповідників спричиняють підміну понять у перекладі. Вилучення в перекладі даної інформаційної доповіді пояснюється досягненням стилістичної адекватності (уникнення повтору); додавання може пояснюватися прагненням перекладача повніше передати значення. На відтворенні понять вилучення та додавання не позначаються, через що ці трансформації можна вважати відносно адекватними.

§ 2.3. Інтерпретація кількісних даних

Для роботи з вербальними нотами був відібраний корпус відповідників із 65 пар. Кількість еквівалентних відповідників у корпусі складає 50 пар, а трансформованих - 15.

Трансформації відбулись із причин невикористання існуючого еквівалента (*reclutamiento* – комплектування особовим складом замість ‘призов’); неадекватних замін одного поняття оригіналу двома в перекладі (*presentación oficial de acreditación* - офіційне представлення і акредитація замість ‘офіційне представлення з нагоди акредитації’); з причин хибних друзів перекладача, тобто неадекватних замін на понятійному рівні (*auditor* - аудитор замість ‘військовий прокурор’); грубих помилок на рецептивному етапі перекладу (*General Consejero Togado* - генерал-радник вдягнений у тогу замість ‘головний військовий суддя’).

Стилістичний експеримент у поєднанні, в разі необхідності, з військово-країнознавчим аналізом, однозначно показує, що в 11 випадках трансформованих відповідників, які виявилися неадекватними, адекватність перекладу була цілком досяжною за рахунок використання еквівалентів. Тобто за рахунок неадекватних перекладацьких рішень рівень використання еквівалентів знижено з 95,2% потенційно можливих до 77% реально використаних. Адекватні перекладацькі трансформації, які становлять 4,8% виправдані приведенням перекладу до норм та узусу української мови, використанням синонімічного потенціалу слів або денотативною ситуацією.

Для роботи з інформаційною доповіддю був відібраний корпус відповідників зі 167 пар. Кількість еквівалентних відповідників у корпусі складає 146 пар, а трансформованих - 21.

Трансформації відбулись із причин невикористання існуючого еквівалента (військова частина - *gran unidad* замість ‘unidad’), заміни понять у перекладі (Головнокомандувач - *Mando* замість ‘Jefe’). Одиничний випадок

неадекватної заміни в перекладі може пояснюватися хібними друзями перекладача (академія - academia замість 'escuela').

З 21 трансформації 15 є неадекватними, оскільки замість існуючих еквівалентів використані інші нееквівалентні відповідники. Ці нееквівалентні лексичні заміни призводять до заміни понять.

Стилістичний експеримент показав, що у 15 випадках неадекватного перекладу адекватність була цілком досяжною за рахунок використання еквівалентів. За рахунок неадекватних перекладацьких рішень рівень використання еквівалентів знижено з можливих 96,4% до реально використаних 87,4%. Вилучення в перекладі пояснюються досягненням стилістичної адекватності (уникнення повтору); додавання можна вважати плеонастичним, що може пояснюватися прагненням перекладача найповніше передати значення. На відтворенні понять вилучення та додавання не позначаються, через що ці трансформації можна вважати адекватними. Адекватні трансформації складають 3,6%.

Критерієм оцінки адекватності перекладу інформаційної доповіді має бути відтворення понятійної системи повідомлення. В проаналізованому емпіричному корпусі офіційно-ділових текстів середній відсоток еквівалентів у перекладі військової лексики складає 82,2%.

Лексичні трансформації у вигляді нееквівалентних відповідників спричиняють підміну понять у перекладі. Випадки використання нееквівалентних відповідників у перекладі тексту офіційно-ділового стилю призводять до нерозуміння повідомлення, оскільки неадекватні перекладацькі рішення спричиняють зсуви в системі понять тексту, яка співвідноситься з системою понять у відповідній галузі. Важливим показником еквівалентності перекладу можна вважати кількість потенційно можливих, але не використаних перекладачем еквівалентів.

Належність тексту оригіналу до особливого функціонального стилю може впливати на характер перекладацького процесу і вимагати від перекладача застосування особливих методів та прийомів. Під час перекладу

текстів офіційно-ділового стилю ми зустрічаємося з багатьма лексичними та граматичними труднощами, причинами існування яких перш за все є розбіжності в картині світу іспанської та української мов. Поділ складних випадків перекладу на граматичні та лексичні явища – досить умовний, адже в кожній мові граматичне тісно пов'язане з лексичним, і спосіб передачі в перекладі граматичних форм і конструкцій нерідко залежить від їх лексичного наповнення.

Основними причинами існування лексичних труднощів в текстах офіційно-ділового стилю є відсутність в мові перекладу відповідників нових термінів, особливості багатозначності іспанських та українських слів, особливості словотвору і термінотворення в іспанській та українській мовах та ін.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Вербальна нота як жанр являє собою документ службового характеру, що оформлюється на нотному бланку посольства або іншої установи та має чіткі, визначені правила оформлення. Найсуттєвішою рисою вербальних нот є стандартність мовного оформлення, яка відображає типовість і часту повторюваність ситуації і змісту. Вона сприяє економії місця та часу при укладанні документу. Шаблонність вербальної ноти сприяє адекватному сприйняттю та розумінню її, а також підвищує інформативність

Основними стиле- та жанротворчими чинниками вербальної ноти є тип комунікантів. Адресантами та адресатами вербальних нот виступають об'єкти дипломатичних відносин, що однозначно зумовлює виключну їх приналежність до офіційно-ділового стилю.

Під кутом зору комунікативного акту дипломатичні представництва, що формально позначаються в документі, як відправник і адресат повідомлення, виступають в дійсності дипломатичним каналом зв'язку. Реальним відправником повідомлення і цільовим адресатом є міністерства оборони двох країн.

Тип комунікантів передбачає високу відповідальність за зміст текстів взагалі, в тому числі перекладів. Ця обставина формально виражається в позначці "Неофіційний переклад". Вербальні ноти є високостандартизованим жанром. Зазначені чинники зумовлюють потребу в здійсненні такого її перекладу, що передає зміст і форму тексту точно до останнього слова, до відтворення її композиції та реквізитів. Відтворення форми в перекладі стосується не лише розташування тексту на сторінці, а й відтворення інших елементів: герб, мастичні печатки, вихідні номери, - що досягається

скануванням оригіналу і подальшим заміщенням оригінального тексту перекладним. Точність перекладу на лексичному рівні досягається використанням еквівалентів. Ступінь лексичної еквівалентності сягає 77%. Серед лексичних трансформацій виявлені заміни, вилучення та додавання (всього 15). Більшість трансформацій є неадекватними. Неадекватність полягає в невикористанні існуючих у цільовій мові еквівалентів. Це призвело до зниження потенціально можливих 94% до реально використаних 77% еквівалентності в перекладі. Неадекватність лексичних трансформацій у всіх випадках призводить до порушення понятійної системи повідомлення. Труднощі перекладу, які виникають на рецептивному етапі перекладу і призводять до невірних перекладацьких рішень зумовлені міжкультурними розбіжностями, хибними друзями перекладача і долаються за умови використання військово-країнознавчого аналізу. До адекватних трансформацій відносяться (рекатегоризація, заміни словосполучення підрядними реченнями, перестановка членів речення, поділ складних речень на два, вилучення). Зазначені трансформації забезпечують еквівалентність перекладу на рівні словосполучення, речення або тексту. Ці трансформації зумовлюються розбіжностями в граматичному ладі двох мов або варіантністю відповідників.

Таблиця зведених даних (додаток 3) ілюструє кількість використаних у текстах перекладу вербальних нот еквівалентних відповідників згідно з вжитими лексичними трансформаціями, що представляється співвідношенням 77%:23%.

Інформаційна доповідь, як окремий жанр, має свої особливості, що сформувались під впливом таких стиле- та жанротворчих чинників, як об'єкт, мета, ситуація спілкування. Різноманітність ситуацій, в яких функціонує інформаційна доповідь, а також варіювання її об'єкта та мети, як окремого

жанру, дозволяє говорити про можливість приналежності її до різних функціональних стилів.

Інформаційна доповідь як акт спілкування, має за основну мету – представити, репрезентувати щось нове або невідоме певній групі людей. Зазначені чинники характеризують певний жанр.

Канал зв'язку у жанрі “інформаційна доповідь” є традиційним – слуховий чи/та зоровий. Крім того, важливим жанро- та стилетворчим чинником є ситуація спілкування.

Інформаційна доповідь – це документ, який містить виклад певних питань з висновками і пропозиціями, призначена для усного читання. Доповідь завжди містить значний обсяг інформації і розрахована на обізнаних слухачів. Виступ по доповіді, як правило, короткий (5-15 хвилин) і фрагментарний за своїм характером: виступаючий торкається кількох питань, висвітлених у доповіді, і оформляє це не як єдине ціле, а як набір реплік. Інформаційна доповідь характеризується лаконізмом, критичністю, спрямуванням, полемічністю та аргументованістю викладених в ній фактів. Цей жанр може втілюватися в науковому, офіційно-діловому та публіцистичному стилях. Досліджувана нами інформаційна доповідь відноситься до офіційно-ділового стилю, оскільки функціонувала в сфері офіційного спілкування між представниками іспанської делегації Міністерства оборони Іспанії та української сторони.

Еквівалентність у перекладі інформаційної доповіді сягає 87,4% і забезпечується на рівні слів, словосполучень та частин мови. З виявлених у перекладі 21 трансформації 15 є неадекватними, оскільки замість існуючих еквівалентів використані інші нееквівалентні відповідники. Наслідком вживання нееквівалентних відповідників є заміна понять і зниження рівня використання еквівалентів із можливих 96,4% до реально використаних 87,4%.

Виявлені в перекладі 6 вилучень і додавань можна оцінювати як адекватні, оскільки вони не порушують понятійну систему повідомлення: вилучення пояснюється досягненням стилістичної адекватності, а додавання можуть пояснюватися прагненням перекладача найповніше позначити поняття.

Міжкультурні розбіжності, хибні друзі перекладача, а також обмежена практика військового перекладу для пари мов українська – іспанська зумовлюють виникнення труднощів перекладу на рецептивному етапі перекладу і призводять до невірних перекладацьких рішень. Дієвою допомогою для вирішення проблем перекладу є вивчення співвідносних оригінальних текстів. У них можна виявити контекст умови вживання такої чи іншої лексичної одиниці, які в двомовних і одномовних тлумачних словниках не фіксуються.

Таблиця зведених даних (додаток 3) ілюструє кількість використаних у тексті перекладу інформаційної доповіді еквівалентних відповідників відповідно до вжитих лексичних трансформацій, що представляється співвідношенням 84,7%:15,3%.

Середня цифра еквівалентності в перекладі для вербальних нот та інформаційної доповіді – 82,2%. Критерієм оцінювання є відтворення понятійної системи повідомлення.

Похибки в перекладі тексту офіційно-ділового стилю можуть призводити до певного непорозуміння, а іноді повного нерозуміння. Випадки використання нееквівалентних відповідників у перекладі тексту офіційно-ділового стилю призводять подекуди до повного нерозуміння (абсурду) повідомлення, оскільки неадекватні перекладацькі рішення спричиняють зсуви в певній системі понять тексту, яка співвідноситься з системою понять у відповідній галузі.

Жанровою особливістю вербальної ноти є її специфічна композиція, яка включає формулу ввічливого привітання, інформаційне повідомлення та формулу ввічливого прощання. 1-й та 3-й елементи тексту відбивають канал зв'язку, так званий дипломатичний канал, і наповнений, відповідно, дипломатичною лексикою. 2-й елемент композиції відбиває предмет спілкування між підрозділами Міністерства оборони України та Міністерства оборони Іспанії і наповнений, відповідно, військовою лексикою.

Під кутом зору комунікативного акту дипломатичні представництва, що формально позначені, як відправник і адресат повідомлення, виступають в дійсності дипломатичним каналом зв'язку. Реальним відправником повідомлення і цільовим адресатом є міністерства оборони двох країн.

При перекладі тих композиційних елементів вербальної ноти, які відбивають дипломатичний канал зв'язку, клішовані формули привітання та прощання передаються клішованими формулами цільової мови. При перекладі тієї частини вербальної ноти, яка містить інформаційне повідомлення, має бути збережена понятійна система повідомлення шляхом відтворення військових термінів їхніми еквівалентами.

Жанр інформаційної доповіді характеризується композиційною єдністю повідомлення про предмет спілкування. Текст, який відбиває предмет розмови, наповнений військовою лексикою і вимагає перекладу з використанням еквівалентів. Канал зв'язку у жанрі «інформаційна доповідь» є традиційним – слуховий чи/та зоровий і специфічних вимог до перекладу не утворює.

Головним прийомом перекладу термінів українською мовою в інформаційній доповіді є переклад за допомогою лексичного еквіваленту, тобто передача постійної лексичної відповідності, яка точно співпадає зі значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль

при перекладі. Вони служать опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість з'ясувати характер тексту.

Роль каналу зв'язку у ситуаціях перекладу вербальної ноти та інформаційної доповіді є різною і утворює дивергентну жанрову характеристику.

Розділ III. Жанротворчі та стилетворчі чинники перекладу текстів військової тематики художнього стилю.

§ 3.1. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі оповідання Артуро Услара Пьєтрі “Танок під барабан”

В якості емпіричного матеріалу в розділі 3 відібрані тексти таких жанрів як оповідання, детективний роман, драма та воєнний роман. Складність художнього перекладу пов'язується в першу чергу з особливостями того матеріалу, який потрібно перекласти, адже структура художнього тексту особливо складна, поліфункціональна, багатопланова, їй властива ієрархічність компонентів, творчо поєднаних автором, який залучає до неї різні ідеї, концепції, сенси [296, с. 466].

У творі “El baile del tambor” висвітлюється тема страждання головного героя з приводу вимушеного його перебування на військовій службі. Його втеча з казарми, блукання лісом, голодування на свободі й неминуче покарання за дезертирство після арешту пошуковою групою складають основну сюжетну лінію твору. Головний персонаж твору не погоджується з тим, що має нести військову службу. Вона для нього є тяжкою, такою, що суперечить його життєвим принципам. Тому він, знаючи всі наслідки дезертирства, вирішує таки тікати. Коротке перебування на волі приносить йому радість, він насолоджується природою й своїми спогадами, але й думка про покарання його не залишає.

У спогадах персонажа постійно з'являються образи танцювальних вечірок під супровід барабану, що проходять червоною ниткою по всьому оповіданню. Барабанні ритми становлять центральний образ твору. Танок під барабан асоціюється в нього зі свободою, єднанням із природою, спогадами про вільне й невимушене життя. Хоча барабан можна розцінювати як атрибут військової служби, у творі “El baile del tambor” він набуває іншого значення,

символізує свободу, вільне й невимушене існування людини в єднанні з природою і виражає в такий спосіб ідею твору.

Стиль оповідання характеризують такі риси: реалії та побудовані на їх основі образи. В творі використовується загальнозжита лексика. Присутні лексичні одиниці з обмеженим ареалом вживання, наприклад: дієслово *pujar*, вигуки *guá*, *era*, *malhaya*. Діалоги взагалі насичені вигуками, значна частина яких є просторічними. Його основну стилістичну особливість, як вже зазначалось становить наявність реалій. Наприклад: *sable cola de gallo* ‘шабля у вигляді півнячого хвоста’, “*curbeta*” *clara* ‘курбета – вид барабанного ритму, чистий і дзвінкий’, “*mina*” *gonco* ‘міна – вид барабанного ритму, низький і хрипливатий’. Дві останні реалії лежать в основі центрального образу оповідання, тому їхнє відтворення в перекладі має особливе значення для передачі ідейно-образної структури твору. Синтаксис оповідання не обтяжений. В тексті переважають прості короткі речення, без ускладнюючих зворотів, завдяки чому думка проходить дуже прозоро. Невеличкі діалоги теж дуже прості за своєю граматичною будовою. Оповідь автор веде чітко, роблячи акценти за допомогою довгих пауз – крапок. Основний сюжет твору супроводжується легкими для сприйняття образами, які викликають досить чіткі асоціації. В тексті основним засобом стилістичної експресії є порівняння: *andar sin ruido y a pararse a oír como los venados* – тихо ступати та зупинятися, щоб прислухатися як олень, *verdoso como cola de caimán* – зеленуватий, мов хвіст каймана.

Отже, з лінгвістичної точки зору оповідання характеризується образними мовними засобами, насиченістю просторіччями та реаліями, простою синтаксичною побудовою речень. Словесна форма твору (лінгвістичний аспект) узгоджується з його темою, сюжетом, образною системою (літературознавчий аспект).

Синтез літературознавчого та лінгвістичного аналізу підтверджує пріоритетну релевантність для перекладу цього оповідання таких чинників, як ідейно-образна структура, авторський стиль оповідання, міжкультурні

розбіжності. При цьому можна прогнозувати особливі труднощі і водночас особливу значущість при відтворенні міжкультурних розбіжностей, тим більше, що стрижневим в ідейно-образній структурі є образ, побудований на реаліях. Труднощі можуть становити також розбіжності в часі та місці створення оригіналу та перекладу: значна просторова і часова різниця. Оповідання Артуро Услара Пьєтрі “El baile del tambor” було опубліковане в 1931 році в збірці з романом “Червоні списи” та низкою оповідань іспанською мовою. Це оповідання було створене в період боротьби за незалежність у Венесуелі, коли політична нестабільність у країні обумовила встановлення військового режиму. Переклад оповідання на українську мову здійснила О.Козачук через 45 років. Публікація перекладу “Танок під барабан” з’явилася в 1976 році в журналі “Всесвіт” №2.

Ситуація перекладу оповідання А.Услара Пьєтрі представлена в моделі 1, що є характерною для текстів художньої літератури. Згідно нашим засновкам головним фактором має виявитися фактор ідейно-образної структури тексту. Не менше уваги перекладач повинен приділити таким чинникам як індивідуальність автора та його індивідуальна картина світу. Труднощі перекладу, на нашу думку, можуть складати такі фактори як час та місце створення оригіналу та перекладу, а також міжкультурні розбіжності.

Військова лексика, що була відібрана шляхом суцільного аналізу текстів оригіналу загальним обсягом 1955 лексем та перекладу загальним обсягом 1859 лексеми представлена в 50 парах лексем та словосполучень.

Військова тематика знаходить свій вияв у 8 лексико-семантичних полях: зброя (5), військові звання (14), підрозділи (8), військова дисципліна (11), військове спорядження (1), військові команди (1), військові приміщення (7), призов (1). Військова тематика чітко простежується в тематичному ланцюжку тексту і виражена основними номінаціями, які представлені головними персонажами: солдат Іларіо – комісар Ньйо Гаспар – капрал Сіргуело.

Невеликий обсяг досліджуваного твору дозволяє провести досить ретельний його перекладознавчий аналіз у рамках не лише військової, а й

частково нетематичної лексики. Військова лексика зазнала в перекладі таких трансформацій: заміна, додавання, вилучення.

Лексичні заміни мають неоднозначні наслідки в перекладі. Наприклад, термін *cotrayía* має в перекладі два відповідники: *рота*, *стрій*. Не дивлячись на те, що термін *стрій* має інший відповідник в іспанській мові *fila* і переклад терміну не відповідає оригіналу, можна вважати цю трансформацію такою, що виправдана предметною ситуацією. Для цього потрібно порівняти два приклади. Можна уявити себе на місці читача оповідання та представити собі дезертира, який очікує свого покарання стоячи перед ротою солдат. Такий самий образ виникає при читанні словосполучення, в якому той самий дезертир стоїть перед строєм солдатів. Отже, в даному випадку заміна в перекладі виправдана предметною ситуацією. При тому, що наявні еквіваленти не були використані в перекладі перекладацька трансформація в цьому випадку виявляється адекватною і зберігає мікрообраз.

Лексема *comisaría* також зазнає в перекладі лексичних замін. Цей термін має в перекладі два відповідники: *комісаріат* та *комісаріат поліції*. Ці два відповідника що різняться за семантичним значенням значно дистанційовані в тексті перекладу й виявляються лише при аналітичному читанні. Тим не менше, вживання значення *комісаріат поліції* не виправдано оригіналом, адже йдеться про військовий комісаріат, а не поліцейський. В цьому випадку лексична заміна тим більше неадекватна, якщо згадати, що в оповіданні описуються ті часи, коли в країні було введено військовий режим. Але, за рахунок зазначеної вище дистанційованості нееквівалента в тексті мікрообраз у перекладі зберігається, що може пов'язуватися з психолінгвістичними особливостями прочитання тексту.

В основі поняття “психолінгвістичні особливості прочитання тексту” лежить ідея Ю.А. Сорокіна про те, що трактування тексту є складним процесом, який спирається на чуттєвий та раціональний, індивідуальний та соціальний досвід реципієнта тексту [177, с. 15]. Мотиви, що визначають психолінгвістичні особливості прочитання тексту можуть бути різними, в залежності від того, для

кого реалізується прочитання (для себе, або іншої людини), від характеру прагматичних установок того, хто сприймає текст, від умов протікання цього процесу.

Аналіз трансформацій у тематичній лексиці дозволяє виявити та проаналізувати не лише лексичні трансформації, а навіть і фонетичні. Так, у лексико-семантичному мікрополі “військові команди” в такій парі відповідників: ¡Atención firrrrrrm...! [343, с. 246] – Рівняйсь! Струнко! [327, с. 60], семантичне значення військової команди передане в перекладі в повному обсязі. Разом з тим, подовження звуку «р» в команді *firrrrrrm*, що несе емоційне навантаження не відображається в перекладі. Отже, вжита стилістична експресія оригіналу в перекладі нейтралізується. Структура української військової команди *Струнко* дозволяє використати такий самий прийом посилення звуку «р» та вилучити останній склад і передати повністю експресію *Стрррррун*.

Трансформації на фонетичному рівні відбуваються також і в нетематичному шарі лексики. Частина тексту оригіналу, в якій описується звучання ритмів двох барабанів зазнає перегруповання цілих абзаців у перекладі, що переорієнтовує напрямок ходу думки читача. В оригіналі дріб барабана передається ритмом *Tan. Tan. Tan. Tantantán. Tantantán. Tan. Tatan*, який настільки чітко прописаний у тексті, що його можна відновити, навіть відстукати згідно співвідношення довжини звуків у їх послідовності, враховуючи довгі паузи (крапки). В перекладі ж спостерігаємо лише набір звуків *Там-там, там-там, там-там*, що передають лише семантику звуку, тобто визначають його приналежність саме до зазначеного інструмента. За допомогою простої транслітерації, в цьому випадку, можливо було досягти еквівалентності ритму і виразності в перекладі.

Звуки ритму іншого барабана в оригіналі звучать як “*Ton, ton, ton, ton, ton, ton*” в перекладі замінюються на “*Там-там, там-там, там-там!*”. Голосний звук «о» замінено на «а», приголосний «н» та «м», але можна було вдатися до транслітерації “*тон, тон, ...*”. Таким чином, ритмомелодика уривка зовсім

змінена. Читач перекладу також не зможе відчуті різницю в звучанні двох типів барабанів, адже всі вони в перекладі звучать однаково "там-там". Фонетичні заміни в перекладі призводять до порушення мікрообразу в перекладі, що свідчить про неадекватність перекладацьких рішень.

«Наймузичніші» абзаци або словесно-музичні образи оповідання в перекладі не лише втрачають повністю свою словесно-звукову образність, а й опиняються в іншому місці. Перекладач змінює їхнє місце в образній системі твору. Ритми барабанної музики в оригіналі викликають в уяві головного героя низку спогадів, які перетворюються на марення. В перекладі ж навпаки, звучання барабана й всі асоціації описуються після марення. Це зведення словесно-звукового образу до спрощеного опису і зміна порядку слідування спричиняє порушення не лише мікрообразу, а й образної цілісності оригіналу та порушення ходу думки читача.

Як ми вже зазначали образ барабанів відіграє основну роль у формуванні ідеї твору. Прокоментовані зсуви в образах, а також у порядку їхнього розташування порушують образну структуру оповідання. Це не може не позначатися на формуванні ідеї твору. Образна система твору зазнає значних змін за рахунок спрощення або вилучення мікрообразів, зміни їхнього місця в системі. Фактично, в перекладі створюється зовсім інша ідейно-образна система, через що його смислова система стає розмитотою, а головна ідея послабленою. В перекладі відбуваються втрати в смисловій та образній структурі твору.

Застосування такої трансформації як додавання має в перекладі також неоднозначний характер. Цей вид трансформації одинично використовувався в перекладі основної номінації: *comisario* [343, с. 244; 343, с. 249] – комісар Ньйо Гаспар [327, с. 59; 327, с. 63]. У зазначених вище двох прикладах трансформації виправдовуються ситуацією перекладу, адже лексеми *комісар* та *комісар Ньйо Гаспар* є референтно синонімічними позначеннями одного й того ж персонажа. Додавання в цих випадках не викривлюють змісту та їх можна вважати цілком адекватними. Додавання виражається також у появі в тексті перекладу

номінацій, які не виражені лексичними одиницями в оригіналі. Наприклад: *Arenas pudiese mirar*. [343, с. 245] – Він наче й не дивився на комісара. [327, с. 60]. В цьому випадку додавання номінації *комісар* у тексті перекладу є, поперше, ситуативно виправданим, адже солдат дійсно не дивився саме на комісара. По-друге, трансформація зумовлена суто мовними розбіжностями, оскільки вживання дієслова *дивитися* без прямого додатка викликало б семантичну неповноту в українському реченні. При цьому адекватність зазначеної трансформації підтверджується збереженням у тексті перекладу мікрообразу.

У другому прикладі, додавання номінації в перекладі не виправдане оригіналом: *Y empezarían otra vez las preguntas* [343, с. 246].– ... й знову на капрала Сіргуело посиплюються ті ж самі запитання: [327, с. 61]. В іспанському реченні не має прямого додатка, який з'являється в українському. Крім того, за оригіналом капрала поряд не було. Дезертира висадила з човна група розшуку і навколо зібралися люди, і посипалися запитання, але не до капрала, оскільки той знаходився в казармі, куди дезертира привели. В попередньому абзаці тексту сказано, що капрал чекав на дезертира в казармі. Додавання призводить до неадекватного визначення місця розташування капрала і, як наслідок, – викривлення змісту цієї частини тексту. В цьому прикладі додавання має й більш масштабні наслідки, а саме порушується ланцюжок ходу думки (термін Т.В. Матвеевої), тобто ламається логічна схема тесту і послідовність розгортання сюжету.

Виявлені в тексті перекладу вилучення мають негативні наслідки. Наприклад термін *compañía* вилучається з складносурядного речення разом із цілим реченням, до якого він входить: *Los hombres de la compañía pujaban a cada golpe, pero el grito del castigado no se oía porque la banda tocaba sin cesar y con toda fuerza aquella rava*. [343, с. 246] – *Про те криків дезертира не було чути, бо оркестр гучно грав марш*. [327, с. 60] Вилучення в цьому випадку значно спрощує мікрообраз. Порівняйте: *Солдати роти стогнали з кожним ударом батога, але криків покараного не було чути, бо оркестр грав марш без*

зупинки та на повну гучність. Образ солдатів, які співчували дезертиру є суттєвим у структурі макрообразу покарання. Вони розуміли свого товариша і всі боялися опинитися на його місці: дезертирство було явищем частим. Вилучення мікрообразу в перекладі виключає можливість таких асоціацій у читача.

Вилучення окремих лексем також спостерігаємо в реченні, де описується зовнішній вигляд комісара Ньйо Гаспара: *pecho cruzado por el tahalí de seda amarilla – у португелі*. В перекладі вилучено уточнення того, яким саме чином прилаштована португеля на формі комісара (*pecho cruzado* – схрещена на грудях), а також не зазначається матеріал, з якого вона зроблена (*de seda amarilla* – з жовтого шовку). Випадок вилучення повторюється в цьому ж реченні: *sable cola de gallo* – шабля, де опускається опис цієї зброї (*cola de gallo* – у формі півнячого хвоста, зігнутої форми). Але, якщо уявити собі офіцера з португелею жовтого кольору, схрещеною на грудях та шаблею у формі півнячого хвоста – в уяві виникає досить яскравий образ, що обов'язково запам'ятається. Через вилучення виразних деталей, що присутні в одязі венесуельського офіцера в уяві читача перекладу його образ значно спрощується, стає менш колоритним. На нашу думку, опис військової форми одягу венесуельського офіцера за часів диктатури Хуана Гомеса несе в собі елемент історичної реалії. Крім того, такий яскравий опис імплікує іронічно-оцінне ставлення автора оригіналу до комісара, якого він ще на початку оповідання порівнював з мішком зерен какао. Отже, вилучення в перекладі є неадекватним, призводить до спрощення образу побудованого на військових реаліях і значно збіднює переклад як в образному плані так і в плані формування ідеї твору.

Перекладацькі трансформації військових реалій спостерігаються в лексико-семантичному мікрополі "військова дисципліна", де описується вид покарання військовослужбовців у Венесуелі: *Le habían amarrado las manos y, puesto en cuclillas, por entre los brazos y las corvas le habían pasado varias fusiles como sero. – ... , скручували за спиною руки, ставили на коліна й били... В*

перекладі вилучений докладний опис процедури підготовки дезертира до покарання, коли йому зв'язували руки, садили навпочіпки, між руками та підколінними впадинами розташовували гвинтівки таким чином, щоб він не міг рухатися. В даному уривку реалія вжита у порівнянні, що входить до опису покарання дезертира. Детальний опис покарання посилює емоційний вплив на читача. Застосування вилучення в перекладі є неадекватним, адже призводить до порушення мікрообразу.

На рівні окремих лексем, тобто поза певним мікрообразом, військова лексика відтворюється в перекладі своїми словниковими еквівалентами. Наприклад, військові терміни, що означають назву зброї, військових приміщень передаються в перекладі своїми еквівалентами протягом всього тексту.

Отже, в перекладі використовуються такі види трансформацій, як заміна, вилучення, додавання. Всі трансформації у дослідженому оповіданні розглядалися під кутом зору відтворення мікрообразів оригіналу. В такому аспекті, частина лексичних замінь, що застосовуються перекладачем на підставі ситуативного контексту видаються в перекладі адекватними, оскільки не порушують ідейно-образну структуру твору. Збереження мікрообразів у тексті перекладу подекуди відбувається за умов заміни завдяки використанню референтно синонімічних значень та дистанційованості нееквівалентного відповідника.

У свою чергу, вилучення, додавання призводять до того, що в перекладі відсутня певна інформація про історично-культурні та військові реалії, нейтралізуються, а також спрощуються та деформуються образи оригіналу. Ідейно-образна структура твору зазнала втрат через вилучення реалій та окремих лексем з високою образністю. Лише використані для позначення одного й того ж персонажа референтно синонімічною лексемою додавання не викривлюють зміст та ідейно-образну структуру тексту. Лексичні та фонетичні трансформації подекуди порушують логіку ходу думки читача, послаблюють образність твору. Емпіричний матеріал показує, що трансформації в тематичній групі лексики відображають трансформації нетематичної лексики тексту.

Основним образом твору є ритм барабана, на основу якого нанизується решта образів, у рамках якого автор малює цілісну картину. В перекладі образ проглядається дуже слабо, невиразно, скидається лише на додатковий елемент. Вилучення окремих лексем призводить до зниження експресивності в перекладі й не спричиняють відповідного читацького ефекту. Загальний зміст твору передано в перекладі з втратами на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях, що тягне за собою викривлення в образній та смисловій системах твору. Фонетичне забарвлення оповідання в оригіналі надає йому звучання ритмів барабана за допомогою імпровізацій із лексемами, що містять ряди схожих звуків та складів. У перекладі ритмомелодика лексем та складів не передається й звучання ритмів барабана не простежується. Подекуди відтворення ритму складів можливо було б досягти застосуванням методу транслітерації.

На прикладі конкретного художнього тексту та його перекладу ми перевірили дію позамовних чинників згідно ситуації перекладу по моделі 2. Як виявилось, фактори ідейно-образної структури, авторського стилю та культурних особливостей не були поставлені перекладачем на перше місце і пов'язані з цим трансформації призводять до зміни логіки ходу думки читача, порушенню послідовності розгортання сюжету, а також викривленню та втратам в образній системі твору.

Аналіз показав, що без адекватного відтворення ідейно-образної структури твору переклад не стає успішним. У цьому конкретному випадку основні труднощі для перекладача становило відтворення образів, побудованих на реаліях, тобто міжкультурні розбіжності. Через значну деформацію твору, ідейно-образної структури твору можна говорити також про те, що стиль перекладача повністю замінив стиль автора. В.В. Коптілов розцінює факт пропуску образів або виразів, характерний для автора оригіналу в перекладі негативною індивідуалізуючою стилізацією [112, с. 33]. Таким чином, можна говорити про те, що чинник перекладача виявив надмірну пріоритетність у досліджуваному двомовному комунікативному акті. Зумовленість перекладу зазначеним чинником призводить до негативних результатів у перекладі.

§ 3.2. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі детективного роману Маріо Варгаса Льюси "Хто вбив Паломіно Молеро?"

У романі "¿Quién mató a Palomino Molero?" Маріо Варгас Льюса висвітлює темні сторони людської суті, корупцію в поліції та класові заобони в Перу в 50-ті роки 20 століття. Вперше цей твір було опубліковано у 1986 році. Для виконання такого завдання найбільш адекватним жанром твору є детективний роман, адже зовнішній сюжет детективу послідовно розкриває певну заплутану таємницю, пов'язану із злочином та його розслідуванням [296, с. 271].

Темою зазначеного детективного роману стає таємниче вбивство військовослужбовця Паломіно Молеро, яке розслідують двоє поліцейських. У справі, що розслідується задіяні посадові особи військової частини, де проходив службу солдат, а також нечисленне населення містечка, в якому відбувся інцидент. Отже, персонажі твору, їхній статус військових дозволяє говорити про наявність військової теми.

Роман характеризується широким вживанням елементів розмовного стилю, а саме насичений просторіччями (*peces gordos* – великі цабе; *El tenientito caubó al bulín cerca de la medianoche* – Бешкетник *припхався* маже о півночі; *chucha* - псюра), жаргонізмами (*carajo* – дідько, *racista de mierda* – чортів расист), оцінно – емоційними мовними одиницями (*bosón* – хвалько, *matasita* – любася, *tenientito* – лейтенантик). Роману притаманна висока насиченість лайливою лексикою, в тому числі такою, що не фіксується в словниках. Зазначені мовні одиниці зустрічаються по тексту в основному в діалогах, де представлена саме невимушена розмова персонажів твору. Іншими засобами стилістичної експресії можна вважати фразеологічні одиниці (*con el rabo entre las piernas* – підібгавши хвоста; *lo trata con la punta de pie* – варити з нього воду), порівняння (*no había hablando una mujer sino un cangrejo* – промовила не жінка, а якийсь краб, *tenía los puñitos en las cadera, como un matador* – упершись

кулачками в боки, немов матадор), приказки та прислів'я (Un pan de Dios – Добра душа; Cuando el río suena, piedras trae – Диму без вогню не буває; De tal palo tal astilla – Яблуко від яблуні; un angelito caído del cielo – янгол небесний). Синтаксис тексту є простий, неускладнений, а порядку слів у діалогах притаманна висока варіативність, еліптичність.

Отже, зі стилістичної точки зору роман характеризується широким використанням елементів розмовного стилю (просторіччя, жаргонізми, оцінно – емоційні мовні одиниці, фразеологічні одиниці, порівняння, приказки, прислів'я), простою синтаксичною будовою висловлень, варіативністю порядку слів та еліптичністю діалогічних реплік.

Ідейно-образна структура твору характеризується особливостями, що пов'язані з його жанром. Усі образи мають експліцитну словесну форму і легко виникають в уяві читача. Образна система відбиває понятійний аспект описуваних подій. Метафоричність, емоційність та інтуїтивність як ознаки художнього образу в даному жанрі поступаються інформативності, тобто насиченості змістовою інформацією. В романі переважають такі образи як образи-персонажі, образи-вчинки, образи-роздуми, присутні також образи-емоції. Вони апелюють до спостережливості читача та його логічного мислення. В романі відсутні образи, які для свого сприйняття вимагають інтуїтивного «домислювання». Ідея твору формується сюжетом - розв'язанням логічної задачі і спирається на образну систему. Отже, словесна форма твору (лінгвістичний аспект) узгоджується з його темою, сюжетом та ідейно-образною структурою (літературознавчий аспект).

Узагальнення даних літературознавчого та лінгвістичного аналізів дозволяє говорити про пріоритетну релевантність для перекладу цього роману таких чинників, як ідейно-образна структура та авторський стиль.

Релевантність для перекладу зазначених чинників узгоджується з ситуацією перекладу, що представлена в моделі 2. Чинник міжкультурних розбіжностей, представлений у даній моделі, також є актуальним для цього конкретного випадку. Насамперед це стосується лайливої лексики, яка при

буквальному перекладі сприйматиметься українським читачем як дуже груба, оскільки для розмовного стилю української мови вона не є характерною. Тому вона становить труднощі, що зумовлюються міжкультурними розбіжностями.

Переклад було виконано українськими перекладачами Л.Олевським та С.Борщевським. Переклад вийшов друком вже в 1988 році в журналі «Всесвіт», тобто через два роки після публікації оригіналу.

Текст оригіналу має загальний обсяг 31643 лексем. Текст перекладу налічує 30498 лексем. Військова лексика, відібрана шляхом суцільного аналізу представлена в 978 парах лексем та словосполучень.

Військова лексика знаходить свій вияв у 9 лексико-семантичних полях: зброя (44), військові звання (624), підрозділи (46), військова дисципліна (24), військова форма одягу та знаки розрізнення (15), військова документація (8), посади (186), призов (23), військові приміщення (9).

Військова тематика простежується в тематичному ланцюжку тексту і виражена такими номінаціями: лейтенант поліції Сільва, який розслідує звіряче вбивство молодого солдата, його помічник поліцейський Літума та полковник Міндреау, командир тієї військової частини, де проходив службу вбитий солдат. У тексті оригіналу номінація *teniente* (на позначення поліцейського) використовується 347 разів, *guardia* вжито 68 раз (якщо включити називання цього персонажа за ім'ям *Lituma*, то загальна кількість вживання сягає 421 раз). Частотність вживання номінацій свідчить про те, що основним у парі поліцейських є все ж таки, помічник лейтенанта, і це пояснюється його важливою роллю наратора упродовж всього тексту. Номінація *coronel* вжита 133 рази, цей персонаж з'являється в тексті періодично. В кількісних підрахунках враховувались нульові номінації, що виражаються в іспанській мові займенником або відповідним закінченням дієслова і знаходять експліцитне вираження в перекладі.

У лексичних одиницях тематичного ланцюжка і взагалі лексичних одиницях усіх лексико-семантичних мікрополів відбуваються такі

трансформації як додавання, вилучення, заміна, нейтралізація, компенсація, генералізація, конкретизація.

Додавання та вилучення зустрічаються частіше всього в перекладі слів форм лексико-семантичних мвкрополів “військові звання” та “посади”. Додавання пов’язані, в першу чергу, з використанням нульових номінацій в оригіналі. Наприклад:

No se atrevió a terminar [332, с. 125]. – *Лейтенант* умовк [325, с. 104].

– *ronroneó el teniente Silva, palmeándolo* [332, с. 65]. – погодився лейтенант Сільва і поплескав *льотчика* [325, с. 85]. Отже, нульові номінації, виражені займенником або дієслівною формою в іспанській мові зумовлюють використання додавань у перекладі відповідно до норм та узусу української мови. Додавання значно перевищують кількість вилучень.

Вилучення військової лексики є не частотним і спостерігається у специфічних умовах, коли в перекладі вилучається фрагмент або ціле речення, наприклад:

Tal como había dicho su jefe, llevaba un fustán rosado, corto, y Lituma pudo verle los muslos, gruesos como troncos de laurel, y los pechos que sobresalían hasta la orilla misma del pezón [332, с. 102]. – На ній справді була коротка рожева сорочка, тож Літумі відкрилися масивні, наче стовбури лавра, стегна й груди [325, с. 97].

Отже, використання додавання в перекладі зумовлюється, в першу чергу, розбіжностями в нормах та узусі іспанської та української мов. Нульові номінації, які виражаються займенником або дієслівною формою в іспанській мові створили передумови для додавань в українській. Вилучення в перекладі є найменш частотними трансформаціями у вищезазначених лексико-семантичних полях. Вони зазвичай спостерігаються при повному вилученні речення або його частини, де присутня військова одиниця. З огляду на те, що досліджуваному жанру художнього твору – детективний роман – характерна експліцитна словесна форма образів, зазначені трансформації не чинять втрат у його ідейно-образній структурі.

Заміни зустрічаються найчастіше в перекладі одиниць таких лексико-семантичних мікрополів як “військові звання” та “посади”. Вживання замін зумовлюється тим, що кожен із персонажів позначається в тексті окрім військового звання та посади низкою лексичних одиниць, які вступають між собою в синонімічні відношення. Приміром, набір референтно синонімічних одиниць на позначення помічника слідчого в оригіналі такий: *Lituma, guardia, guardia Lituma, tú, amigo, pedazo de huevón, hijo*, займенник *el*, відповідне закінчення дієслова. В тексті перекладу синонімічний ряд такий: *Літума, поліцейський, поліцейський Літума, сержант, напарник, ти, друг, дурник, хлопець*, поодинокі нульові номінації (*той*).

Номінація *teniente* має такий набір референтно синонімічних позначень у тексті оригіналу: *teniente Silva, jefe, oficial, tú, paracito, supermán*, а також нульові номінації. Позначення цього персонажа в перекладі утворює такий синонімічний ряд: *лейтенант Сільва, начальник, офіцер, ти, ви, супермен, хлопчик, любчик*, зустрічаються поодинокі нульові номінації (*він, той*). Кожна з одиниць синонімічного ряду оригіналу, у тому числі нульові номінації, можуть відтворюватися своїм прямим відповідником або референтно синонімічним у відповідній ситуації.

Особлива релевантність референтних значень підтверджується прикладом із лексемою *jefe* на позначення двох персонажів. В оригіналі вона є поліреферентною і конкретизується в ситуаціях, а в перекладі референція диференційована: для позначення лейтенанта поліції перекладач використовує *начальник*, а для полковника – *командир*.

Певна непослідовність замін спостерігається також при відтворенні лексичних одиниць лексико-семантичних мікрополів “військова документація”, “військові приміщення”. Наприклад: *Ya he elevado el informe debido a la superioridad* [332, с. 46]. – Я подав командуванню відповідний *рапорт* [325, с. 78]. Лексема *informe*, яка згідно іспанського тлумачного словника має значення *довідка, доповідь*, у перекладі замінюється лексемою *рапорт*. Заміна підкреслює відношення документу саме до військових документів. Рапорт має

відповідник в іспанській мові *parte*, і в решті відібраних прикладів іспанська лексема перекладається своїм еквівалентним відповідником.

Заміна відбулась із терміном *Policía Aeronáutica*, який в тексті перекладу має два відповідника: *військова поліція* та *Поліція ВПС*. З точки зору відтворення термінології – це дуже груба помилка. Тим не менше така невідповідність виявляється лише при аналітичному читанні, тим більше, що ці два вживання дистанційовані в тексті. З приводу прокоментованої непослідовності у використанні відповідників можна припустити, що двоє перекладачів, які працювали над текстом залишили неузгодженим вживання деяких окремих відповідників. Окрім наведених прикладів можна навести такі випадки: *En la Prevención, los esperaba una nueva contrariedad* [332, с. 47]. – У караульні на них чекала нова прикрість [325, с. 78]; *Despidió a doña Adriana en la puerta de la fonda y caminó hasta el Puesto* [332, с. 75]. – Біля шинку він попрощався і подався до караульні [325, с. 88]. У першому випадку в перекладі вжито еквівалентний відповідник назви приміщення, яке знаходилось у військовій частині. У другому прикладі описується вже *поліцейській відділок*, тому слово *караульня* не відповідає оригіналу. В інших прикладах лексема *Puesto* мала свій еквівалентний відповідник у перекладі - *відділок*.

Отже, для лексико-семантичних мікрополів “військові звання”, “посади”, “військова документація”, “військові приміщення” в перекладі найчастотнішою є така трансформація як заміна. Лексичні заміни зумовлюються тим, що для називання кожного персонажа в оригіналі вживається низка позначень, які вступають у референтно синонімічні відношення на основі предметної ситуації; аналогічна низка референтно синонімічних позначень створюється і в перекладі. Тому передумовами для лексичних заміни стає ситуація, коли лексична одиниця оригіналу може не передаватися прямим відповідником, а замінюватися референтно синонімічним. Подекуди, заміни є непослідовними і зумовлюються чинником перекладача. В межах синонімічних рядів заміни можна вважати адекватними, тому що вони залишають можливість однозначної ідентифікації персонажа, не спричиняють втрат і не додають нових значень.

Натомість описані непослідовні заміни порушують еквівалентність і адекватність відповідностей між одиницями оригіналу та перекладу, але вони не позначаються на ідейно-образній структурі твору. Це може пояснюватися жанром роману. Читач детективу стежить за логікою розв'язання злочину і не зосереджує уваги, а часто навіть і не звертає її, на периферійні, фонові образи. Водночас, непослідовні заміни можуть зумовлюватись чинником перекладача.

Усі грубі та лайливі лексичні одиниці в перекладі послідовно замінюються перекладачами на більш нейтральні чи нейтральні. Наприклад: *chucha* [332, с. 59] - *псюра* [325, с. 83], *pedazo de huevón* [332, с. 166] - *дурник* [325, с. 118]. Можна констатувати випадки нейтралізації, що спричиняються культурними традиціями розмовного стилю мови перекладу.

У перекладі спостерігаються також заміни стилістично нейтральної лексики просторічною. Зважаючи на насиченість тексту оригіналу стилістично маркованою лексикою, особливо лайливою, ці трансформації можна вважати на тлі твору компенсаціями.

Випадки компенсацій ми зустріли в таких лексико-семантичних мікрополях як “військова дисципліна” і “військова форма одягу та знаки розрізненням. Наприклад: *Cruzaron la reja y el guardia civil de turno – Lucio Tinoco, de Huancabamba – saludó militarmente al teniente* [332, с. 108]. – Біля огорожі черговий поліцейський Лусіо Тіноко з Гуанкабамби *козирнув* лейтенантові [325, с. 99]. Відповідно до ситуації, яка описується в оригіналі черговий поліцейський був зобов'язаний віддати честь офіцеру, який прибув на територію поліцейського відділку, тому адекватним до ситуації та відповідним до оригіналу має бути – *віддавати честь*.

При перекладі лексем на позначення знаків розрізнення ми спостерігали компенсацію в такому прикладі: *¿El que tenía el revólver era un alférez? – insistió el teniente – ¿Tenía un galón en la hombrera?* [332, с. 91]. – Той, з пістолетом, був молодший лейтенант? – допитувався офіцер. З *личкою* на погоні? [3125, с. 93]. *Galón* в іспанській мові є терміном, у той час як вжитий в перекладі відповідник *личка* є військовим сленгізмом [3, с. 287]. Трансформації компенсаторного

характеру, на нашу думку, використовуються перекладачем для наближення тексту перекладу до розмовного стилю, що вживається в українському побуті. Як вже зазначалось, оригіналу даного художнього твору притаманна висока насиченість лайливою лексикою, в тому числі такою, що не фіксується в словниках. Зазначені мовні одиниці зустрічаються по тексту в основному в діалогах, де представлена саме невимушена розмова персонажів твору. В перекладі всі ці лексеми замінювались нейтральними або опускались. Отже, поодинокі компенсації дещо відшкодовують втрати на стилістичному рівні і зумовлюються суто культурними традиціями розмовного стилю мови перекладу.

Конкретизація спостерігалась в лексико-семантичних мікрополях “зброя”, “підрозділи”, “військова дисципліна”. Перекладацька трансформація відбулась із терміном *arma*, для якого в перекладі вжито термін *пістолет*: *El que tenía el arma, la sombra que echaba fuego cada vez que miraba al muchacho* [332, с. 90]. – Другий, з пістолетом, що спопеляв поглядом хлопця [325, с. 93]. Оскільки диференціація видів особистої зброї для художнього твору не є релевантною, конкретизацію в даному випадку можна вважати відносно адекватною перекладацькою трансформацією.

Конкретизація вживалась також у лексико-семантичному полі “підрозділи”. Термін *Base Aérea* на початку роману перекладається як *військово-повітряна база*. Але після кількох разів уточнення протягом решти тексту перекладач вживає лексему *авіабаза*. Вживання конкретизації на початку роману пояснюється природною необхідністю уточнити приналежність цього підрозділу саме до Військово-повітряних сил. У подальшому спрацьовує асоціативна пам’ять читача і необхідність в уточненні і, відповідно, конкретизації зникає.

Вживання конкретизації в перекладі даного твору може зумовлюватися чинником перекладача. З термінологічної точки зору в перекладі вжито нееквівалентні відповідники, але це не позначається на ідейно-образній структурі твору.

Вживання генералізації ми спостерігали в лексико-семантичних мікрополях “призов”, “військова форма одягу та знаки розрізнення”. Дієслово *enrolarse*, що належить до першого поля, має в тлумачному іспанському словнику значення *призиватися (до армії)*. В перекладі словосполучень із цим дієсловом вживається загальна лексика, наприклад: *Por eso se vino aquí, por eso se enroló en Talara* [332, с. 67]. – Тому і опинився тут, тому й *пішов* в армію [325, с. 85]; *Ahora sé por qué el flaquito se enroló como voluntario en la Base Aerea* [332, с. 99] – Тепер я збагнув, чому Паломіно *подався* добровольцем на авіабазу [325, с. 96]. Дієслова *іти* та *податися* мають дуже широку семантику і належать до лексики загального використання. В той же час генералізація в цих прикладах не викривлює в перекладі значення, тому відповідність оригіналу витримана. Ці коментарі можна також доповнити таким прикладом: *Y que, por eso, el muchacho se enrolara aquí* [332, с. 42]. – Ось чому хлопець і вирішив *призватися* в армію [325, с. 76]. Тут ми бачимо, що перекладач використав еквівалентний відповідник дієслова *enrolarse*. Оскільки всі приклади є прямою мовою в діалогах персонажів, можна вважати, що широка синонімія притаманна розмовному стилю також може бути причиною зазначеної трансформації. Крім того, трансформація може зумовлюватися чинником перекладача.

Окрім вищекоментованого дієслова спостерігаємо генералізацію і у відтворенні його антоніму *desertó* [332, с. 24]. – *втік* [325, с. 70].

Генералізація використовується також у наступному прикладі: *Lituma, entrecerrando los ojos, los vio el oficial severo y pulcro, con su bigotito recto y sus ojos fríos, y el flaquito, embutido en su uniforme de recluta, seguramente flamante y con los botones brillosos, y el pelo recién cortado casi al rape, en posición de firmes* [332, с. 138]. – Літума, приплющивши очі, побачив їх: суворого підтягнутого офіцера з ретельно підстриженими вусиками й холодним поглядом і солдата в новенькій, з блискучими гудзиками *уніформі*, коротко обстриженого [325, с. 110]. Оскільки опис зовнішнього вигляду персонажа твору представляє собою окремий образ, то застосування генералізації в перекладі зумовлює їх часткову

нейтралізацію та спрощення, передаючи при цьому лише загальну семантику. Окрім генералізації в даному уривку ми спостерігаємо такі трансформації як вилучення та заміна. З речення були вилучені лексеми, за допомогою яких в оригіналі описувався зовнішній вигляд солдата, а саме: *seguramente* – напевно, *casí al gare* – майже під ноль, *en posición de firmes* – стоячи струнко. Завдяки всім цим означенням образ-персонаж постає перед читачем дуже яскраво та живо, апелює до фонових знань та асоціацій із новобранцем української армії, адже вони мають схожість. Тому вилучення збіднює образ у перекладі. Заміна номінації *flaquito* ‘худенький’ в перекладі на *солдат* пояснюється предметною ситуацією. Перекладач у цьому випадку використав референтно синонімічне значення з синонімічного ряду перекладу даної номінації, серед яких ми виділили *худенький*, *малий*, *хлопець*. Ознака *худенький* є важливою для опису персонажа. В оригіналі ж не має підстав для використання відповідника *солдат*, адже на тлі образу-персонажу це значення його дещо порушує. Отже, комплексні трансформації, що були застосовані перекладачем у даному прикладі порушують та збіднюють мікрообрази-персонажі. Пропонуємо для порівняння власний переклад: *Літума, приплющивши очі, побачив їх: офіцера – суворого та охайно вдягненого, з ретельно підстриженими вусиками й холодним поглядом та худенького хлопця – утисненого в свою напевно новеньку форму новобранця з начищеними до блиску гудзиками та нещодавно підстриженого майже під ноль, що стояв струнко.*

Таким чином, у перекладі застосовувались такі трансформації як додавання, вилучення, заміна, конкретизація, генералізація.

Використання додавання в перекладі зумовлюється в першу чергу розбіжностями в нормах та узусі іспанської та української мов. Вилучення в перекладі є найменш частотними трансформаціями у вищезазначених лексико-семантичних полях. Вони зазвичай спостерігаються при повному вилученні речення або його частини, де присутня військова лексема. Ці трансформації не чинять втрат на рівні ідейно-образної структури тексту.

Лексичні заміни зумовлюються тим, що для називання кожного персонажа в оригіналі вживається низка позначень, які вступають у референтно синонімічні відношення на основі предметної ситуації; аналогічна низка референтно синонімічних позначень створюється і в перекладі. Тому передумовами для лексичних заміни стає ситуація, коли лексична одиниця оригіналу може не передаватися прямим відповідником, а замінюватися референтно синонімічним. У межах синонімічних рядів заміни можна вважати адекватними, тому що вони залишають можливість однозначної ідентифікації персонажа, не спричиняють втрат і не додають нових значень.

У текстах оригіналу та перекладу детективного роману дія позамовних чинників згідно ситуації перекладу 2 виявила деякі особливості. Чинники ідейно-образної структури, стилю автора та міжкультурні розбіжності виявили релевантність для перекладу. Така характерна особливість розглянутого жанру, як максимальна експліцитність образів та пріоритетна роль логічного ходу думки читача дозволяє останньому не помічати в тексті перекладу випадки непослідовних заміни та використання нееквівалентних відповідників військової лексики. Лексичні трансформації загалом не порушують жанрової своєрідності ідейно-образної структури.

Таким чином, аналіз показав, переклад детективного роману загалом є адекватним навіть за умов застосування лексичних трансформацій, зумовлених чинником перекладача. В детективному романі максимальна точність перекладу дещо втрачає важливість у зв'язку з психолінгвістичними особливостями прочитання тексту детективного роману (зосередженість уваги читача на розгортанні подій розслідування злочину, а не на образних картинах). У даному випадку, за визначенням В.В. Коптілова, застосуванням трансформацій досягається позитивна стилізація тексту перекладу.

§ 3.3. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі воєнного роману Юрія Яновського “Вершники”

Роман “Вершники” написаний у 1932 – 1935 роках і присвячений подіям 1918 року. В ті часи в Україні відбувалась громадянська війна, що спричинила великі суспільні зміни. Широкомасштабні пертурбації військово-політичного характеру не пройшли мимо Ю. Яновського й спонукали його до створення згаданого твору. Як зазначає І.К. Білодід, “Вершники” – це твір про героїку громадянської війни на Україні, про незламну мужність бійців та простих людей, про їхні героїчні подвиги [12, с. 5].

Основу роману складають воєнна та військова теми. На основі цих тем розгортається кількоплановий сюжет, що розкривається описом долі різних людей, їх рідних та друзів. Їхні життєві шляхи поєднуються в романі громадянською війною, що для них стає єдиною долею. За своїм жанром «Вершники» є воєнним романом. У літературознавчій енциклопедії зазначається, що воєнний роман як жанр виділяється за тематичним критерієм [296, с. 343]. Особливість жанру свідчить про головну роль у даному творі воєнної тематики.

У реальності воєнна дійсність пов’язана з військовою, оскільки частиною воєнної дійсності є функціонування збройних сил та інших військових формувань. Як ми зазначали у параграфі 6, у текстах військової тематики військова та воєнна теми можуть перетинатися. Хоча в романі, що аналізується воєнна тема є провідною, очевидна присутність у ньому і військової теми. В лексичному вираженні воєнна та військова теми перетинаються у лексико-семантичному мікрополі “діяльність збройних сил у воєнний час”. Сукупність цих обставин дозволяє нам включати цей роман у розгляд текстів військової тематики.

Детальний літературознавчий та мовознавчий аналіз роману «Вершники» представлений у монографії академіка І.К. Білодіда «Мова і стиль роману “Вершники” Ю.Яновського» [12]. Ми широко використовуємо цю працю в

нашому дослідженні, оскільки це значно полегшує проведення попереднього перекладознавчого аналізу. Отже, структура аналізу твору побудована таким чином, що, по-перше, ми представимо положення І.К. Білодіда, по-друге – проілюструємо власні висновки.

З літературознавчої точки зору роман “Вершники” характеризується реалістичністю та насиченістю романтичних образів, в яких фіксується героїка людей у війні й праці. Саме образна система і виявляє характер світосприймання письменника, осмислення ним реальної дійсності й відтворення її в художньому слові. Образна система Ю. Яновського виявляється в тропях, синтаксисі й лексиці [12, с. 13]. У “Вершниках” спостерігається деяка складність образу. І.К. Білодід вважає це цілком нормальним для серйозного стилю. Кожний образ, кожний троп “Вершників” у цілому дають можливість кожному читачеві зрозуміти думку автора [12, с. 15]. Серед характерних особливостей тропів у “Вершниках”, можна виділити їх переважну приналежність до трьох сфер: природної, героїчної та абстрактної [12, с. 17]. Індивідуальний стиль письменника тісно пов’язаний із загальнонародною мовою. Він використовує синонімічні багатства української мови, її ритмомелодику, засоби фольклорної творчості [12, с. 11].

У праці І.К. Білодіда «Мова і стиль роману “Вершники”», проводиться ретельний аналіз типів синтаксичних структур на основі їх співвіднесеності в романі (і в окремих його розділах) між різними видами речень: складносурядними, складнопідрядними, суряднопідрядними і простими. З’ясувалось, що Ю. Яновський для позначення граней між реченнями задовольняється лише комою, що створює суттєву більшість складносурядних, досить великих речень [12, с. 54].

Власні спостереження показали, що текст роману насичений такими елементами усного мовлення як просторіччя (шкварити польку, печінку відбити, торохтять гвинтівки, блискають постріли, хапати за горлянку), жаргонізми (стерво, байстрюк, вилупок), оцінно-емоційні одиниці (підступний прибудько, душогуб, підземна гнида, вугляна душа, чортів баклажан, майстер-

голова, майстер на вагу золота), реалії (хата, борщ, розговіння, паска, еричок, ховрашок і т.ін.) неологізми (чабанець, каюк, кльошник, сотник, тачанка, урядник, панцирник і т. ін.), оказіоналізми (давати решпекту, христосуватись, тюрюга, куняти, скоцюрбитися і т. ін.). Чисельні розмовні елементи гармонійно поєднуються в творі з структурами літературної мови.

Мовна палітра автора роману широка, вона вбирає в себе різні щодо їх образності категорії лексики. В підтвердження яскравості стилю Ю.Яновського приводимо приклади таких тропів як метафори і порівняння: небо округ здійсалося вгору блакитними вежами; на небі сунулися з гір льодовики і вкривали цілі континенти, айсберги плавали серед морів; тисячі кулетів наче шили кулями велетенські сталеві листи – *miles de ametralladoras parecían coser con sus balas esas gigantescas hojas de metal*; схопити образ, мов тінь риби; багато було пораних, які несли перед собою обмотані руки, мов білі келихи.

Аналіз твору в плані синтаксису виявляє стилістичну своєрідність твору. Речення розповідного типу є досить великими. При цьому часто автор використовує лише коми. Пряма мова персонажів, у свою чергу, представляється більш короткими реченнями, подекуди еліптичними з використанням характерних для розмовного стилю лексичних одиниць (вигуків).

Спостереження в плані синтаксису дозволяли нам виявити наявність у романі такої стилістичної фігури, як асиндетон, що характеризується відсутністю сполучників. Наприклад:

Цвіте липа й пахне неймовірно, тече вулицями повною водою, марширує Олешківський партизанський загін у складі двох босих сотень – батальйон Шведа [324, с. 191].

Мешканці оточують плац, придивляючись до захисників революції, оркестр сяє й гримить, блискає й гукає, сине гаряче небо підноситься вище й вище, стає голубішим й прозорішим [324, с. 193].

В мозку Данила відбивалась картина: сонце, осінь, запах смерті, кінський піт, безконечна даль, радість перемоги, сталевар Губенко з трояндою в руці на воротах Криму [324, с. 236].

Як зазначає І.К. Білодід, стиль Яновського полягає у відсутності відчутних меж на гранях окремих речень. Психологічна потреба прискореного розгортання галереї образів продиктувала струнку інтонацію, яка майже не знає пауз [12, с. 70].

На нашу думку, вищезазначене положення висвітлює функції асиндетону в художньому тексті. На прикладах видно, що поєднання окремих частин речення в одну фразу єдність представляє наплив картини на картину. Використання цієї стилістичної фігури дозволяє автору добитися ефекту появи в уяві читача цільного образу – картини в русі.

Отже, зі стилістичної точки зору роман характеризується використанням тропів (метафора, порівняння, асиндетон), елементів розмовного мовлення (просторіччя, жаргонізми, оцінно-емоційні одиниці) реалій, неологізмів, okazіоналізмів. Ідейно-образна структура характеризується високим ступенем художності та різноманітністю образів: образи-персонажі, образи української природи і образи подій, у своїй переважності батальних. Використання такої стилістичної фігури, як асиндетон дозволяє читачу побачити в тексті образи у русі. Синтаксичні особливості твору полягають у використанні автором різноманітних синтаксичних структур: великих за розміром речень розповідного типу з використанням безсполучникового зв'язку та коротких речень, подекуди еліптичних, які представляють пряму мову персонажів.

Узагальнення літературознавчої та лінгвістичної розвідок дозволяє говорити про пріоритетну релевантність для перекладу даного твору такого чинника, як ідейно-образна структура. Значні труднощі перекладу пов'язані з реаліями українського життя, які за умов досить суттєвої відстані у просторі і часі від іспанської культури, виявляються досить складними для інтерпретації. Інші труднощі пов'язані з відтворенням неологізмів та okazіоналізмів.

Релевантність для перекладу вищезазначених чинників узгоджується з ситуацією перекладу, що представлена в моделі 2. Чинники ідейно-образної структури та міжкультурних розбіжностей, представлені в даній моделі, є актуальними для цього конкретного випадку.

Переклад роману “Вершники” був виконаний українським перекладачем О.С. Ризванюком і надрукований у 1982 році видавництвом “Дніпро”. З часу написання оригіналу в 1935 році до здійснення його перекладу пройшло 47 років.

Текст оригіналу має загальний обсяг 27558 лексем. Текст перекладу налічує 22953 лексем. Військова лексика, відібрана шляхом суцільної вибірки представлена в 1086 парі лексем та словосполучень.

Військова лексика знаходить свій вияв у 9 лексико-семантичних мікрополях: зброя (169), військові звання (55), підрозділи (272), посади (193), військова дисципліна (51), військова документація (3), військова техніка та споруди (54), форма одягу та знаки розрізнення (24), діяльність збройних сил у воєнний час (265).

Лексичні трансформації відбуваються в перекладі одиниць всіх лексико-семантичних мікрополів, окрім одного: «військова документація». Одиначним лексемам зазначених мікрополів у перекладі відповідають еквіваленти. Наприклад:

В штабі читалися його *raporti*, де він гордо сповіщав, що його полк в складі ста двадцяти двох шабель готовий піти куди завгодно [324, с. 230]. – En el estado mayor leían sus *partes*, en los cuales comunicaba con orgullo que su regimiento, compuesto de cientoveintidós sables, estaba dispuesto a marchar adonde se lo ordenara [344, с. 96].

Використання еквівалентів у цьому мікрополі може пояснюватися незначною кількістю лексем.

Однак у мікрополях із більшою кількістю лексичних одиниць також живаються еквіваленти. Найчастіше це спостерігається в мікрополі «військові звання». Наприклад:

«От він, наш новий генералітет», - подумав його співрозмовник, сивий *генерал* з йоржиком на голові [324, с. 227]. – «He aquí a nuestro generalato nuevo» - pensó su interlocutor, un *general* canoso de pelo corto [344, с. 92].

Частотними є такі лексичні трансформації, як вилучення, додавання, заміна.

Вилучення зустрілись у лексиці мікрополів “зброя”, “підрозділи” та “військові звання”.

Одиничні вилучення в мікрополі «військові звання» не порушують у перекладі ідентифікації персонажа завдяки особовим закінченням в іспанській мові:

І далі говорив *капітан* до листоноші, який силоміць забував уже й своє ім'я, залишав собі тільки загартовану первісну волю - дожити до ночі й передати зброю повстанцям. *Капітан* говорив про далекі розкішні країни, куди зможе поїхати листоноша жити й мандрувати на гроші гетьманського уряду, треба тільки сказати, де закопано зброю, коли призначено повстання, адресу керівників його [324, с. 203]. - El capitán seguía hablándole al cartero, quien se esforzaba ya por olvidar hasta su propio nombre y quedarse nada más que con la firme voluntad inicial: sobrevivir hasta la noche y entregar las armas a los insurrectos. *Le narraba* de ricos y lejanos países, donde el cartero podría vivir y a los cuales podría visitar a costas del dinero del gobierno del hetmán, sólo era necesario decir donde estaban enterradas las armas, para cuando se había fijado la insurrección y las señales de sus jefes [344, с. 56].

Вилучення у мікрополі “військові звання” не призводять до стилістичних зрушень у перекладі і повністю виправдовуються ситуативним контекстом.

Заміни є найбільш частотними трансформаціями в перекладі. Вони охоплюють одиниці всіх лексико-семантичних мікрополів.

У лексико-семантичному мікрополі “форма одягу та знаки розрізнення” заміна відбулась у назві одягу. Двом різним одиницям одягу в перекладі відповідає єдиний варіант:

Позад олешківців рівно одбиває ногу ще й матроський загін - у чорних *бушлатах*, формених штанах, черевиках, на потилицях в'ються стрічки з моряцьких шапок [324, с. 191]. - Además, tras los guerrilleros marca el paso con regularidad un destacamento de marineros vestidos con *casacas* negras, pantalones de uniforme, botines y junto a sus nucas ondean las cintas de las gorras marineras [344, с. 37].

Офіцерські трупи – в чорних *гімнастерках*, на рукавах нашито білі черепа з білими кістками, вишито літери: "не боюся нікого, крім Бога одного", - прочитав Чубенко [324, с. 226]. - Yacían los cuerpos de los oficiales con sus *casacas* negras, en cuyas mangas lucían insignias con calaveras y dos tibias y el lema "No temo a nadie, sólo a Dios", que leyó Chubenko [344, с. 90].

Насправді бушлат є предметом верхнього одягу зимової військової форми, а гімнастерка – це сорочка з грубого полотна. В той же час, заміна понять у перекладі виявляється лише при детальному аналізі, а для пересічного читача вона залишається непомітною. Таке перекладацьке рішення не чинить втрат на рівні ідейно-образної структури і в рамках цілого тексту може вважатися відносно адекватною.

Окремої уваги в дослідженні потребують комплексні лексичні трансформації в рамках образу. Проаналізуємо в цьому аспекті декілька уривків.

У сірому туманному світанку загорівся бій. У сірому світанку по далекій рівнині зарухалося кілька черепах, і кожна стріляла з гармат та кулеметів, «танки» - подумав Чубенко. За черепахами сунули хвилі піхоти, панцирники, земля відгукувалася на вибух важких гармат, тисячі кулеметів наче шили кулями велетенські сталеві листи [324, с. 224]. – En la neblina plomiza del amanecer se desencadenó la batalla. En ese amanecer grisáceo por la lejana llanura comenzaron a desplazarse varias tortugas y cada una de ellas disparaba con ametralladoras y cañones. «Son tanques» — pensó Chubenko. Tras las tortugas se deslizaban las olas de infantería, autos blindados, la tierra respondía a los estallidos

de la artillería pesada, miles de ametralladoras parecían coser con sus balas esas gigantescas hojas de metal [344, c. 88].

Перед читачем оригіналу постає яскравий образ початку битви, з персоніфікацією бойової техніки та підсиленням емоційності картини за допомогою пейзажу похмурого ранку, стилістично маркованих слів.

Перше речення в перекладі зазнає поділу на два. Поєднання окремих частин речення в одну фразу єдність представляє, як ми вже зазначали, вплив картини на картину. Вилучення асиндетону в перекладі не дозволяє читачу побачити картину в динаміці. Поділ речення призупиняє рух цілісного образу в уяві, що частково спрощує образ.

У перекладі використовуються еквівалентні відповідники для передачі образу персоніфікованої бойової техніки в другому реченні: черепахи – *tortugas*. Але словосполучення *хвиля піхоти* в оригіналі *суне*, а в перекладі *сковзає* – *deslizarse*, що знижує динаміку подій на полі бою. Стилiстична маркованість дієслова не передається в перекладі. Образне порівняння в третьому реченні передано в перекладі еквівалентно: *тисячі кулеметів наче шили кулями велетенські сталеві листи* – *miles de ametralladoras parecían coser con sus balas esas gigantescas hojas de metal*.

Іншою стилістичною особливістю роману «Вершники», як вже зазначалось, є прийом впливу картини на картину, що в синтаксичному плані виражається довгими складносурядними реченнями. В перекладі ми спостерігаємо як частотний прийом членування довгого речення на декілька менших. Проілюструємо на прикладі:

Половецъ зійшов до води, підкотив штани, повернув носа шаланди в море, притримав за корму, потяг її до себе, люди позіскакували, відбувся діалог, з човна вивантажили важкі пакунки, старому Половцю згадалися контрабандистські справи сина Панаса [324, c. 172]. –

Pólovets se arremangó los pantalones, entró en el agua, viró la proa de la chalana hacia el mar, la sisjutó por la popa y la atrajo. La gente saltó a tierra y

después del diálogo descargaron pesados bultos. Al viejo Pólovets le vinieron a la memoria las marañas contrabandistas de su hijo Panas [344, c. 7].

У наведеному прикладі розгортається ціла череда подій, а читач має відбудувати їх у своїй уяві як єдину картину протягом короткого періоду часу, не роблячи довгих пауз. У перекладі речення поділяється на три змістовні блоки довгими паузами – крапками. Прийом поділу довгого речення на кілька коротких нейтралізує в перекладі авторський асиндетон. Таким чином, цілісність так званого кінематографічного ефекту втрачається, і швидкий наплив однієї картини на іншу зникає.

Отже, в перекладі застосовуються такі види трансформацій, як заміна, вилучення, генералізація. Всі трансформації в дослідженому романі розглядалися під кутом зору збереження мікрообразів та ідейно-образної структури. В такому аспекті, частина лексичних трансформацій, таких як вилучення, що застосовуються на підставі ситуативного контексту видаються відносно адекватними і не порушують систему образів у творі. В інших випадках, коли з речення вилучаються авторські семантичні повтори, стилістично марковані слова замінюються на нейтральні очевидними стають втрати на рівні мікрообразу, що призводить до негативної індивідуалізуючої стилізації тексту перекладу. Випадки генералізації та непослідовності відповідників у перекладі виявляються лише при аналітичному читанні, а звичайному читанні вони є непомітними. З точки зору збереження ідейно-образної структури досліджені трансформації можна вважати відносно адекватними, але не виправданими оригіналом.

Лексичні заміни в перекладі найчастіше відбувались у рамках певної образної картини тексту. Заміни стилістично маркованих слів нейтральними в поєднанні з вилученням асиндетону призводять до порушення образу в перекладі і не дозволяють читачу побачити картину в динаміці. Більше уваги приділялось відтворенню не образу, а змістовної складової твору.

У тексті досліджуваного воєнного роману дія позамовних та мовних чинників згідно ситуації перекладу 2 виявила деякі особливості. Переважну

релевантність для перекладу проявили чинники ідейно-образної структури, стилю автора та культурних особливостей. Високий ступінь образності в творі вимагає максимальної еквівалентності у відтворенні ідейно-образної структури. Застосування лексичних трансформацій призводить до втрат на рівні образу та ідейно-образної структури, нейтралізує авторські стилістичні засоби та культурний колорит оригіналу.

Таким чином, всі ці зауваження дозволяють говорити про випадки негативної індивідуалізуючої стилізації в перекладі. Можна говорити про те, що чинник перекладача виявив надмірну пріоритетність у дослідженому двомовному комунікативному акті. Зумовленість перекладу зазначеним чинникам призводить до негативних результатів у перекладі.

§ 3.4. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі драми Олександра Корнійчука “Загибель ескадри”

В основу драми О. Корнійчука “Загибель ескадри” написаної в 1933 році лягли факти з історії громадянської війни в Україні. В 1918 році Росія була змушена укласти Брестський мир із Німеччиною, яка захопила Латвію, Естонію та Україну. В таких умовах керівництво держави прийняло рішення евакуювати Чорноморський флот до Новоросійська. Німецький уряд ультимативно вимагав повернення його до Севастополя, нащо Росія була змушена погодитися. Німецьке командування було повідомлене про згоду. Але морякам було наказано шифрованою телеграмою потопити бойові кораблі. Два суперечливі документи – відкрита заява німецькому командуванню про згоду повернути флот у Севастополь і шифрована телеграма морякам з наказом знищити бойові кораблі – викликали пристрасну боротьбу серед моряків. Цей драматично насичений, трагічний епізод революційної боротьби став головною сюжетною лінією п’єси.

Події, які описані у даному творі дозволяють говорити про наявність у ньому військової та воєнної тематик. Як ми зазначали у параграфі 6, у тексті військової тематики військова та воєнна теми можуть перетинатися, оскільки в реальності частиною воєнної дійсності є функціонування збройних сил та інших військових формувань, з іншого боку частиною військової дійсності є діяльність збройних сил у воєнний час. У лексичному вираженні зазначеним тематикам відповідають певні лексико-семантичні поля, які перетинаються і мають спільні лексеми в мікрополі «діяльність збройних сил у воєнний час».

У літературному відношенні драма характеризується гостротою конфлікту, бурхливою стрімкістю та напруженістю драматичної дії, швидкою зміною ситуацій. Образи побудовано досить просто, на одній-двох рисах й без детальних психологічних характеристик. Мова твору є дуже емоційною, а паузи – багатозначними [46, с. 29]. Автор широко використовує засіб гіперболізації, порівняння, сатиричні характеристики, народний гумор, влучні епітети [61, с.

43]. Дуже широко в тексті використовуються елементи розмовного стилю, що в першу чергу зумовлено жанром твору. Драма насичена просторіччями (язиком тріпати – *Basta de cotilleos*, шпарить з кулемета – *fusilar con la ametralladora*, гратись маузерами – *jugar con las pistolas*), жаргонізмами (дурак - *tonto*, морда – *so jeta*, старорежимна калоша – *chancho del viejo régimen*, медузи чортові – *medusas asquerosas*), оцінно – емоційними мовними одиницями (чудак – *qué original*, браток - *compadre*, юринда - *tontería*, боягуз - *cobarde*, шкурник - *egoista*), русизми, які виступають засобом стилізованої характеристики персонажів (дозвольте доложить, конешно, приказ, залезо), сленгізмами (лахудра – *perdida*, сволоч – *canalla*, ідіот - *idiota*), вигуками (*Ось - aquí*, *Ех ти - vaya*, ура – *hurra*, ну – *venga*). Іншими засобами стилістичної експресії можна вважати фразеологічні одиниці (по душам поговорить – *hablar sinceramente*, влаштувати варфоломіївську ніч – *organizar una noche de San Bartolomé*, порівняння (прив'яжуть вам до ніг рейки, щоб добре свічками стояли на дні морському – *Atarán unos trocitos de rieles a nuestros pies para que estemos derechos, como candelas, en el fondo del mar*, летючим голландцем ми будем бродити по морю – *como piratas navegaremos*, розбіжаться як миші, додому, на піч, до баби - *dispersar como ratones por sus casas para quedarse con sus mujeres al calor del hogar*).

Синтаксис тексту є простий, неускладнений, а реплікам притаманна висока еліптичність. Як зазначають критики, саме короткі репліки, що швидко змінюють одна одну створюють динамічну напругу в драмі [61, с. 43]. Порядку слів у репліках притаманна висока варіативність. Невимушеність та неформальність мовлення в драмі досягається непослідовністю синтаксичного оформлення речень, а також побудовою реплік із мінімальним використанням сполучників. (Комісар. Прощай, Ваню... Іди... Скажи кочегарам усе...).

Отже, зі стилістичної точки зору драма характеризується широким використанням елементів розмовного стилю (просторіччя, жаргонізма, оцінно – емоційні мовні одиниці, русизми, які виступають засобом стилізованої характеристики персонажів, сленгізми, фразеологічні одиниці, порівняння),

простою синтаксичною будовою висловлень, варіативністю порядку слів та високою еліптичністю реплік.

Ідейно-образна структура твору характеризується особливостями, що пов'язані з його жанром та побудована на образах-персонажах. У ремарках відповідно до жанру присутні також образи-пейзажі.

Узагальнення даних літературознавчого та лінгвістичного аналізів дозволяє говорити про пріоритетну релевантність для перекладу цієї драми такого чинника, як ідейно-образна структура. Немає можливості дізнатися достеменно про те, на що орієнтувався перекладач: на створення перекладу для читання чи для постановки його на сцені. Як зазначають дослідники проблем перекладу драми, якщо кінцевим перцепієнтом п'єси виступає читач, то останнього від оригіналу відокремлює лише ланка перекладача, натомість на шляху до перцепієнта-глядача з'являється ще й ланка режисер-актор [160, 53; 265]. Отже, кінцева мета перекладу (читання або сценічна постановка) зумовлює виникнення двох ситуацій перекладу, які відрізняються комунікативними чинниками. З високим ступенем ймовірності можна припускати, що переклад був орієнтований саме на читання. Замовником перекладу є видавництво «Дніпро». В 70-і роки воно активно займалось друком українських художніх творів у перекладі різними мовами світу. В будь-якому випадку важливим завданням при перекладі драматичного твору залишається вірне відтворення образів персонажів, їхніх індивідуальних характеристик та їхньої взаємодії.

Релевантність для перекладу зазначеного чинника узгоджується із ситуацією перекладу, що представлена у моделі 2. Чинник міжкультурних розбіжностей, представлений у даній моделі, також є актуальним для цього конкретного випадку. Насамперед він проявляється в історичному колориті. Як зазначає А.В. Федоров епоха, за часів якої створено літературний твір накладає свій відбиток на художні образи [191, с. 387]. В даному творі особливість історичного забарвлення проявляється в мовленні персонажів, які використовують певні мовні елементи (русизми).

Переклад драми “Загибель ескадри” було виконано іспанським перекладачем Рафаелем Естрелою у 1979 році і надруковано видавництвом «Дніпро». Проміжок часу між створенням оригіналу та перекладу становить 46 років. На момент аналізу оригіналу та перекладу соціально-історична ситуація суттєво змінилася, в порівнянні з часом створення оригіналу та перекладу.

Текст оригіналу має загальний обсяг 12715 лексем. Текст перекладу налічує 13874 лексем. Військова лексика, відібрана шляхом суцільної вибірки представлена у 690 парах лексем та словосполучень.

Військова лексика знаходить свій вияв у 8 лексико-семантичних мікрополях: зброя (20), військові звання (67), підрозділи (46), посади (57), військова дисципліна (265), військова документація (10), військова техніка (166), діяльність збройних сил у воєнний час (59).

Одиниці мікрополя “військова документація” відтворюються еквівалентними відповідниками, а одиниці інших лексико-семантичних мікрополів зазнають у перекладі таких трансформацій, як вилучення, додавання, заміна.

Вилучення та додавання військової лексики зустрілись у лексико-семантичному мікрополі “військова дисципліна” і є не частотними. Зокрема, трансформації були використані в лексиці, що позначає військові команди та звертання військовослужбовців один до одного. Наприклад:

Радист. Єсть. Прощайте, товариші! [324, с. 93] – Radista. ¡Adiós, compañeros! [331, с. 81]

Адмірал. А мені здається, *лейтенанте*, що вам треба негайно здати кортик і залишити нас [324, с. 38]. – Almirante. Pues a mí me parece que ahora mismo usted debe entregar su espaldín y dejarnos [331, с. 32].

Вилучення у звертанні адмірала до лейтенанта не є релевантним, оскільки з контексту однозначно відомо до кого звертаються. У театральному ж виконанні вилучення номінацій компенсується наочною грою акторів, де безсумнівно зрозуміло хто й до кого звертається.

У лексико-семантичному мікрополі “зброя” відбулись такі трансформації, як генералізація та заміна в назві особистої зброї:

Представник. Стій!.. Ще одне слово про комісара — і я, безпартійний делегат міноносця “Фидониси”, буду *маузером* говорити з тобою! [324, с. 18] – Representante. ¡Eh, tú, para! Si sueltas una palabra más sobre el comisario, yo, delegado sin partido del destructor "Jadzhi-Bei" hablaré contigo con este *máuser*! [331, с. 15]

Представник. Ех, братішки... сховайте *маузери*. [324, с. 18] – Representante. ¡Vamos, compañeros!.. Guardaos las *pistolas*. [331, с. 16]

Гайдай. Ти думаєш, що я розгубився? Поки моя рука може стискати *маузер*, я вірю в нашу перемогу. [324, с. 49] – Gaidai. ¿Tú crees que he perdido la cabeza? Mientras mi mano pueda sujetar el *revólver* tendré fe en nuestra victoria. [331, с. 42].

Оскільки диференціація видів особистої зброї для художнього твору не є релевантною, генералізацію та заміну в даних випадках можна вважати відносно адекватною перекладацькою трансформацією.

Подібна ситуація склалась й у перекладі одиниць лексико-семантичного мікрополя “військова техніка”, а саме номінацій, що позначають бойові кораблі. В рамках всього тексту драми один і той самий бойовий корабель, а саме міноносець отримав два варіанти перекладу:

Представник. *Міноносець* «Стремительный» слухать полковника Центральної ради згоден... Але за життя його тут відповідати не може. [324, с. 20] – Representante. El *destructor* «Stremítelni» está de acuerdo en escuchar al coronel de la Rada central ... Pero no puede responder aquí de su vida [331, с. 17].

Гайдай. (*читає сигнал*). *Міноносцю* «Стремительному» стати на правий фланг... Малий хід... [324, с. 48] – Gaidai. (*Lee la señal*). El *torpedero* «Stremítelni» debe pasar al flanco derecho... Disminuya ls velocidad... [331, с. 41]

У цілому нееквівалентність замін у зазначених прикладах є очевидною. Тим не менше така невідповідність виявляється лише при аналітичному читанні, а для пересічного читача разові заміни є непомітними. Чітка

диференціація видів бойової техніки для художнього тексту є не релевантною, тим більше при дистанційованому вживанні. Вживання нееквівалентних відповідників не викривлюють ідейно-образну структуру.

Особливий випадок становить заміна у назві бойового корабля «Фидониси», який зустрічався в репліках та ремарках:

Представник. Стій!.. Ще одне слово про комісара — і я, безпартійний делегат міноносця «Фидониси», буду маузером говорити з тобою! (*Вихопив маузер*) [324, с. 18]. – Representante. ¡Eh, tú, para! Si sueltas una palabra más sobre el comisario, yo, delegado sin partido del destructor "Jadzi-Bei" hablaré contigo con este máuser! (*Empuña su máuser*) [331, с. 15].

Представник. Есмінець «Фидониси» сам піде на дно, але топить кораблів не буде [324, с. 90]. – Delegado. El torpedero "Jadzi-Bei" se va al fondo pero no puede hundir los buques [331, с. 79].

Причиною такої трансформації за попередніми припущеннями є соціальне пристосування військової реалії до мови перекладу. Як зазначає Т.Є. Некряч, перекладач може адаптувати культурні маркери певної історичної доби певної країни та соціуму до культури реципієнта перекладу [148, с. 15]. У довідкових джерелах вдалося знайти більш детальну інформацію щодо бойових кораблів, які брали участь у подіях відображених у драмі «Загибель ескадри». Есмінець «Фидониси» належав до типу бойових кораблів, який мав таку ж назву – «Фидониси». Серед числа ескадрених міноносців типу «Федониси» був також корабель «Гаджибей» [31]. Можливо, ця назва могла викликати в іспанського читача певні локально – історичні асоціації. За нашими припущеннями перекладач прагнув добитися саме виникнення в читача перекладу таких асоціацій. Цей приклад можна вважати випадком компенсації в перекладі.

Решті відібраних для аналізу номінацій лексико-семантичного мікрополя “військова техніка” в перекладі відповідають еквіваленти.

У лексико-семантичному мікрополі “військові звання” заміни відбуваються лише в рамках однієї номінації – *мічман*. Решта військових звань у тексті не зазнали трансформацій і відтворені еквівалентами.

Кобза. Я чую вибухи все ближче й ближче, пане *мічмане*. Ще кілька годин, і Севастополь буде зайнято нашим військом. Завтра *мічман Кноріс* стане віце-адміралом нашого флоту [324, с. 32]. - Kobza. Oigo como estallan los proyectiles cada vez más cerca, señor *alférez*. Unas horas más y Sevastópol será ocupado por nuestras fuerzas y mañana el *alférez de navio* Knoris será contraalmirante de nuestra flota [331, с. 27].

Стосовно двох варіантів перекладу номінації *мічман*, а саме *alférez* та *alférez de navio* в іспансько-українському військовому термінологічному словнику зазначаються такі відповідники: *молодший лейтенант* та *лейтенант ВМС* відповідно. З цих позицій заміну можна вважати нееквівалентною. Але слід згадати, що події, представлені у драмі відбувались у 1918 році. На той час звання *мічмана* було первинним офіцерським званням. Отже, заміна є адекватною відносно денотативної ситуації. Цей випадок демонструє приклад підкреслювання часу дії твору, що розцінюється В.В. Коптіловим як позитивна часова стилізація [112, с. 33].

У лексико-семантичному мікрополі «військова дисципліна» має місце заміна в контексті ввічливої відповіді у розмові між військовослужбовцями. Наприклад:

Кобза. Дякую, пане *мічмане*. (*Закурив*) [324, с. 31]. – Kobza. Agradecido, señor *alférez*. (*Enciende un cigarillo*) [331, с. 26].

Заміна у ввічливому зверненні, а саме *пане* – *señor* пояснюється міжкультурними розбіжностями. Потрібно зазначити, що у всіх діалогах даної драми ввічливе звернення до чоловіка *пан*, яке є українською реалією відтворюється функціонально еквівалентною реалією іспанської мови *señor*.

У перекладі зазначеної реалії в контексті ввічливого звернення молодшого за військовим званням військовослужбовця до старшого спостерігається заміна номінації *пане* на присвійний займенник. Наприклад:

Кобза. Така точно, *пане* полковнику... [324, с. 33] – Kobza. Sí, *mi coronel* [331, с. 29].

Командир флагмана. Єсть, *пане* адміралє! [324, с. 34] – Capitán del buque insignia. A sus órdenes, *mi almirante* [331, с. 29].

Зазначені приклади ілюструють перекладацьку стратегію, яка направлена на пристосування іноземного тексту до цільової мови. С. Аалтонен називає цей метод акультуризацією. Дослідниця зазначає, що в перекладі драматичного твору неможливо уникнути соціальної адаптації. [129] Традиції військової субординації не співпадають у різних країнах, що проявляється в мовленні. Заміна у наведених вище прикладах забезпечує більшу природність тексту перекладу для іспанського читача і може вважатися відносно адекватною.

Наступний приклад ілюструє нейтралізацію образу в перекладі:

Комісар. На кораблі, синку... Зараз же на кораблі... Відступаємо. Севастополь... розбиті... останній порт... Радіорубку викликають... Зв'язатись з Москвою... Тримайте штаб... шторм...шторм... Ідуть кильватер...міноносці... [324, с. 28] – Comisario. A los buques, hijo. Ahora mismo vamos a los buques... Vamos en retirada... *Sevastópol ha caído*... El último puesto... Llamad al radista... Que se comunique con Moscú... No dejéis el Estado Mayor... tormenta... tormenta... Los destructores... van en columna... [331, с. 24]

В оригіналі образ-подія складається з 14 мікрообразів. У словесному вираженні це низка еліптичних реплік, у переважній більшості однослівних. 13 з 14 реплік закінчуються трьома крапками. Фрагментарне словесне позначення картини подій складається у цілісний образ завдяки позначеним крапками паузам, які спонукають читача до домислювання (дають йому час на це).

У перекладі однослівні репліки двічі поєднуються в речення. *Севастополь... розбиті... - Sevastópol ha caído... 'Севастополь здався'; Ідуть кильватер...міноносці... - Los destructores... van en columna... 'Міноносці... ідуть колоною'*.

Еліптичність втрачається також через додавання. *Зараз же на кораблі... - Ahora mismo vamos a los buques... 'Зараз же їдемо на кораблі'*

Перекладач вживає також у перекладі аналітичні структури замість більш стислої синтетичної форми: *Відступаємо.* – *Vamos en retirada...* замість *nos retiramos* або *retrocedemos*.

Граматична трансформація у вираженні наказу призводить до стилістичного зсуву, оскільки вона є стилістично неадекватною: при вираженні наказу в іспанському мовленні, вживаються інфінітивні форми [136, 416] так само, як і в українському. Порівняйте: *Зв'яжуться з Москвою...* – *Que se comuniquen con Moscú...* 'Хай зв'яжеться з Москвою', замість *A comunicarse con Moscú*.

Виходячи з вищеприведеного можна говорити про стилістичні втрати у тексті перекладу. Зниження експресивності відбулось за рахунок вживання стилістично нейтральних лексем, а також експлікації стислих синтаксичних структур оригіналу. В тексті перекладу розмовне мовлення замінене на загальнолітературне. Застосування таких перекладацьких трансформацій, як заміна та додавання зумовили нейтралізацію та експлікацію. Наслідком зазначених трансформацій стали зсуви в ідейно-образній структурі твору, причому ідейна складова оригіналу збережена максимально. Згідно тверджень В.В. Коптілова, збереження ідейно-образної структури художнього твору є основним завданням перекладача. Якість перекладу науковець пов'язує із збереженням стилю автора, який проявляється в образах та характерній манері мовлення. Трансформацію або втрату авторських образів у перекладі В.В. Коптілов розцінює як негативну індивідуалізуючу стилізацію.

У той же час, ми спостерігали також одиничний випадок позитивної часової стилізації перекладу, коли лексична заміна виявляється адекватною відносно денотативної ситуації.

У ході аналізу були виявлені такі трансформації, як вилучення, додавання, генералізація та заміна. Вилучення, додавання та генералізація є найменш частотними трансформаціями і загалом не викривлюють змісту тексту перекладу. Заміни, в свою чергу, мають подвійну природу. В лексико-семантичних мікрополях «зброя» та «військова техніка» генералізацію та

заміну можна вважати відносно адекватною перекладацькою трансформацією, оскільки диференціація видів зброї та техніки для художнього твору не є релевантною. З іншого боку, застосування заміни в рамках художнього образу спричиняє стилістичні зсуви. Наслідком перекладацьких трансформацій в рамках конкретного образу стала поява нейтралізації та експлікації в тексті перекладу, які в свою чергу спричинили викривлення ідейно-образної структури оригіналу. В.В. Коптілов називає втрати в рамках образу в перекладі негативною стилізацією перекладача. На матеріалі аналізу текстів оригіналу та перекладу драматичного твору дія позамовних чинників згідно ситуації перекладу за моделлю 2 виявила певні особливості. Релевантність для перекладу проявили такі позамовні чинники, як ідейно-образна структура, стиль автора та міжкультурні розбіжності. В рамках образу трансформації зазвичай призводять до його порушення, або неповного відтворення.

Таким чином, аналіз показав, що для досягнення адекватного перекладу драматичного твору важливим є збереження образів, ідейно-образної структури, стилістичних засобів, що характеризують стиль автора. Лексичні трансформації стали наслідком вживання непослідовних відповідників, які виявляються лише при аналітичному читанні і могли б вважатися відносно адекватними. В той же час, високий кількісний показник не може не мати якісних наслідків. Лексичні трансформації, що були використані в перекладі в рамках образу спричинили негативну індивідуалізуючу стилізацію зумовлену чинником перекладача.

§ 3.5. Інтерпретація і порівняння кількісних даних

Виявлення і підрахунки потенційно можливих еквівалентів у перекладі, як це було зроблено при інтерпретації кількісних даних у розділі 2 є не релевантним для інтерпретації кількісних даних і для оцінки адекватності перекладу текстів художнього стилю. Підкреслимо, що метою художнього перекладу, як всім відомо, є відтворення ідейно-образної структури. Про цей тривіальний факт не має необхідності говорити детально, тим більше що багато науковців вже розглядали це питання в своїх дослідженнях [66; 109; 299; 178; 234; 244]. З цієї точки зору виявлення потенційно можливих еквівалентів військової лексики поза системою образів художнього твору втрачає сенс, оскільки надає інформацію лише про еквівалентність перекладу окремих лексичних одиниць, а не про відтворення образів.

Загальна кількість військової лексики в корпусі текстів військової тематики художнього стилю становить 2804 пари. З них 50 в оповіданні, 978 в детективному романі, 690 в драмі і 1086 у воєнному романі.

Кількість еквівалентних відповідників в оповіданні «Танок під барабан» налічує 33 пари, тобто 66%. Трансформовані пари лексем складають 16, з яких 7 вилучень, 6 замін, 3 додавання, 1 генералізація. Частина замін та одне додавання є адекватними, оскільки виправдані використанням референтно синонімічних відповідників. 1 додавання веде до порушення еквівалентності, але є відносно адекватним через те, що дистанційоване в тексті від раніше вжитого еквівалента. Це додавання і решта замін не позначаються на ідейно-образній структурі твору. Вилучення призводять до того, що в перекладі відсутня певна інформація про історично-культурні та військові реалії, нейтралізуються, а також спрощуються і навіть деформуються мікрообрази оригіналу. Це негативно позначається на ідейно-образній структурі твору. 1 додавання викривлює зміст частини тексту і є неадекватним. В якісному відношенні неадекватні трансформації призводять до негативної індивідуалізуючої стилізації тексту перекладу.

У детективному романі “Хто вбив Паломіно Молеро?” корпус відповідників складає 978 пар. Кількість еквівалентних відповідників налічує 750 пари, тобто 76,6%. Трансформовані пари лексем складають 228, з яких 100 замінів, 50 генералізацій, 37 вилучень, 26 додавань, 15 генералізацій. Усі вилучення та додавання, а також 79 замінів зі 100 відбулись у мікрополях “військові звання” та “посади”, тобто в позначеннях персонажів роману. Оскільки трансформації відбуваються в межах референтно синонімічних рядів, вони є адекватними і забезпечують однозначну ідентифікацію персонажа. Конкретизація у мікрополях “військові звання” та “посади” (37) також є адекватними, оскільки відбуваються в межах референтно синонімічних рядів. Решта замінів, які відбуваються у мікрополях “військова дисципліна”, “військова документація” “підрозділи” є наслідком непослідовності у вживанні відповідників. Але ця непослідовність виявляється лише при аналітичному читанні, при звичайному читанні вони не виявляються. Це свідчить про принципову нерелевантність такої непослідовності, хоча і її не можна визнати адекватною. Решта трансформацій (конкретизація – 12, генералізація - 15) відбувається в мікрополях “підрозділи”, “військова дисципліна”, “форма одягу”, “призов” не тягнуть за собою будь-яких суттєвих змін у мікробразах твору і тому може вважатися відносно адекватною. В якісному відношенні основний масив трансформацій, який відбувається у називанні персонажів і є цілком адекватним забезпечує позитивну стилізацію перекладу.

У драмі “Загибель ескадри” корпус відповідників складає 690 пар. Кількість еквівалентних відповідників налічує 577 пари, тобто 83,6%. В тексті перекладу відбулось 113 трансформацій, з яких 79 замінів, 15 конкретизацій, 11 генералізацій, 7 вилучень, 1 додавання. Найбільшу частину трансформацій складають заміни (79), з них 41 у мікрополі “військова техніка” та 21 у мікрополі “військова дисципліна”. Зазначені трансформації є наслідком вживання непослідовних відповідників, які виявляються лише при аналітичному читанні і могли б вважатися відносно адекватними. Схожі явища відбуваються в мікрополях “підрозділи”, “військова дисципліна”, “військова

техніка” через конкретизацію, генералізацію. Зазначені трансформації можна було б вважати відносно адекватними, проте високий кількісний показник не може не мати якісних наслідків, оскільки перехід кількості в якість є універсальним законом. Спостерігався одиничний випадок позитивної часової стилізації перекладу, коли лексична заміна виявляється адекватною відносно денотативної ситуації.

Корпус відповідників у воєнному романі “Вершники” складає 1086 пар. Кількість еквівалентних відповідників налічує 935 пар, тобто 86%. В тексті перекладу відбулась 151 трансформація. Найбільша кількість заміन (56) спостерігалась у мікрополі «військові звання», «зброя», «посади». Вони пояснюються використанням непослідовних відповідників, виявляються лише при аналітичному читанні і можуть вважатися відносно адекватними. Також наслідком вживання непослідовних відповідників є конкретизація та генералізація (55). Всі вилучення в перекладі відновлюються на підставі ситуативного контексту, видаються відносно адекватними трансформаціями і не порушують систему образів у творі. Оскільки трансформації військової лексики оцінюються по відношенню до мікрообразів, у контексті, тобто в оточенні іншої нетематичної лексики, та з урахуванням граматичної структури вони привертають увагу до трансформацій інших мовних засобів, за допомогою яких створюється мікрообраз. Частотні заміни експресивно маркованої лексики, в безпосередньому оточенні якої функціонує військова лексика знижують виразність мікро- та макрообразів. Так само знижують виразність граматичні трансформації, насамперед такі, що призводять до нейтралізації асиндетона.

Порівняльний аналіз кількісних даних у двох стилях виявляє певні закономірності. Високий відсоток еквівалентних відповідників у перекладі текстів військової тематики офіційно-ділового стилю забезпечує відтворення системи понять тексту. Лексичні трансформації у вигляді нееквівалентних відповідників спричиняють підміну понять у перекладі. Завжди існує можливість похибки, яка є нормальним явищем двомовної комунікації під час декодування та перекодування мовою перекладу повідомлення перекладачем.

Похибки можуть призводити до певного непорозуміння, а іноді повного нерозуміння. Випадки використання нееквівалентних відповідників у перекладі тексту офіційно-ділового стилю здатні приводити до повного нерозуміння повідомлення, оскільки неадекватні перекладацькі рішення спричиняють зсуви в понятійній системі повідомлення, яка співвідноситься з системою понять у відповідній галузі. Важливим показником еквівалентності перекладу можна вважати кількість потенційно можливих, але не використаних перекладачем еквівалентів.

У перекладі текстів військової тематики художнього стилю ситуація складається по-іншому. Метою художнього перекладу є відтворення ідейно-образної структури. З цієї точки зору дослідження трансформацій військової лексики має здійснюватися в рамках системи образів художнього твору. Кількісні підрахунки потенційно можливих еквівалентних відповідників надають інформацію лише про еквівалентність перекладу окремих лексичних одиниць, але не відображають ступінь адекватності відтворення ідейно-образної структури тексту. Остання має вимірюватися відтворенням образів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

На матеріалі текстів оповідання “Танок під барабан”, детективного роману “Хто вбив Паломіно Молеро? ”, воєнного роману “Вершники”, драми “Загибель ескадри” та їхніх перекладів ми перевірили дію позамовних чинників згідно ситуації перекладу по моделі 2.

В оповіданні “Танок під барабан” спостерігається чимало вилучень військових та культурних реалій, на яких побудовані мікрообрази і, які відіграють особливу роль у формуванні імпліцитного смислу твору і зрештою його ідеї. Неадекватні трансформації і перестановки масивів тексту руйнують образну систему твору, ведуть до втрати його ідеї. В цьому конкретному випадку основні труднощі для перекладача становило відтворення образів, побудованих на реаліях, тобто міжкультурні розбіжності. Через значну деформацію ідейно-образної структури твору можна говорити також про те, що стиль перекладача повністю замінив стиль автора. Чинник перекладача виявив надмірну пріоритетність у дослідженому двомовному комунікативному акті. Зумовленість перекладу зазначеним чинником призводить до негативної стилізації (за В.В. Коптіловим) в перекладі.

У текстах оригіналу та перекладу детективного роману “Хто вбив Паломіно Молеро?” дія позамовних чинників згідно ситуації перекладу 2 виявила деякі особливості. Характерною особливістю розглянутого жанру є пріоритетна роль логічного ходу думки і менша роль образності. Ця специфічна ознака детективу як жанру зумовлює концентрацію уваги читача і, відповідно, перекладача на розвитку подій, а не на деталізації мікрообразів. Ще однією особливою рисою детективного роману «Хто вбив Паломіно Молеро?» є створення референтно синонімічного ряду означень для називання одного й того самого персонажа, насамперед слідчих, в оригіналі, і, відповідно, в перекладі. Завдяки цьому в межах синонімічного ряду можуть відбуватися синонімічні заміни, які забезпечують однозначну ідентифікацію персонажа і є цілком адекватними. Випадки нейтралізації стилістично маркованої лайливої лексики, що спричиняються різницею у культурних традиціях розмовного

стилю двох мов, компенсуються на тлі всього тексту замінами стилістично нейтральної лексики просторічною.

Переклад детективного роману загалом є адекватним навіть за умов застосування лексичних трансформацій, зумовлених чинником перекладача. В детективному романі максимальна точність перекладу дещо втрачає важливість у зв'язку з психолінгвістичними особливостями прочитання тексту. Непослідовність вживання лексичних відповідників не привертає спеціальної уваги читача, оскільки не перешкоджає ідентифікації предмета. В даному випадку застосуванням трансформацій досягається позитивна стилізація (за визначенням В.В. Коптілова) тексту перекладу.

У тексті досліджуваного воєнного роману “Вершники” дія позамовних та мовних чинників згідно ситуації перекладу 2 виявила деякі особливості. Переважну релевантність для перекладу проявили чинники ідейно-образної структури, стилю автора та міжкультурних розбіжностей. Високий ступінь образності, що становить індивідуальну ознаку стилю автора, має особливу релевантність для перекладу твору. Застосування лексичних трансформацій призводить до нейтралізації вжитих автором експресивних мовних засобів та створених ним мікрообразів.

Використання в перекладі непослідовних відповідників виявляється лише при аналітичному читанні і може вважатися відносно адекватним. Це може пояснюватися психолінгвістичними особливостями прочитання художнього тексту, який за твердженням Ю.Сорокіна створюється і сприймається в емоційно-образному ключі.

Ці зауваження дозволяють говорити про випадки негативної індивідуалізуючої стилізації в перекладі. Можна говорити про те, що чинник перекладача виявив надмірну пріоритетність у дослідженому двомовному комунікативному акті.

На матеріалі аналізу текстів оригіналу та перекладу драматичного твору “Загибель ескадри” дія позамовних чинників згідно ситуації перекладу за моделлю 2 виявила певні особливості. Релевантність для перекладу проявили

такі позамовні чинники, як ідейно-образна структура, міжкультурні розбіжності і стиль автора. Вдалі перекладацькі рішення спрямовані на подолання міжкультурних розбіжностей і сприяли позитивній часовій стилізації перекладу. Лексичні трансформації, що були використані в перекладі в рамках образу спричинили негативну індивідуалізуючу стилізацію зумовлену чинником перекладача. Високий кількісний показник трансформацій, які можна вважати відносно адекватними позначається на якості відтворення в перекладі ідейно-образної структури твору. Разом з тим, непослідовність у називанні корабля за класом (*міноносець – torpedero, destructor*) в перекладі виявилась точним відтворенням непослідовності в оригіналі, що зайвий раз свідчить про психолінгвістичні особливості прочитання художнього тексту.

Отже, незмінним позамовним чинником у перекладі проаналізованих оповідання, детективного та воєнного романів, драми є ідейно-образна структура, яка відіграє пріоритетну роль. Співвідношення таких чинників як стиль автора та міжкультурні розбіжності може мінятися. Роль чинника міжкультурних розбіжностей підвищується, якщо оригінал насичений культурними, історичним реаліями з життя суспільства. Чинник індивідуального стилю автора відіграє підвищену роль у тих творах, що відрізняються високою образністю та глибоким імпліцитним смислом.

Порівнюючи 4-ри твори на основі чинника ідейно-образної структури можна виділити жанр детективного роману, в якому ідейно-образна структура реалізується в своєму особливому різновиді – логічному ланцюжку ходу думки читача (за Т. Матвєєвою).

Детективний роман виявляє також особливості при порівнянні всіх перекладів за чинником стилю автора. Жанр детективного роману проявляє більш низьку насиченість образними засобами, що полегшує переклад.

При порівнянні перекладів за чинником міжкультурних розбіжностей жанрових особливостей не виявлено.

Непослідовність вживання лексичних відповідників, як є виявом дії чинника перекладача, спостерігається в перекладах текстів різних жанрів

художнього стилю. Її наявність в перекладах відносно великих за обсягом текстів, що належать до таких жанрів, як роман, драма, може вважатися відносно адекватною, оскільки не заважає однозначній ідентифікації позначуваного предмета завдяки психолінгвістичним особливостям сприйняття текстів цих жанрів. В жанрі оповідання, через його малу форму, подібна непослідовність є вочевидь неадекватною

У перекладі всіх творів діє чинник перекладача, виявляється в позитивній чи негативній індивідуалізуючій (локальній, часовій) стилізації (за В.В. Коптіловим) тексту перекладу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Передумовою для активізації розвитку стильових та жанрових теорій перекладу стає поступове переміщення наукового інтересу від способів відтворення в перекладі стилістично маркованих одиниць до їхнього функціонування в текстах. У цих дослідженнях проблеми теорії та практики перекладу не дозволяють обмежуватися перетвореннями лише словесної форми тексту, а виводять на позамовні чинники.

Через велику кількість позамовних чинників об'єкт стає багатомірним, що ускладнює його дослідження. Тому дослідження конкретного емпіричного матеріалу проводяться за якимось одним позамовним чинником. Так само і теоретичне моделювання будується на одному чиннику (функціональна теорія перекладу, теорія скопосу).

Комплексною моделлю можна вважати жанрово-стильову домінанту, що включає як позамовні, так і мовні чинники. За цією моделлю оцінюється ступінь регламентованості перекладу та варіативності у відтворенні жанрових та стильових характеристик тексту, а також порівнюється переклад текстів різних стилів та жанрів.

Значний потенціал для комплексного моделювання впливу позамовних чинників на переклад має позамовний чинник адресованості. Оскільки він не може розглядатися сам по собі, а імплікує врахування категорій адресанта, адресата, мети спілкування, функції тексту, на його основі можна запропонувати дві моделі ситуації перекладу.

Перша модель представляє ситуацію, коли оригінал адресований одномовному з автором комуніканту. Створення оригінального тексту не передбачає в таких випадках його перекладу. В другу групу об'єднуються ситуації, коли оригінал створюється для іншомовного комуніканта. Переклад оригінального тексту передбачається вже при його створенні.

Якщо порівнювати представлені моделі ситуації перекладу, що відрізняються категорією адресованості, то завдання, які стоять перед

перекладачем суттєво розрізняються. В ситуаціях перекладу здійснюваних за моделлю 1 адресованість не змінюється. Перекладач має змогу більшою мірою зосередитися на тексті і його мовних засобах завдяки тому, що автор оригіналу врахував адресованість тексту іншомовному одержувачу. В ситуаціях перекладу, що здійснюються за моделлю 2 адресованість при перекладі змінюється: переклад адресується іншому одержувачу ніж оригінал. Через зміну адресованості повідомлення перекладачу не достатньо зосередитися на тексті та його мовних засобах, а потрібно брати до уваги в першу чергу чинник адресата перекладу та всі позамовні чинники ситуації спілкування.

Дія позамовних чинників у їхній ієрархії проявляється в перекладацьких трансформаціях і досліджується через них. Запропоновані моделі використовуються в порівняльних дослідженнях окремих пар паралельних текстів, що належать до різних функціональних стилів та жанрів у порівнянні.

Широкі перспективи для дослідження дії позамовних чинників у перекладі мають міжстильові та міжжанрові порівняння. Вони дозволяють виявити розбіжне, завдяки чому яскравіше можна побачити перекладацькі проблеми та адекватність перекладацьких рішень.

Оскільки дія позамовних стиле- та жанротворчих позамовних чинників виявляється через трансформації, особливо цінним є порівняння не тільки граматичних, а й лексичних трансформацій в міжжанровій та міжстильовій площині. Це можливо на основі такого позамовного чинника, як тема спілкування.

Завдяки наявності спільної тематичної лексики пари паралельних текстів, що належать до різних стилів та жанрів утворюють однорідний клас об'єктів і стають порівнюваними за лексичними трансформаціями. Оскільки тематична лексика функціонує в певному лексичному оточенні та певних граматичних формах, вона дозволяє простежувати перекладацькі трансформації в більш широкому пласті лексики і в граматиці.

Лексичні одиниці однієї тематичної групи в текстах різних стилів або жанрів можуть мати різне стилістичне забарвлення. Оскільки міжстильові та

міжжанрові порівняння орієнтовані в першу чергу на стилістичну оцінку лексичних трансформацій, а не на виявлення перекладацьких відповідників, напрямок перекладу, в цьому випадку, не відіграє обмежувальної ролі.

Основою для порівняння може бути військова тема, яка присутня в текстах військової тематики.

Тексти військової тематики – це будь-які тексти, в яких описується військова дійсність у тому чи іншому її вираженні та різновидах. Військова тематика проявляється в сукупності, що складається з низки військових тем, а також ряду тем, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з військовою сферою. Лінгвістичний зміст таких текстів проявляється як в експліцитному, так і імпліцитному характері лексичного наповнення.

Поняття текстів військової тематики відрізняються від понять військові тексти або військові матеріали. Військові тексти або військові матеріали – це тексти офіційно-ділового та наукового стилів, які стають об'єктами військового перекладу. Вони складають ядро більш широкого поняття «тексти військової тематики», до якого за тематичною ознакою можуть бути віднесені тексти всіх функціональних стилів.

За співвіднесеністю з предметною сферою «військова дійсність» військова лексика організується в такі лексико-семантичні мікрополя: підрозділи, посади, військові звання, зброя та військова техніка, технічні засоби та споруди, військова форма одягу та знаки розрізнення, військова дисципліна, призов до збройних сил, військова документація, військові приміщення, діяльність збройних сил у мирний час, діяльність збройних сил у воєнний час. Розмежування військової лексики від воєнної ґрунтується на розмежуванні предметних сфер «військова дійсність» та «воєнна дійсність». Ці предметні сфери є різними і перетинаються лише в одній своїй частині – діяльності збройних сил у воєнний час.

Запропонована модель ситуації перекладу 1 проявила в перекладі текстів військової тематики офіційно-ділового стилю релевантність таких чинників як міжкультурні розбіжності. Міжкультурні розбіжності, хибні друзі перекладача,

а також обмежена практика військового перекладу для пари мов українська – іспанська зумовлюють виникнення труднощів перекладу текстів вербальної ноти та презентації на рецептивному етапі перекладу і призводять до невірних перекладацьких рішень. Дієвою допомогою для вирішення проблем перекладу пов'язаних із міжкультурними розбіжностями є вивчення співвідносних оригінальних текстів. У них можна виявити контекст умови вживання такої чи іншої лексичної одиниці, які в двомовних і одномовних тлумачних словниках не фіксуються. Військово-країнознавчий аналіз також є потужним засобом вирішення проблем перекладу пов'язаних із міжкультурними розбіжностями.

Похибки в перекладі текстів офіційно-ділового стилю можуть призводити до певного непорозуміння, а іноді повного нерозуміння. Випадки використання нееквівалентних відповідників у перекладі призводять саме до повного нерозуміння повідомлення, оскільки неадекватні перекладацькі рішення спричиняють зсуви в певній системі понять. Неадекватні перекладацькі рішення спричиняють зсуви в системі понять тексту, яка співвідноситься з системою понять у відповідній галузі.

Критерієм оцінювання адекватності перекладу текстів офіційно-ділового стилю є відтворення понятійної системи повідомлення, яка співвідноситься з системою понять у відповідній галузі. Важливим показником еквівалентності перекладу можна вважати кількість потенційно можливих, але не використаних перекладачем еквівалентів.

Дивергентну жанрову характеристику у ситуаціях перекладу вербальної ноти та інформаційної доповіді утворює чинник каналу зв'язку. Вербальна нота представлена подвійним каналом, тобто офіційним (дипломатичні представництва) і фактичним (міністерства оборони різних країн). Інформаційна доповідь має традиційний канал зв'язку – слуховий чи/та зоровий.

Модель ситуації перекладу 2 проявила в перекладі текстів військової тематики художнього стилю релевантність таких позамовних чинників як

ідейно-образна структура твору, стиль автора (адресант), міжкультурні розбіжності.

У рамках чотирьох творів художнього стилю зазначені позамовні чинники виявили певні особливості в перекладі і організували особливу ієрархію для кожного жанру.

Незмінним позамовним чинником у перекладі проаналізованих оповідання, детективного та воєнного романів, драми є ідейно-образна структура, яка відіграє пріоритетну роль. Співвідношення таких чинників як стиль автора та міжкультурні розбіжності можуть мінятися. Роль чинника міжкультурних розбіжностей підвищується, якщо оригінал насичений культурними, історичним реаліями з життя суспільства. Роль індивідуального стилю автора відіграє підвищену роль у тих творах, що відрізняються високою образністю та глибоким імпліцитним смислом.

Характерною особливістю детективного роману є пріоритетна роль логічного ходу думки і менша роль образності. В той же час оповідання та воєнний роман охарактеризувалися дуже високим ступенем образності й імпліцитного смислу, що реалізується в мікробразах. Драма за рахунок свого особливого мовного оформлення (переважна більшість діалогів у тексті) набуває образності експлікативно, через стилістичні мовні засоби, що характеризують стиль автора.

У перекладі всіх творів діє чинник перекладача, який може виявлятися в позитивній чи негативній індивідуалізуючій стилізації тексту перекладу.

Кількісні підрахунки потенційно можливих еквівалентних відповідників у текстах художнього стилю надають інформацію лише про еквівалентність перекладу окремих лексичних одиниць, але не відображають ступінь адекватності відтворення ідейно-образної структури тексту. Остання має вимірюватися відтворенням мікробразів.

При порівнянні 4-х творів на основі чинника ідейно-образної структури жанр детективного роману виявив особливість в ідейно-образній структурі, яка реалізується в особливому різновиді – логічному ланцюжку ходу думки читача

(за Т. Матвєєвою). Жанр детективного роману проявляє також низьку насиченість образними засобами порівняно з іншими літературними творами.

Напрямки подальших перекладознавчих досліджень відкриваються як для текстів офіційно-ділового, так і художнього стилів.

У рамках офіційно-ділового стилю перспективним є порівняльні дослідження текстів більшої кількості жанрів офіційно-ділового стилю з текстами наукового та публіцистичного текстів. Обґрунтовується напрямок тим, що публіцистичний та науковий стилі є близькими до офіційно-ділового за своєю комунікативною сутністю, в них представлена система.

У рамках художнього стилю вбачаємо перспективним напрямок порівняльних перекладознавчих досліджень текстів різних родів літератури (поезія, проза, драма) та більшої кількості жанрів. Порівняльні перекладознавчі дослідження можна також проводити на матеріалі паралельних текстів художнього та публіцистичного стилів, оскільки обидва вони можуть виконувати функцію впливу і мати високий ступінь експресивності. Ще одним напрямком досліджень психолінгвістичних аспектів художнього перекладу є вивчення читацького сприйняття художнього тексту.

Найбільш загальним подальшим напрямком вважаємо порівняльні перекладацькі дослідження текстів різних жанрів та стилів, що належать до інших тематик (медична, політична, релігійна, юридична, тощо). Результати таких досліджень дадуть матеріал для індуктивного розвитку теорії перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ТЕОРЕТИЧНІ ДЖЕРЕЛА

1. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика / И.С. Алексеева. – С.-Петербург: СОЮЗ, 2003. – 288с.
2. Балабін В.В. Професійна компетентність військового перекладача / В.В. Балабін. // Мовні та концептуальні картини світу. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2002. – № 7. – С. 20-23.
3. Балабін В.В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу / В.В. Балабін. – К.: «Логос», 2002. – 315 с.
4. Балабін В.В. Основи військового перекладу. У двох частинах. Ч. 1. / В.В. Балабін. – К.: Логос, 2004. – 208с.
5. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода / Л.С. Бархударов. – М.: «Международные отношения», 1975. – 239с.
6. Бех П.А. Объект отражения в переводе / П.А. Бех. // Теория и практика перевода : Республ. межвед. научн. сб. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те., 1982.– Вып.7. – С. 15-24.
7. Бех П.А., Тарасова Т.А. Метафора научной прозы в переводе / П.А. Бех, Т.А. Тарасова // Теория и практика перевода: Республ. межвед. научн. сб. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те., 1987. – Вып.14. – С.125-132.
8. Березинський В.П. Художній переклад і морфологічний рівень мови / В.П. Березинський // Теорія і практика перекладу : Республ. міжвід. наук. зб. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те., 1979. – Вип.2. – С.11-21.
9. Белова А.Д. Поняття “стиль”, “жанр”, “дискурс”, “текст” у сучасній лінгвістиці / А.Д. Белова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2002. – Вип. 32-33. – С.11-14.

10. Білан М.Б. Лексико-семантичні проблеми військового перекладу / М.Б. Білан – К.: Логос, 2010. – 239 с.
11. Білас А.А. Французькі військові арготизми на основі метафори та метонімії в оригіналі та перекладі (на матеріалі роману А. Барбюса "Вогонь") / А.А. Білас // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К., ВПЦ "Київський університет", 2004. – Вип.15. – С.91-99
12. Білодід І.К. Мова і стиль роману «Вершники» Ю.Яновського / І.К. Білодід. – К.: АН УРСР, 1955. – 129с.
13. Борисенко П.А. Особливості лексико-граматичних засобів моделювання семантичної структури франкомовних текстів офіційно-ділового стилю (на матеріалі робочих документів ПАРС) / П.А. Борисенко // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2006. – Вип.17. – С.36-43.
14. Борисова И.Ф. Стиль драматурга и его передача в переводе / И.Ф. Борисова // Теория и практика перевода: Республ. межвед. научн. сб. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те., 1984. – Вып.11. – С.94-100.
15. Борисова О.В. Трансформація при перекладі текстів публіцистичного стилю з української мови англійською / О.В. Борисова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2003. – Вип. 34-36 – С.86-89.
16. Брандес М.П. Переводческая стилистика. Немецкий язык: Практикум для самостоятельной работы: Учебное пособие / М.П. Брандер. – М.: Высшая школа, 1988. – 127с.
17. Брандес М.П., Проворотов В.И. Предпереводческий анализ текста / М.П. Брандер, В.И. Проворотов – М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2003. – 224 с.
18. Брандес М.П. Стилистический инвариант перевода текста / М.П. Брандес // Тетради переводчика. – М.: Международные отношения, 1987. – № 22. – С.49-56.

- 19.Брандес М.П. Стиль и перевод / М.П. Брандес // Тетради переводчика. – М.: Международные отношения, 1968. – № 5. – С.75-92.
- 20.Брандес М.П. Стиль и перевод: На материале немецкого языка: Учебное пособие / М.П. Брандес. – М: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 128с.
- 21.Бурбело В.Б. Воссоздание лингвостилистических особенностей эпического текста (На материале «Песни о Роланде» / В.Б. Бурбело // Теория и практика перевода: Республ. межвед. научн. сб. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те., – 1984. – Вып.11. – С.79-88.
- 22.Б'ялик В. Неологізми в ситуативній моделі перекладу / В. Б'ялик // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К., ВПЦ “Київський університет”, 2004. – Вип.11. – Кн.1. – С.68-71
- 23.Вайнштейн С.М. Литература конкисты и перевод / С.М. Вайнштейн // Тетради переводчика. – М.: Международные отношения, 1974. – №11. – С.10-21.
- 24.Венгренивська М.А. Імплицитне та експліцитне в перекладі / М.А. Венгренивська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2003. – Вип. 34-36 – С.97-99.
- 25.Венгреневская М.А. О воссоздании метра и ритма при переводе поэзии / М.А. Венгреневская // Теорія і практика перекладу : Республ. міжвід. наук. зб. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те., 1980. – Вип.3. – С.66-70.
- 26.Венгреневская М.А. Переводить сказку сказкой / М.А. Венгреневская // Теория и практика перевода : Республ. межвед. научн. сб.– К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те., 1982.– Вып.7. – С.72-77.
- 27.Венгреновська Г.Ф. Семантична структура поетичного твору і переклад / Г.Ф. Венгреновська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Романо-германська філологія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 1977 – Вип. 11. – С.104-108.

- 28.Верба Г.Г. Іспанські ділові папери (заява, клопотання, скарга) в перекладі українською / Г.Г. Верба // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2004. – Вип.15. – С.102-107
- 29.Вергун Л.І. Контрастивно-перекладознавчий аналіз лексико-семантичного поля „освіта” в англійській та українській мовах / Л.В. Вергун // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія.– К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2003. – Вип. 34-36. – С.118-121.
- 30.Вергун Л.І. Переклад англійської освітньої лексики // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія.– К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2000. – Вип. 30. – С.53-56.
- 31.Верстюк А.Н., Гордеев С.Ю. Корабли Минных дивизий. От "Новика" до "Гогланда" / А.Н. Верстюк, С.Ю. Гордеев. – М.: Военная книга, 2006.– 132 с.
- 32.Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови / Пилинський М.М., Дзюбишина-Мельник Н.Я., Ленець К.В. та ін. – К.: Наукова думка, 1990. – 216 с.
- 33.Виноградов В.С. Грамматика испанского языка. Практический курс / В.С. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1990. – 432 с.
34. Влахов С., Флорин С. Непериводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М.: Высшая школа, 1980. – 416с.
- 35.Воеводина Т.В. О соответствии перевода жанровым традициям ПЯ в свете социологической теории перевода / Т.В. Воеводина // Тетради переводчика : Науч.-теорет. сб. – М.: Международные отношения, 1979. – Вып.16. – С.83-91.
- 36.Волков Ю. Сопоставление как способ анализа стиля художественного произведения / Ю. Волков // Тетради переводчика. – М.: Международные отношения, 1969. – №6. – С.71-77.

37. Волкогон Н. Л. Іспаномовний рекламний дискурс і його відтворення українською мовою: Дис... канд. філол. наук: спец. 10.02.16 “перекладознавство” / Наталя Леонідівна Волкогон. - К., 2002. – 193с.
38. Воробьева О.П. Лингвистические аспекты адресованности художественного текста (одноязычная и межъязыковая коммуникация): Дис. ....доктора филол. наук: спец. 10.02.19 “теория языка” / Ольга Петровна Воробьева. – Москва, 1993. – 382с.
39. Воробьева О.П. О некоторых нарушениях адресованности художественного текста при переводе / О.П. Воробьева // Теорія і практика перекладу : Укр. наук. зб.– К.: Вища школа, 1993.– Вип.19.– С.57-67.
40. Вронська О.М. Словосполучення з особовим інфінітивом у португальських законодавчих актах та їх переклад українською / О.М. Вронська // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2004. – Вип.15. – С.107-111.
41. Гайдук Л.Д. Жанр рецензии в сфере научно-военной коммуникации (когнитивно-дискурсивный аспект): автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 “германские языки” / Л.Д. Гайдук. – Минск, 2008. – 21с.
42. Гак В.Г. Метафора в языке и тексте / В.Г. Гак. – М.: Наука, 1988. – 176с.
43. Гак В.Г. О моделях языкового синтеза / В.Г. Гак // Иностранные языки в школе. – М.: Просвещение, 1969. - № 4. – С.15-22.
44. Гак В.Г. Сопоставительные исследования и переводческий анализ / В.Г. Гак // Тетради переводчика : Науч.-теорет. сб. – М. Международные отношения, 1979. – Вып.16. – С.11-21.
45. Гак В.Г. Теория и практика перевода. Французский язык: Учебное пособие / В.Г. Гак – М.: URSS, 2008. – 461с.
46. Гебель В.А. А.Е. Корнейчук. Очерк драматургического творчества / В.А. Гебель. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1957. – 160 с.

47. Гетьман З.О. Бездієслівні структури діалогічного тексту та їх переклад. (На матеріалі іспанського художнього діалогу) / З.О. Гетьман // Теорія і практика перекладу : Укр. наук. зб.– К.: Вища школа, 1994.– Вип.20.– С.88-95.
48. Гетьман З.О. Практикум з порівняльної стилістики іспанської та української мов./ функціональні стилі в текстах / З.О. Гетьман. – К.: ВПУ «Київський університет», 2002. – 228с.
49. Гнатюк А.Д. Засоби створення текстової імплікації та їх відтворення при перекладі (на матеріалі французької преси) / А.Д. Гнатюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, – 2003. – С.80-82.
50. Гнатюк А.Д. Стилiстична функція фігур кількості у мовах французьких газет та особливості їх перекладу українською мовою (На матеріалі гіперболи і літоти) / А.Д. Гнатюк // Теорія і практика перекладу: Укр. наук. зб. – К.: Вища школа, 1994. – Вип.20.– С.110-114.
51. Гнатюк А.Д. Трансформації фразеологічних сполук у мові сучасної французької преси та їх переклад / А.Д. Гнатюк // Теория и практика перевода : Республ. межвед. научн. сб. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те., 1986. – Вып.13. – С.120-125.
52. Горбунова Е. Драматургия А. Конейчука / Е. Горбунова. – М.: Искусство, 1952. – 370с.
53. Громова Г. Жанрова домінанта та варіативність в перекладі міжнародних договорів / Г.Громова // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2003. – Вип.9. – С.78-82
54. Громова Г.М. Структурна варіативність в перекладі міжнародних угод / Г.М. Громова // Мова і культура – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. – №7. – том 8. – С.59-63.

55. Гуць М.В., Олійник І.Г., Ющук І.П. Українська мова у професійному спілкуванні / М.В. Гуць, І.Г. Олійник, І.П. Ющук. – К.: Міжнародна агенція «VeeZone», 2004. – 336 с.
56. Демецкая В.В. Верлибр и жанр: функционально-стилистический и переводоведческий аспекты (на материале поэзии У.Уитмена и Т.С. Элиота): дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 “общее языкознание” / Владислава Валентиновна Демецкая. – Симферополь, 1994. – 236 с.
57. Демецька В.В. Теорія адаптації: Дис. ... доктора філологічних наук: спец. 10.02.16 “перекладознавство” / Владислава Валентиновна Демецкая. – Симферополь, 2007. – 580 с.
58. Дідик С.С. Мова памфлетів Я.Галана: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук / С.С. Дідик. - Львів, 1964. – 16 с.
59. Долинин К.А. Стилистика французского языка / К.А. Долинин. – М., Просвещение, 1987. – 303с.
60. Дудник М.М. Стилiстичнi фiгури як засоби вираження конотативної iнформацiї та їхнє вiдтворення при перекладi (на матерiалi текстiв публiцистичного стилю) / М.М. Дудник // Вiсник Киiвського нацiонального унiверситету iменi Тараса Шевченка. Iноземна фiлологiя. – К.: Видавничо-полiграфiчний центр „Киiвський унiверситет”, 2001. – Вип. 32. – С.65-69.
61. Дузь І. Олександр Корнійчук. Літературний портрет / І. Дузь. – К., Державне видавництво художньої літератури, 1963. – 136с.
62. Ємець О.В. Стилiстична конвергенцiя у художнiх, публiцистичних i рекламних текстах як перекладознавча проблема / О.В. Ємець // Мова i культура, К.: Видавничий Дiм Дмитра Бураго, 2002. – Т.3.1, вип. 5. – С. 28-33
63. Елина Н.Г. О переводе на русский язык стилистически окрашенных пластов итальянского языка / Н.Г. Елина // Тетради переводчика. – М.: Международные отношения, 1984. – №21. – С. 36-41
64. Загородня Л.З. Розбiжностi у денотативному статусi субстантивiв в

- реченнях буття як проблема перекладу з англійської мови на українську / Л.З. Загородня // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2004. – Вип.10. – С.149-154
65. Зинде М.М., Фридрих С.А. Качество перевода и стилистика текста / М.М.Зинде, С.А. Фридрих // Тетради переводчика. М.: Международные отношения, 1989. – № 23. – С.23-31.
66. Зоривчак Р.П. Лингвостилистические характеристики художественного текста и перевод: автореф. дис. на соскание уч. степени доктора филол. наук: спец. 10.02.04 «германские языки» / Р. П. Зоривчак. – Київ, 1987. – 38с.
67. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад: На матеріалі англomовних перекладів української прози / Р.П. Зорівчак. – Львів, Вид-во при Львівському університеті, 1989. – 216с.
68. Зоривчак Р.П. Фразеология писателя как проблема перевода: автореф. дис. на соскание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «германские языки», 10.02.09 «историческое, типологическое и сопоставительное языкознание, теория перевода» / Р. П. Зоривчак. – Київ, 1976. – 20с.
69. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою) / Р.П. Зорівчак. – Львів, Вища школа, 1983. – 175с.
70. Иванова Л.П. Методы лингвистических исследований: Учебное пособие / Л.П. Иванова– К.: УГПУ, 1994. – 87с.
71. Иовенко В.А. Практический курс перевода / В.А. Иовенко– М.: «ЧеРо», 2001. – 424с.
72. Иссерлин Е.М. Лексика и фразеология современных дипломатических документов / Е.М. Иссерлин. – М.: Изд-во Московского полиграфического института, 1966. – 15 с.
73. Исследования по теории текста. Реферативный сборник / Ред.кол. О.И. Москальская и др. – М.: ПИК ВИНТИ, 1979. – 232с.

74. Каде О. Проблемы перевода в свете теории коммуникации / О. Каде // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике: Сборник статей. – М.: Международные отношения, 1978. – С. 69-90.
75. Калустова О.М. Мова перекладу та перекладна мова / О.М. Калустова // Науковий журнал «Культура народів причерномор'я». Симферополь: Межвузовський центр “Крым”, 2004. – № 50. – С. 105-109.
76. Калустова О.М. Тема як основа порівняння у перекладознавчих дослідженнях / О.М. Калустова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2010. – №43. – С. 19-22.
77. Калустова О.М. Художній образ: перекладознавча специфіка поняття / О.М. Калустова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2007. – №41. – С.31-34.
78. Калустова О.М., Шиянова І.М., Танич К.А., Квасюк Н.Ю., Коломієць М.О. Курс письмового перекладу / О.М. Калустова, І.М. Шиянова, К.А. Танич, Н.Ю. Квасюк, М.О. Коломієць. – Granada: Método Ediciones, 2001. – 181с.
79. Канонич С.И. Семантическая ситуация перевода / С.И. Канонич // Тетради переводчика: Науч.-теорет. сб. – М.: Международные отношения, 1987. – Вып.22. – С.10-16.
80. Карабан В.И. Перевод лимериков на русский язык (Некоторые жанровые проблемы) / В.И. Карабан // Теория и практика перевода: Республ. межвед. научн. сб. К.: Вища шк., Изд-во при Киев. гос. ун-те., 1982. – Вып.7. – С.77-87.
81. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. - Частина 1: Граматичні труднощі / В.І. Карабан. - Вінниця: Нова книга, 2001. - 272 с.

82. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. - Частина 2: Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В.І. Карабан. - Вінниця: Нова книга, 2001.-304 с.
83. Карабан В.І., Ребенко М. Природа перекладацьких деформацій / В.І. Карабан, М. Ребенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2007. – №41. – С.27-31.
84. Карабан В.І. Воссоздание метафоры при переводе поэзии с русского языка на английский / В.І. Карабан // Теорія і практика перекладу: Республ. міжвід. наук. зб. – К.: Вища шк., Изд-во при Киев. гос. ун-те., 1980. – Вип.3. – С.122-127.
85. Катфорд Дж.К. Лингвистическая теория перевода: Об одном аспекте прикладной лингвистики. Пер. с англ. / Джон К.Катфорд. – М: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 208с.
86. Качановська Т.О. Метаморфози ліричного адресата в українських перекладах сонета Ш. Бодлера “Le possédé” / Т.О. Качановська // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К., ВПЦ “Київський університет”, 2004. – Вип.12. – Кн.1. – С.194-204.
87. Кено Р. Вправи зі стилю. / Переклад з французької Я.Ковалю, Ю.Лисенка / Ремон Кено. – Львів, «Піраміда», 2006. – 80с.
88. Кизима М.П. Художественный образ и поэтический смысл / М.П. Кизима // Тетради переводчика: Науч.-теорет. сб. – М.: Международные отношения, 1989. – Вып.23. – С.131-138.
89. Кияк Т.Р., Науменко А.М., Огуй О.Д. Теорія та практика перекладу (німецька мова): підручник для студентів вищих навчальних закладів / Т.Р. Кияк, А.М. Науменко, О.Д. Огуй. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592с.
90. Клименко А.Ю. Проблема перевода лексики сниженного стилистического тона в современных англоязычных газетных текстах (на материале газеты «Kyiv Post», журналов «Newsweek» и «The Economist»)

- / А.Ю. Клименко // Мова і культура. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2002.. – Т.3.1. – вип. 5. – С. 208-213.
91. Климзо Б.Н. О переводе периодической научно-технической литературы с английского языка на русский / Б.Н. Климзо // Тетради переводчика. – М.: Международные отношения, 1976. – №13. – С.75-86.
92. Клим'юк А. Спільні та відмінні риси регіональних варіантів німецької військової термінології / А. Клим'юк // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2004. – Вип.11. – Кн.1. – С.201-205
93. Клычков Е.В. Жанровые особенности сонета и перевод английского сонета XVI века / Е.В. Клычков // Тетради переводчика : Науч.-теорет. сб. – М.: Международные отношения, 1989. – Вып.23. – С.151-157.
94. Кобякова І.К. Переклад іронії / І.К. Кобякова // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць (спеціальний випуск). – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2001. – С.158-161.
95. Коваль Ю.О. Жанрово-стилістична специфіка драматичних творів Піранделло та їх відтворення / Ю.О. Коваль // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія.– К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2000. – Вип. 30. – С.56-59.
96. Коваль Я. Г. К вопросу о типологии окказиональных соответствий при переводе / Я. Г. Коваль // Теория и практика перевода : Республ. межвед. научн. сб.– М.: Международные отношения, 1982.– Вып.7. – С.24-32.
97. Кожина М.Н. Стилистика русского языка / М.Н. Кожина. – М.: Просвещение, 1977. –223с.
98. Кожина М.Н. К основаниям функциональной стилистики / М.Н. Кожина. – Пермь, Пермское книжное издательство 1968. – 251с.
99. Кожина М.Н. О понятии стиля и месте языка художественной литературы среди функциональных стилей / М.Н. Кожина. – Пермь: Пермское книжное издательство, 1962. – 62с.

100. Кожина М.Н. О специфике художественной и научной речи в аспекте функциональной стилистики / М.Н. Кожина. – Пермь: Изд-во Пермского ун-та, 1966. – 213с.
101. Кокорев Б. Algunos problemas de la formación de los términos en el contacto de traducción / Б. Кокорев // Тетради переводчика. – М.: Международные отношения, 1969. – №6. – С.80-83.
102. Коломієць Л.В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії): Монографія / Л.В. Коломієць. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2004. – 522с.
103. Комиссаров В. К вопросу о сопоставительном изучении переводов / В. Комиссаров // Тетради переводчика. : Науч.-теорет. сб. – М.: Международные отношения, 1970. – Вып.7. – С.46-50.
104. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода / В.Н Комиссаров. – М.: МО, 1980. – 167с.
105. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Учебное пособие / В.Н Комиссаров. — М.: Высшая школа, 1990. – 253с.
106. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода: Проблемы переводоведения в освещении зарубежных учёных: Учебное пособие / В.Н Комиссаров. – М.: ЧеРо, 1999. – 136с.
107. Константинова О.О. Теорія скопосу та функціональна теорія перекладу / О.О. Константинова // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць (спеціальний випуск). – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2001. – С.185-190.
108. Копильна О.М. Відтворення біблійних алюзій в українських перекладах / О.М. Копильна // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики – К.: Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Логос, 2006. - № 9. – С. 126-131.

109. Коптілов В.В. Актуальні питання українського художнього перекладу / В.В. Коптілов. – К.: Вид-во Київського університету, 1971. – 130с.
110. Коптілов В.В. Першотвір і переклад. Проблеми сучасного українського художнього перекладу. Роздуми і спостереження / В.В. Коптілов. – К.: Дніпро, 1972. – 215с.
111. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу: Навчальний посібник / В.В. Коптілов.– К.: Юніверс, 2003. – 280с.
112. Коптилов В.В. Актуальные теоретические вопросы украинского художественного перевода: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук: спец. 10.677 «теория языкознания» / В. В. Коптилов. – Київ, 1971. – 49с.
113. Кошарний К.О. Симетрія/асиметрія трансляції термінів при перекладі іспанських військових термінів українською мовою / К.О. Кошарний // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К.: Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Логос, 2006. - № 9. С. 56–61.
114. Кошарний К.О. Способи творення іспанських військових термінів та їх переклад українською мовою / К.О. Кошарний // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К.: Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Логос, 2005. - № 6. – С. 79–83.
115. Кошарний К.О. Мовно – стильові характеристики іспанських військових текстів та їх відтворення українською мовою / К.О. Кошарний // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К.: Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Логос, 2005. - № 13. – С. 48–55.
116. Кузьміна К.А. Вивчення явища передачі універбів дієслівно-іменними словосполученнями в англо-українських та українсько-англійських напрямках перекладу у спецкурсі "трансформаційні аспекти

- перекладу" / К.А. Кузьміна // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К., ВПЦ “Київський університет”, 2005. – Вип.18. – Кн.1. – С.247–250.
117. Кузнєцов С.Ю. Аналіз перекладацьких помилок при перекладі текстів наукового стилю / С.Ю. Кузнєцов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2005. – Вип. 39. – С.45–48.
118. Кур'янова М.О. Граматичні труднощі перекладу німецьких науково-технічних текстів українською мовою: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «перекладознавство» / М.О. Кур'янова КНУТШ. К., 2006. — 19 с.
119. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Компрессия в английском языке и ее передача в переводе / Т.Р. Левицкая, А.М. Фитерман // Тетради переводчика : Науч.-теорет. сб. – М.: Международные отношения, 1979. – Вып.16. – С.51–64.
120. Левый И. Искусство перевода / И. Левый – М.: Прогресс, 1974. – 397с.
121. Лилова А. Введение в общую теорию перевода / А. Лилова – М.: Высшая школа, 1985. – 256 с.
122. Лобачев Б.З. Своеобразие французской и русской разговорной речи и трудность ее перевода / Лобачев Б.З. // Тетради переводчика : Науч.-теорет. сб. – М.: Международные отношения, 1982. – Вып.19. – С.85–95.
123. Львовская З.Д. Современные проблемы перевода / З.Д. Львовская – М.: URSS, 2008. – 224с.
124. Львовская З.Д. Теоретические проблемы перевода / З.Д. Львовская – М.: Высшая школа, 1985. – 232с.
125. Макаренко Е.И. Жанрово-стилистическая доминанта в переводе: Дис. на соискание научн. степени канд. філол. наук: спец. 10.02.20

- “срнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Е.И. Макаренко/ – Одесса, 1989. – 161с.
126. Малий П.Д. Ярослав Галан – памфлетист / П.Д. Малий/ – К.: «Радянський письменник», 1969. – 292 с.
127. Матвеева Т.В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий: Синхронно-сопоставительный очерк / Т.В. Матвеева. – Свердловск: Изд-во Уральского университета, 1990. – 168с.
128. Матвійчук Ю.В. Метафора у французькому публіцистичному дискурсі економічної тематики та особливості її відтворення у перекладі / Ю.В. Матвійчук // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2004. – Вип.10. – С.425–433.
129. Матюша В.І. Асиметрія в українських перекладах сучасної англійської драми: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «перекладознавство» / В.І. Матюша. – Київ, 2008. – 20с.
130. Матюша П.А. Вплив внутрішніх пропріальних елементів на переклад військових ерг онімів / П.А. Матюша // Мовні і концептуальні картини світу. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2009. – Вип. 25. – С. 35–41.
131. Матюша П.А. Франкомовні та румуномовні назви військових структур в українському перекладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «перекладознавство» / П.А. Матюша. – Київ, 2008. – 20с.
132. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько. – К.: Вища школа, 2005. – 462 с.
133. Мацько О.М. Стилїстично - функціональні особливості дипломатичного тексту / О.М. Мацько // Мовні і концептуальні картини

- світу. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2004. – Вип. 14. – Кн.2. – С.38–42.
134. Мельцев И.Ф. Военный перевод. Испанский язык. Часть 1 / И.Ф. Мальцев. – М.: изд-во Военного института, 1976. – 480с.
135. Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М., Воениздат, 1980. – 237с.
136. Мирошниченко В.В. Декомпрессия при переводе художественного текста / В.В. Мирошниченко // Теорія і практика перекладу : Республ. міжвід. наук. зб. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те., 1981. – Вип.6. – С.79–85.
137. Мишустина А.А. Структурные особенности поэтического образа оригинала и перевода (на материале испаноязычной поэзии): автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук: спец. 10.01.05 “литература стран Западной Европы, Америки и Австралии”, 10.02.05 “романские языки” / А.А. Мишустина. – Киев, 1985. – 21с.
138. Міщенко Л.А. До питання жанрово-стилістичної домінанти при аналізі тексту / Л.А. Міщенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2000. – Вип. 31. – С.19–22.
139. Млинченко К.М. Зброєю полум'яного слова. Публіцистична діяльність Ярослава Галана в радянській пресі / К.М. Млинченко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 160 с.
140. Морякіна І.А. Метафоричні образи війни як гендерна ознака мовної картини світу англійців / І.А. Морякіна // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К.: Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Логос, 2006. – №10. – С.222–226.
141. Москальская О.И. Грамматика текста / О.И. Москальская. – М.: «Высшая школа», 1981. – 183с.

142. Мосьяков А. К вопросу о связи стилистических функций фразеологизмов с переводом / А. Мосьяков // Тетради переводчика. М.: Международные отношения, 1970. – №7. – С.89–98.
143. Муратов Д.Є. Соціокультурна інформація та її врахування у перекладі і підготовці перекладачів / Д.Є. Муратов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2004. – Вип. 37-38. – С.103-106.
144. Мушніна О.О. Граматичні особливості українського перекладу англомовної науково-технічної та художньої прози: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «перекладознавство» / Олена Олександрівна Мушніна. – Київ., 2005. – 250с.
145. Мушніна О. Особливості відтворення лексичних засобів при перекладі науково-технічної та художньої прози (порівняльний аналіз) / О. Мушніна // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2003. – Вип.9. – С.207–209
146. Некряч Т.Є. Види асиметрії при перекладі драматичного діалогу / Т.Є. Некряч // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К.: Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Логос, 2006. – Вип. 9. – С.191–196.
147. Некряч Т. Є. Експлікативна асиметрія у відтворенні власних імен при перекладі творів для театру (на матеріалі автоперекладів) / Т.Є. Некряч // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2005. – Вип.18. – Кн.2. – С.17–20.
148. Некряч Т.Є., Чала Ю. П. "Асоціативний шлейф" при перекладі культурно-маркованих знаків / Т.Є. Некряч, Ю. Чала // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2005. – Вип.18. – Кн.2. – С.13-17.
149. Некряч Т.Є. „Асиметрія” при перекладі фатичних реплік вітання у творах для театру (на метріалі автоперекладів п’єс О.Вайлда, Б.Шоу та

- А.Крісті) / Т.Є. Некряч // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2006. – Вип. 40. – С.20-23.
150. Нелюбин Л.Л., Дормидонтов А.А., Васильченко А.А. Учебник военного перевода / Л.Л. Нелюбин, А.А. Дормидонтов, А.А. Васильченко. – М.: Воениздат, 1981. – 444 с.
151. Новикова М.О. Крос-культурні та перекладознавчі дослідження:перспективи кооперації / М.О. Новикова // Мовні і концептуальні картини світу (спеціальний випуск). – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2001. – С.
152. Новикова М.А. Прекрасен наш союз / М.А. Новикова // Литература – переводчик – жизнь. – К.: Радян. письм., 1986. – 223с.
153. Новикова М.А., Шама И.Н. Символика и перевод / М.А. Новикова, И.Н. Шама // Теорія і практика перекладу. К.: Вища школа, 1993. – №19. – С. 30–37.
154. Оленич Р.М. Латинська мова / Р.М. Оленич– Львів: Світ, 1993. – 334с.
155. Орлова І.С. Комунікативно-прагматичні особливості текстів міжнародних угод та їх переклад (на матеріалі паралельних текстів міжнародних угод іспанською та українською мовами) / І.С. Орлова // Мова і культура. К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. - №7. – том 8. – С.52-59.
156. Орлова І.С. Лексико-граматичні трансформації у перекладі міжнародно-правових документів (на матеріалі двосторонніх іспансько-українських міждержавних угод): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук спец.: 10.02.16 «перекладознавство» / І. С. Орлова. – Київ, 2006. – 20с.
157. Осадчук Р.П. Стилiстичнi зсуви при вiдтвореннi внутрiшньої дiї в романi Ж.П. Сартра “Нудота” / Р.П. Осадчук // Теорія і практика перекладу. К.: Вища школа, 1993. – №19. – С.118–125.

158. Павлов М.О. Модель перцепції художнього тексту в перекладі творів епічного і драматичного жанрів / М.О. Павлов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2002. – Вип. 32-33. – С.50-57.
159. Павлова Н.М. Стилистические коннотации как компонент адекватности перевода / Н.М. Павлова // Тетради переводчика. М.: Международные отношения, 1977. – №14. – С.68–76.
160. Пазинич О.М. Функціонально-структурні особливості текстів дипломатичного листування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 “загальне мовознавство” / О.М. Пазинич. – К, 2001. – 22с.
161. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови / О.Д. Пономарів – К.: Либідь, 1992. – 248 с.
162. Попович А. Проблемы художественного перевода / А. Попович. – М., Высшая школа, 1980. – 198с.
163. Почепцев Г.Г. О сохранении индивидуального своеобразия подлинника при переводе / Г.Г. Почепцев // Тетради переводчика. : Науч.-теорет. сб. – М.: Международные отношения, 1967. – Вып.4. – С.94-101.
164. Припишнюк Я.І. Повторна номінація в технічному тексті конкретного жанру та специфіка її перекладу / Я.І. Припишнюк // Теорія і практика перекладу. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1980. – №4. – С.153– 161.
165. Пушкин А.С. Полное собрание сочинений / А.С. Пушкин. – М.: Издательство АН СССР, 1949. – Т.11 – 308с.
166. Райс К. Классификация текстов и методы перевода / К. Райс // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике: Сборник статей. – М.: Международные отношения, 1978. – 232с.
167. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика / Я.И. Рецкер - М.: Международные отношения, 1974. – 216с.

168. Робертс П. Рода. Функціональний підхід до перекладу літературних текстів / Рода П. Робертс // Теорія і практика перекладу. – К.: Вища школа, 1994. – №20. – С.3–14.
169. Савельева Г. Некоторые языковые особенности французских технических текстов и их учёт при переводе / Г. Савельева // Тетради переводчика. – М.: Международные отношения, 1969. – №6. – С.81-89.
170. Савченко І.А. Труднощі перекладу сучасних українських військово-політичних реалій / І.А. Савченко // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2002. – Вип.7. – С.586– 590
171. Сдобников В.В., Петрова О.В. Теория перевода. – М.: Восток-Запад, 2006. – 448 с.
172. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. – К.: Брама, Изд. Вовчок О.Ю., 2004. – 336с.
173. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрямки та проблеми: Підручник / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712с.
174. Сердобинцев Н.Я. Структура стиля и структура стилистики / Н.Я. Сердобинцев // Основные понятия и категории лингвостилистики: Сб. статей. – Пермь: Изд-во Пермского ун-та, 1982. – 185с.
175. Соловьян В.А. Единство экстра- и интралингвистического при интерпретации текста / В.А. Соловьян // Сборник научных трудов. Лингвистика текста. – М.: Изд-во МГПИИЯ, 1979. – вып.141.– С.138-150.
176. Солодяк О.Ю. Ознаки військово – політичного стилю та жанру / О.Ю. Солодяк // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики К.: Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Логос, 2006. – № 10. – С.282–286.
177. Сорокин Ю.А. Проблема перевода с психолінгвистической точки зрения / Ю.А. Сорокин // Тетради переводчика. – М.: Высшая школа, 1984. – Вып. 21. – С.14-18.

178. Стиль автора и стиль перевода: Учебное пособие / М.А. Новикова, О.Н. Лебедь, М.Ю. Лукинова и др. – К.: УМК ВО при Минвузе УССР, 1988. – 83с.
179. Стрелковский Г.М. Теория и практика военного перевода: Немецкий язык / Г.М. Стрелковский. – М.: Воениздат, 1979. – 272с.
180. Стрелковский Г.М., Латышев Л.К. Научно-технический перевод / Г.М. Стрелковский, Л.К. Латышев. – М.: Просвещение, 1980. – 175с.
181. Сухенко К.М. О декомпрессии научного текста при переводе / К.М. Сухенко // Теорія і практика перекладу : Республ. міжвід. наук. зб. К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1980. – Вип.4. – С.38-45.
182. Сухенко К.М., Васильева В.С. Об эмотивно-оценочном потенциале слова в разных языках // Теория и практика перевода : Республ. межвед. научн. сб. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1986. – Вып.13. – С.115-119.
183. Сухенко К.М., Черномаз С.М. Компрессия приместоименно-определятельных предложений при переводе с русского языка на английский / К.М. Сухенко, С.М. Черномаз // Теорія і практика перекладу : Республ. міжвід. наук. зб. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1979. – Вип.1. – С.132-135.
184. Тарасова Т.А. прагматико-стилистические отношения и их ослабление в адекватном переводе научного текста / Т.А. Тарасова // Теорія і практика перекладу. К.: Вища школа, 1993. – №19. – С. 161–169.
185. Ткаченко А.О. Синонимия французских глаголов *manger, boire, travailler, rire, dormir, mourir* в социальном контексте: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 “общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика” \ А.О. Ткаченко. – Москва, 1989. – 22с.
186. Ткаченко С.І. Деталь і ціле у поетичному перекладі сонетів Шекспіра / С.І. Ткаченко // Теория и практика перевода : Республ.

- межвед. научн. сб. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1985. – Вып.12. – С.31-42.
187. Ткаченко С.И. Перевод как творческое познание подлинника / С.И. Ткаченко // Теория и практика перевода : Республ. межвед. научн. сб. К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1983. – Вып.9. – С.3-10.
188. Ткаченко С.И. Метод і стиль у перекладі / С.И. Ткаченко // Теория и практика перевода : Республ. межвед. научн. сб. К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1987. – Вып.14. – С.21-26.
189. Трипільський А. Олександр Корнійчук. Літературно – критичний нарис / А. Трипільський. – К.: Радянський письменник, 1950. – 85с.
190. Трищенко І. Оказіональні утворення в художньому тексті та особливості їх перекладу / І. Трищенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2006. – №40. – С. 27–29.
191. Федоров А.В. Основы общей теории перевода / А.В. Федоров. – М.: «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416с.
192. Федоров А.В. Очерки общей и сопоставительной стилистики / А.В. Федоров. – М.: Высшая школа, 1971. – 196с.
193. Федоров А.В. Приблизиться к первоисточнику / А.В. Федоров // Теорія і практика перекладу. К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1984. – №11. – С.
194. Фельтхем Р.Дж. Настольная книга дипломата / Джордж Р. Фельтхем. – Минск: Новое издание, 2004. – 304 с.
195. Форманская Н.И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход / Н.И. Форманская. – М.: Русский язык, 2002. – 216с.
196. Функціонально-стильовий аспект перекладу: Навчальний посібник / Укл. Гураль М.В., Дашенко О.І., Новосьолова А.Г., Сорвілова Т.В., Геррмаківська Т.В. – Чернівці: Рута, 2005. – 96 с.

197. Цивьян Т.В. Модель мира и её лингвистические основы / Т.В. Цивьян. – М.: КомКнига, 2006. – 280с.
198. Циткина Ф.А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения) / Ф.А. Цитрина. – Львов: Вища школа, 1998.-158с.
199. Цвиллинг М.Я. Качество перевода научно-технических текстов и проблема выбора эквивалента / М.Я. Цвиллинг // Тетради переводчика. М.: Международные отношения, 1989. – №23. – С. 102–112.
200. Чала Ю. Семіотичні засади інтерпретації художнього тексту в процесі перекладу / Ю. Чала // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2003. – Вип.9. – С.313-316
201. Черевченко О.М. Аспекти співвіднесеності мовних одиниць при декодуванні літературно-художнього тексту / О.М. Черевченко // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2004. – Вип.14. – Кн.2. – С.229-233.
202. Чередниченко О.І. Мовні контакти у сучасному світі / О.І. Чередниченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2006. – №40. – С. 4–6.
203. Чередниченко О.І., Коваль Я.Г. Окказіональні відповідники і переклад на різних рівнях еквівалентності / О.І. Чередниченко, Я.Г. Коваль // Теорія і практика перекладу. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1981. – №5. – С. 121-126.
204. Чередниченко О.І. Переклад – важлива сфера функціонування і розвитку української мови / О.І. Чередниченко // Теорія і практика перекладу. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1991. – №17. – С. 98-105.
205. Чередниченко О.І. Про мову і переклад / О.І. Чередниченко. – К.: Либідь, 2007. – 248с.

206. Чередниченко А.И. Языковая вариативность и перевод // Теорія і практика перекладу : Республ. міжвід. наук. зб. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1980. – Вип.4. – С.46-53.
207. Чередниченко О.І., Шаргай І.Є. Деякі жанрово-стилістичні особливості французького ділового листа / О.І. Чередниченко, І.Є. Шаргай // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 1997. – Вип. 26. – С.63-69.
208. Чернишов О.О. Основи військового перекладу. Частина 2 / О.О. Чернишов – К.: ВІКНУ, 2004. – 159с.
209. Чернов Г.В. Синхронный перевод: речевая компрессия – лингвистическая проблема / Г.В. Чернов // Тетради переводчика. : Науч.-теорет. сб. – М.: Международные отношения, 1969. – Вып.6. – С.52-65.
210. Чернов Г.В. Теория и практика синхронного перевода / Г.В. Чернов. – М.: УРСС, Эдиториал, 2007. – 208с.
211. Черняховская Л.А. О способах перевода новых научно-технических терминов / Л.А. Черняховская // Теорія і практика перекладу : Республ. міжвід. наук. зб. – К.: Вища шк. Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1980. – Вип.4. – С.9-17.
212. Шаргай І.Є. Засоби створення та передачі українською мовою стилістичної інформації французького ділового листа / І.Є. Шаргай // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць (спеціальний випуск)/ – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2001. – С.504-507.
213. Шаргай І.Є. Значення понять стилю та жанру для перекладацької інтерпретації / І.Є. Шаргай // Вісник Запорізького державного університету. – 2001. – №4. Режим доступу до журн. : <http://web.znu.edu.ua/herald/articles/1924.pdf>
214. Шаргай І.Є. Комунікативно-прагматичні особливості французького ділового листа в оригіналі та перекладі. Дис. ... канд. філол. наук. Спец. 10.02.16 « перекладознавство» / Шаргай І.Є. – К., 1998. – 250с.

215. Шатков Г.В. Стилистический анализ текста при переводе / Г.В. Шатков // Тетради переводчика. – М.: Международные отношения, 1979. – № 16. – С. 40–51.
216. Швейцер А.Д. К вопросу о передаче специфики функционального жанра / А.Д. Швейцер // Тетради переводчика. – М.: Международные отношения, 1969. – №6. – С. 94-97.
217. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. (Газетно-информационный и военно-публицистический перевод) / А.Д. Швейцер. – М.: Воениздат, 1973. – 280с.
218. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 214с.
219. Ськк В., Вилелья К. Деловая переписка на испанском / В. Ськк, К. Вилелья. – М.: Астрель: АСТ, 2005. – 142с.
220. Эткинд Е.Г. Поэзия и перевод / Е.Г. Эткинд. – М.: Советский писатель, 1963. – 187с.
221. Юндіна О.В. Відтворення військової лексики в українському перекладі детективного роману Маріо Варгана Льюїси «Хто вбив Паломіно Молеро?» / О.В. Юндіна // Філологічні трактати. Сумський державний університет. – Суми: СумДУ, 2010. – Т.2. - №4. – С.76-82.
222. Юндіна О.В. Зниження експресивності в перекладах памфлетів Я.Галана іспанською мовою / О.В. Юндіна // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – С. 173-178.
223. Юндіна О.В. Теорія та практика військового перекладу в Україні / О.В. Юндіна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2007. – №41. – С. 42-44.
224. Юндіна О.В. Деякі особливості перекладу вербальних нот / О.В. Юндіна // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2009. – Вип. 25. – 9 Кн.3. – С.456-462.

225. Юндина Е.В. Метод сравнения в языкознании, литературоведении и переводоведении / Е.В. Юндина // Современная филология: теория и практика: Материалы II международной научно-практической конференции. – М.: Институт стратегических исследований, 2010. – С.239-242.
226. Янчук С.Я. Відтворення стилістичних параметрів та характеристик англомовного миротворчого дискурсу в українському перекладі / С.Я. Янчук // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 327–332.
227. Янчук С.Я. Військовий лексикон документації миротворчих місій ООН як проблема перекладу / С.Я. Янчук // Мовні і концептуальні картини світу. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2009 – Вип. 25. – С.465-468.
228. Янчук С.Я. Морфолого-синтаксичні особливості перекладу англомовних військових документів миротворчих місій ООН та НАТО / С.Я. Янчук // Мовні і концептуальні картини світу. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2010 – Вип. 30. – С.249-253.
229. Янчук С.Я. Особливості відтворення комунікативно-прагматичних характеристик англомовного миротворчого дискурсу в українському перекладі / С.Я. Янчук // Наукові записки. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010 . – вип. 89 (1). – С.236 –241.
230. Янчук С.Я. Переклад англомовної миротворчої термінології українською мовою / С.Я. Янчук // Мовні і концептуальні картини світу. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2009 . – Вип. 26. – С.388-392.
231. Янчук С.Я. Соціокультурні аспекти підготовки перекладача для роботи в багатонаціональному середовищі / С.Я. Янчук // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: Збірник наукових праць. – Хмельницький: ХНУ, 2007 – Ч. 2. – вип. 3. – С.312 – 315.
232. Alesina N., Vinogradov V. Teoría y practica de traducción. El Español / N. Alesina, V.Vinogradov. – К.: Вища школа, 1993. – 207 с.

233. Amado A., Ureña H. Gramática castellana / A. Amado, H. Ureña. – Habana: Pueblo y Educación, 1974. – T. 2. – 307 p.
234. Baker M. Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications / M. Baker // Text and Technology. – Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 1993. – 361 p.
235. Baker M. In other words: A coursebook on Translation / M. Baker. – London & New York : Routledge, 1992. – 304p.
236. Bassnett S. Translation Studies. Revised Edition Text. / S. Bassnett. – London: Routledge, 2002. – 168 p.
237. Beaugrande R. D., Dressler U. W., Bonilla S. Introducción a la lingüística del texto / R. D. Beaugrande, U. W. Dressler, S. Bonilla. – Barcelona: Editorial Ariel, 1997. – 347p.
238. Bell Rodger T. Translation and Translating: Theory and Practice / Rodger T. Bell. – London and New York: Longman, 1991. – 298p.
239. Bello A. Gramática de la lengua castellana / A. Bello. – Madrid: EDAF, 1984. – 379 p.
240. Bernárdez E. Introducción a la lingüística del texto / E. Bernárdez. – Madrid: Espasa-Calpa, 1982. – 324p.
241. Bobes C. La metáfora / C. Bobes. – Madrid: Editorial Gredos, 2004. – 227p.
242. Catford J.C. Linguistic Theory of Translation / J.C. Catford. – London: Oxford University Press, 1965. – 103p.
243. Child J. Introduction to Spanish translation / J. Child. – New York: University Press of America, 1992. – 296 p.
244. Delisle J. et al. Terminologie de la traduction. Translation terminology. Terminología de la traducción. Terminologie der Übersetzung / J. Delisle et al. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins publishing company, 1999. – 433 p.
245. García Izquierdo I. El Análisis textual como paso previo a la traducción. La tipología textual y su interpretación / I. García Izquierdo // TRANS: Revista

- de Traductología. – Málaga: Universidad de Málaga, 1999. – № 3. – P. 133–140.
246. Gili y Gaya S. Curso superior de sintaxis española / S. Gili y Gaya. – Barcelona: Editora de las Publicaciones SPES y VOX, 1964. – 347 p.
247. Hickey L., Lorés R., Gómes H. Información “conocida” y “nueva” en la traducción literaria / L. Hickey, R. Lorés, H. Gómes // Sendebar. – Granada: Universidad de Granada, 2006. – №4. — P.199–207.
248. Hurtado C.S. La estructura del significado en el texto. Análisis semántica para la traducción / S. C. Hurtado. – Granada: Comares, 2000. –233 p.
249. Jianzhong X. A Study on Nida’s Translation Theory / Jianzhong X. – Beijing: Foreign Language Teaching and Research Press, 2004. – 250 p.
250. Johnston D. Historical Theatre: The Task of the Translator / D. Johnston // TRANS: Revista de Traductología. – Málaga: Universidad de Málaga, 2009. – №13. – P. 57–70.
251. Jung L. La escuela traductológica de Leipzig / L. Jung. – Granada: Editorial Comares, Interlingua, 2000. – 147p.
252. Korbozerova N., Serebryanska A. Tipología comparativa de las lenguas española y ucraniana / N. Korbozerova, A. Serebryanska. – K.: Vysha shkola, 1992. – 175 p.
253. Libro de estilo El País. – Madrid: Ediciones El País, 1996. – 660p.
254. Lvóvskaya Z. Problemas actuales de la traducción / Z. Lvóvskaya. – Granada: Granada Lingvistica y Método Ediciones, 1997. – 138 p.
255. Mayoral Asensio R. La traducción de la variación lingüística / R. Mayoral Asensio. – Granada: Unovercidad de Granada, 1996. – 205p.
256. Munday J. Introducing Translation Studies. Theories and Applications / J. Munday. – London & New York : Routledge, 2001. – 222p.
257. Neubert A. Lingüística del texto y traducción / A. Neubert // Sendebar. – Granada: Universidad de Granada, 2008. – №3. – P.13–24.

258. Newmark P. Manual de traducción. Trad. por Virgilio Moya / P. Newmark. – Madrid: Ediciones Cátedra Lingüística, 2004. – 364p.
259. Nida E.A. Signs, Sense, Translation / E.A. Nida. – Goodwood, Cape: Bible Society of South Africa, 1991. – 143p.
260. Rabadán R. Equivalencia y traducción / R. Rabadán. – León: Universidad de León, 1991. – 345p.
261. Reiss K. Teorías de la Traducción y su relevancia para la práctica / K. Reiss // Sendebär. – Granada: Universidad de Granada, 2007. – №3. – P.25–37.
262. Ricoeur P. On Translation. Translated by Eileen Brennan / Ricoeur P. – London & New York : Routledge, 2006. – 46p.
263. Robinson D. Becoming a Translator. An Introduction to the Theory and Practice of Translation / D. Robinson. – London & New York : Routledge, 2007. – 301p.
264. Roldán J. M. Historia de España / M. J. Roldán. – Madrid: Edelsa, 1992. – 146p.
265. Romanov Y. Aspectos estilísticos de la traducción / Y. Romanov // Sendebär. – Granada: Universidad de Granada, 2007. – №3. – P.49–52.
266. Rosenblat A. Ortega y Gasset: lengua y estilo / A. Rosenblat. – Caracas: Universidad central de Venezuela, facultad de humanidades y educación, instituto de filología “ANDRES BELLO”, 1958. – 77p.
267. Samaniego Fernández. E. La traducción de la metáfora / Fernández. E. Samaniego. – Valladolid: Secretariado de Publicaciones e Intercambio Científico, Universidad de Valladolid, 1996. – 162p.
268. Sánchez Trigo E. Tipologías textuales y traducción / E. Sánchez Trigo // TRANS: Revista de Traductología. – Málaga: Universidad de Málaga, 2002. – №6. – P. 121–133.
269. Short M. Exploring the Language of Poems, Plays and Prose / M. Short. – New York: Longman, 1996. – 386p.

270. Suknenko K., Kharitonov R. Why can't we do without gramatical transformations? / K. Suknenko, R. Kharitonov // La traduction au seuie du XXI e siècle: Histoire, Théorie, Méthodologie. – K.: Політична думка, 1997. – 188 с.
271. Tcherednitchenko A.I., Koval Y.G. Théorie et pratique de la traduction / A.I. Tcherednitchenko, Y.G. Koval. – K.: Lybid, 1995 – 303p.
272. Toury G. Estudios Descriptivos de Traducción y más alla. Metodología de la investigación en Estudios de Traducción . Trad. y ed. de R. Rabadán y R. Merino / G. Toury. – Madrid: Ediciones Cátedra (Lingüística), 2004. – 371p.
273. Translation in context: selected contribution from the EST Congress / edited by Andrew Chasterman. – Granada: Natividad Gallardo San Salvador, Yves Gambier, 2000. – 162p.
274. Venuti L. The Translation Studies Reader / L. Venuti. – London & New York : Routledge, 2005. – 541p.
275. Venuti L. The Scandals of Translation. Towards an ethics of difference / L. Venuti. – London & New York : Routledge, 1999. – 209p.
276. Venuti L. The Translator's Invisibility. A Hisroty of Translation / L. Venuti. – London & New York : Routledge, 1995. – 353p.
277. Yebra V. G. Teoría y práctica de la traducción / G. V. Yebra. – Madrid: Editorial Gredos, 1989. – 873 p.

ДОВІДКОВІ ДЖЕРЕЛА

278. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
279. Большая советская энциклопедия / Гл.ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – М.: «Советская энциклопедия», 1976. – Т. 24. – Кн.1. – 608с.
280. Большая советская энциклопедия / Гл.ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – М.: «Советская энциклопедия», 1976. – Т. 25. – 600с.

281. Борисова Л.И. Лексические трудности перевода: Англо-русский словарь справочник / Л.И. Борисова. – М.: Билингва, 1999. – 320с.
282. Великий тлумачний словник української мови / Укл. і гол.ред В.Т. Бусел. – К.: Перун, 2005. – 1720с.
283. Военный энциклопедический словарь / Отв. ред.. Н. Яремина. – М.: Эксмо, 2007. – 1021с.
284. Дворецкий И.Х. Древнегреческо – русский словарь в 2 т. / Сост. И.Х. Дворецкий. –М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958. – Т.2. – 1905с.
285. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь / И.Х. Дворецкий. – М.: Русский язык, 1976. – 843с.
286. Дипломатія сучасної України: енциклопедичний довідник. – К.: НАН України, Наукове товариство імені Т. Шевченка, 1997. – 83 с.
287. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / Світлана Яківна Єрмоленко (ред.). — К.: Либідь, 2001. — 224с.
288. Испанско-русский и русско-испанский военный словарь. / Г.Н. Булгаков (сост). – М.: Военное изд-во МО СССР, 1964. – 632с.
289. Испанско-русский юридический словарь. / Под ред. Е.Р. Шубиной. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 484с.
290. Кожина М.Н. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / М.Н. Кожина. – М.: Флинта, Наука, 2003. – с. 694
291. Кондаков Н.І. Логічний словник-довідник / Н.І. Кондаков. – М.: «Наука», 1975 – 674с.
292. Кошарний К.О. Іспансько – український військовий термінологічний словник. Серія «Зовнішня політика і дипломатія» / К.О. Кошарний. – К.: ПП Кльош, 2007. – 56с.
293. Лингвистический энциклопедический словарь / Главред. В.Н. Ярцева. – М.: «Советская энциклопедия», 1990. – 685с.

294. Литературная энциклопедия терминов и понятий / Под ред. А.Н. Николюкина. – М.: НПК «Интелвак», 2003. – 1600с.
295. Літературознавча енциклопедія у 2 т. / Автор-укладач Ю.І. Ковалів – К.: Академія, 2007. - Т.1. – 608с.
296. Літературознавча енциклопедія у 2 т. / Автор-укладач Ю.І. Ковалів – К.: Академія, 2007. - Т.2. – 624с.
297. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов / Ж. Марузо. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 440 с.
298. Матвеева Т.В. Учебный словарь / Т.В. Матвеева. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 432с.
299. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь / Л.Л. Нелюбин. – М.: Флинта, Наука, 2003. – 320 с.
300. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 712 с.
301. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / За загальною редакцією І.К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1973. –588с.
302. Тлумачний словник української мови / І.М. Забіяка (уклад.) – К.: Арій, 2007. – 512с.
303. Українська дипломатична енциклопедія у 2-х томах. Редкол.: Л.В. Губерський, В.А. Вергун, В.І. Головченко, В.П. Гондюл, К.І. Грищенко, О.В. Задорожній, В.М. Литвин, Д.В. Табачник, І.Ф. Курас. В.М. Матвієнко та ін. – К.: Знання України, 2004. – Т.1. – с.760.
304. Українська дипломатична енциклопедія у 2-х томах. Редкол.: Л.В. Губерський, В.А. Вергун, В.І. Головченко, В.П. Гондюл, К.І. Грищенко, О.В. Задорожній, В.М. Литвин, Д.В. Табачник, І.Ф. Курас. В.М. Матвієнко та ін. – К.: Знання України, 2004. – Т.2. – 812с.
305. Українська мова: енциклопедія / Редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: «Українська енциклопедія», 2004. – 824с.

306. Українська радянська енциклопедія / Гол.ред. М. Бажан. – 2-ге вид. – К.: Головна редакція українських радянських енциклопедій, 1984. – Т.8 – 876с.
307. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-оглы и др. – М.: «Советская энциклопедия», 1989. – 815с.
308. Философская энциклопедия / Главред. Ф.В. Константинов. – М.: «Советская энциклопедия», 1970. – Т.5. – 740с.
309. Эстетика. Теория литературы: Энциклопедический словарь терминов / Ю.Б. Борев. – М.: Астрель, 2003. – 575с.
310. Baker M. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / M. Baker. – London and New York: Routledge, 2008. – 674p.
311. Diccionario de la lengua española. – Madrid: Real Academia Española, 2001. – I tomo – 1180p.
312. Diccionario de la lengua española. – Madrid: Real Academia Española, 2001. – II tomo. – 2368p.

ДЖЕРЕЛА ЕМПІРИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

313. Вербальна нота. Неофіційний переклад AJCR. 28.02.02.
314. Вербальна нота. Неофіційний переклад AJCR. 15.04.2002.
315. Вербальна нота. Неофіційний переклад AJCR. 25.04.2002.
316. Вербальна нота. Неофіційний переклад А.Кастро. 10.05.2002.
317. Вербальна нота. Неофіційний переклад А.Кастро. 27.05.2002.
318. Вербальна нота. Неофіційний переклад 30.07.2002
319. Вербальна нота. Неофіційний переклад АЕ 80/2009 11.12.2009
320. Вербальна нота. Неофіційний переклад №100/2010. 21.05.2010
321. Вербальна нота. Неофіційний переклад ІС. 07.02.2011
322. Галан Я. Твори у чотирьох томах. Памфлети і фейлетони / Я. Галан. – К.: Наукова думка, 1977. Т.2.– 703 с.

323. Інформаційна доповідь Головного інспектора ресурсного забезпечення, озброєння та техніки.
324. Корнійчук О. Є. Драматичні твори / Вступ. ст., упоряд. і приміт. Д.Т. Вакуленко; ред. І.О.Дзерін / О. Є. Корнійчук. – К.: Наукова думка, 1989. – 608 с.
325. Льюса Маріо В. Хто вбив Паломіно Молеро? / Переклад з іспанської Л. Олевський, С. Борщевський ./ Маріо В. Льюса // Всесвіт. – К.: 1988. – № 8. – С. 66–118.
326. Ортега-і-Гасет Х. До питання про фашизм: Вибрані твори / Перекл. з іспанської В.Сахна / Х. Ортега-і-Гасет. – К.: Основи, 1994. – 420с.
327. Услар Пьетрі А. Танок під барабан / Перекл. О.Козачук / А. Услар Пьетрі // Всесвіт. –К.: 1976. – № 2. – С. 59-63.
328. Яновський Ю. Вершники: Роман, оповідання / Ю. Яновський — Харків : Фоліо, 2006. — 318с.
329. Galán Y. Reportajes de Nurnberg / Y. Galán. – Kiev: Dnipro, 1976. – 159 с.
330. Informe del Inspector Jefe del abastecimiento de recursos, armamento y material bélico
331. Korniychuk O. El hundimiento de la escuadra / O. Korniychuk. – Kiev: Editorial “Dnipro”, 1979 – 82p.
332. Llosa, Mario Vargas. ¿Quién mató a Palomino Molero? / M.V. Llosa. – Madrid: Santillana Ediciones Generales, 2008. – 166 p.
333. Nota verbal. 25 de abril de 2002. V.N. № 066/2002.
334. Nota verbal. 15 de abril de 2002. V.N. № 056/2002.
335. Nota verbal. 28 de febrero de 2002. V.N. № 038/2002.
336. Nota verbal. 27 de mayo de 2002. V.N. № 086/2002.
337. Nota verbal. 10 de mayo de 2002. V.N. № 071/2002.
338. Nota verbal. 12 de mayo de 2010. n° 100/2010
339. Nota. 07 de febrero de 2011. 021/2011
340. Nota verbal. 11 de diciembre de 2009 AE 80/2009

341. Nota verbal. 30 de julio de 2002
342. Ortega y Gasset J. Sobre el fascismo // Obras completas / J. Ortega y Gasset – Madrid: 1946. – Vol.5. – P.489-497.
343. Uslar Pietri A. Las lanzas coloradas y cuentos selectos. Режим доступа : http://books.google.de/books?id=7oT3YaPQMWcC&dq=cuentos+selectos+pietri&printsec=frontcover&source=bl&ots=D2uTTm5CTq&sig=MmrTwm6ea9RNmhPuVIJBP4DVRP0&hl=de&sa=X&oi=book_result&resnum=1&ct=result#PPT1,M1
344. Yanovski Y. Jinetes / Trad. al español / Y. Yanovski. – Kiev: Editirial «Dnipro», 1982. - 137p.

ДОДАТОК 1

Вербальна нота